

Voruta

Nr. 14 (752) 2012 m. liepos 7 d. Nacionalinis Lietuvos istorijos laikraštis ISSN 1392-0677 Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

2

Giedrė SKIPITIENĖ

Tautos atmintis vėl pakvietė į
Joninių šventę ant Rambyno kalno

5

Vytautas GOCENTAS

Drevernos kiemely pas laivadirbį
Joną Gižą pasisėdėjus

15

Antanas TYLA

Lietuvos politiko vienų metų
įdirbis: Vytautas Landsbergis.
Europos Parlamente VIII*

Liepos 15 d. – Žalgirio mūšio diena

Kaip Lietuva ryja savo vaikus

Alvydas Butkus

„Revoliucija it Saturnas ryja savo vaikus“ – pasakės bendražygių myriop nu-
teistas Ž. Ž. Dantonas, vienas iš Didžiosios
prancūzų revoliucijos (1789–1794) vadų.
Improvizuota romėnų mitu apie titaną
Saturną (graikų Krono analogas), rydavusį
savo naujagimius iš baimės, kad jie užaugę
jo nenuverstų. Dantonas buvo giljotinuotas
revoliucijos pabaigoje – 1794 m.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signa-
tarai ir Sąjūdžio buvę aktyvistai pradėti
persekioti daugiau nei po 20 metų. Tiesa, nei
R. Ozolui, nei Br. Genzeliui ar A. Medalin-
kui, nei kitiems giljotina negrasinama – nebe

XVIII amžius. Ir persekiojami jie toli gražu
ne savo bendražygių ir ne už revoliucinių
Sąjūdžio idealų tariamą išdavystę ar anti-
valstybinį sąmokslą su kaimyninėmis šali-
mis, bet atvirkščiai – už pastangas grąžinti
į visuomenės gyvenimą Sąjūdžio idealus
ir valstybinį orumą santykiams su kaimy-
nėmis. Persekiojimo pretekstas daugiau
nei juokingas – ne nurodytu laiku ir ne
nurodytoje vietoje surengtas taikus pilietinis
mitingas.

Nesenstantys epitetai ir standartai

Dantonui skiriama dar vienos sparnuo-
tos frazės autorystė: „Revoliuciją pradeda
idealistai, tęsia kriminalistai, o baigia karje-
ristai.“ Lietuvos nepriklausomybės atkūri-
mas 1990 m. tai irgi patvirtino – į naujas ar
atnaujintas valdžias, mokslo, ekonomikos
struktūras žiniasklaidą įsitrynė ar ten liko
daugybė tokių, kurie Sąjūdžio laikais tūnojo
krūmuose, tiesiog lūkuriuodami, kuo viskas
baigsis. Daugelis jų atsinešė ne tik anuometi-
nio darbo patirtį, bet ir iki gyvo kaulo įsėdin-
tas sovietines nuostatas, sovietinę Lietuvos
istorijos sampratą ir net sovietinę frazeolo-
giją, kad ir vėliau pakoreguotą pagal naujus
Europos Sąjungos standartus. Buvę TSKP

istorijos ar marksizmo-leninizmo dėstytojai
persivadino politologais ar tiesiog filosofais
ir senąjį terminą „proletarinis internacionaliz-
mas“ pakeitė platesniu – „europinis liberaliz-
mas“. Tačiau mechanškai Lietuvon perkeltas
didžiųjų valstybių liberalizmas čia ėmė virsti
anarchija ar tiesiog politiniu liurbizmu. Be to,
kaip taikliai yra pastebėjusi E. Wittig-Marcin-
kevičiūtė straipsnyje „Nacionalinės etikos
gruovės, arba kaip nužudyti valstybę jos
intelektualų rankomis III“, kairieji ir libera-
lieji intelektualai Lietuvoje griebiasi visiškai
vienodos demagogijos.

Dėstyto turinyje liko ir senas patrio-
tiškumo, lietuviškumo smerkimas, prakei-
kiant jį dar sovietiniais metais nušlifuotais
epitetais „nacionalizmas“, „neonacizmas“,
„fašizmas“, o pačią patriotiškąją savimo-
nę apibūdinant kaip „tautinį uždaramą“,
„nacionalinį ribotumą“, „XIX a. recidyvą“,
„mentalinį atsilikimą“ ir pan. Liko ir Lietu-
vos, kaip neigalios valstybės, akcentavimas,
ją žūtbutį šliejant jau nebe prie „gelbėtojos“
Rusijos, bet prie „gelbėtojos“ Lenkijos.

Liko ir oponentų smerkimas etikete „ver-
žiasi į valdžią“ (rus. врётся к власти), kurią
bolševikai taip mėgo klijuoti Sąjūdžio akty-
vistams. Tarsi buvimas valdžioje būtų Dievo
duotybė dabartiniam valdžiažmogui, o jų
kėdžių klibinimas – aštuntoji didžioji

Nukelta į 11 p.

200-osios Napoleono persikėlimo per Nemuną metinės

Kaune atkartotas Napoleono persikėlimas per Nemuną

Regina RAJECKIENĖ, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos sk. vedėja

Akimirka iš Napoleono armijos persikėlimo per Nemuną inscenizacijos

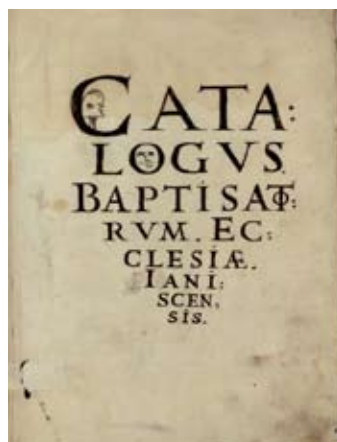
Birželio 23 d., šeštadienį, Kaune apie 700
šimtai karo istorijos rekonstruktorių atkar-
tojo Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I
persikėlimą per Nemuną, vykusį prieš 200
metų. Prie Nemuno salos įvyko placdarmo
užėmimas valtimis, prancūzų kariuomenės

persikėlimas, Deltuvos mūšio rekonstrukcija
su papildomais tos epochos mūšio elementais.
1812 metais didelei daliai Lietuvos gyventojų
šis persikėlimas buvo įkvėpęs viltį atsikratyti
Rusijos priespaudos ir įrašė Lietuvą ir Kauną

Nukelta į 8 p.

Kultūros paveldo, saugomo Lietuvos valstybės istorijos archyve, skaitmeninimo raida*

Virginija ČIJUNSKIENĖ, Lietuvos valstybės istorijos archyvo direktorė

L VIA F 1196, ap.1, b.76 Joniškio
Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų
Romos katalikų bažnyčios 1599–1621 m.
krikšto metrikų knygos priešlapis

Viešojoje erdvėje kalbant apie projektus
„Integralios virtualios informacinės siste-
mos sukūrimas“ ir „Virtualios elektroninio
paveldo sistemos plėtra“ Lietuvos valstybės

istorijos archyvas (toliau LVIA) dažniausiai
neminimas. Taigi norėčiau pristatyti LVIA
dalyvavimą šiuose projektuose, atskleisti
skaitmeninamų objektų pasirinkimo prie-
žastis, nes abiejuose projektuose buvo vyk-
doma vienos rūšies objektų saugomų LVIA
skaitmeninimas ir sklaida.

XX a. pabaigoje atsiradusios naujos kom-
piuterinės technologijos įgalino pagaminti
gerokai kokybiškesnes dokumentų kopijas.
Daugelio šalių archyvistai šias technologijas
priėmė tik kaip progresyvesnę dokumentų
apsaugos priemonę. Anot čekų mokslininko
Zdeneko Ugliro¹, archyvistai tai priėmė kaip
geresnį mikrofilmavimą ir ne daugiau.

Pirmieji skaitmeninimo darbai LVIA,
pradėti 2002 m., turėjo vienintelį tiks-
lą – unikalių dokumentų apsaugą, teikiant
vartotojams archyvo skaityklose dokumentų
kopijas.

LVIA saugomo kultūros paveldo skai-
tmeninimo veiklos raidoje galima išskirti
3 etapus:

1. 2002–2005 m. pavienių dokumentų
skaitmeninimas;

Nukelta į 13 p.

Mažoji Lietuva

Tautos atmintis vėl pakvietė į Joninių šventę ant Rambyno kalno

Giedrė SKIPITIENĖ, Bitėnai, Pagėgių sav.

Užgesus per Mažąją Lietuvą nuvilnijusių Joninių švenčių laužams staiga imi suprasti, kad visas paslaptis patogiausia saugoti praeityje. Gal todėl tos paslaptys mus netgi gaivina, kaip iš protėvių pavedėti stebuklingos Joninių nakties burtai, svajonėse matyta paparčio žiedo švieselė ar į sauja sugniaužta kupolės žolynų puokštė – dabar jau pakabinta ant vinies arba užkišta už sijos. Kai už nugaros vasaros kvapais alsuojanti praeitis paliečia atmintį, o Nemuno slėniais striksintis laikas verčia atidžiau išiklausyti į valdžios ir savo klaidomis paženklintą dabartį, vieną akimirką pasidaro smagu, kad švenčių šurmulyje kartais susitinki praeities ir dabarties darną, pamatai tradicijų tęstinumą.

Tarp tradicijų ir dabarties

Prieš 116 metų šioje sakralinėje Lietuvos vietoje pradėta švesti vasaros saulėgražos šventė, prie kurios populiarumo aktyviai prisidėjo Vydūnas, Martynas Jankus, kiti Mažosios Lietuvos šviesuoliai. Sovietiniais metais apie tai, žinoma, nebuvo kalbama. Į taip vadinamą „Tarybinio jaunimo šventę“ žmonės suplaukdavo veikiau apsipirkti, skaniau pavalgyti ir gausiau išgerti nei pabūti tautos tradicijų ir dvasios šventėje. Tačiau kūrybingų žmonių pastangomis tautinis šventės pamatas išliko. Atgavus nepriklausomybę Joninių šventė ant Rambyno kalno iš naujo pradėjo ieškoti savito kelio. Trum-

pai paklaidžioję populiariosios muzikos ir komercijos labirintais šventės organizatoriai 2006 m. ryžosi atgaivinti prieš šimtmetį ant Rambyno kalno buvusias tradicijas. Jau kelinti metai Joninių naktį čia skamba chorų atliekamos dainos, Martyno Jankaus muziejaus kiemelyje vyksta spektakliai, o patiems ištvermingiausiems šventės dalyviams suteikiama proga pasitikti saulėtekį ir nusprauti ant žolynų suspindusia rasa. Žinoma, ant Rambyno kalno vyžstančioms šventėms dar sunku prilygti Rasoms, kurias 1967 m. romuviečiai pradėjo organizuoti Kernavėje, tačiau teigiami poslinkiai dvasinumo ir tautiškumo link akivaizdūs.

Prie aukuro baltų dievams

Šiųmetinės Joninės ant Rambyno kalno davė proga pasidžiaugti ne tik gražiu oru, bet ir vis stiprėjančiu šventės kultūriniu klotu. Iškilmingoji šventės dalis prasidėjo prie pernai pastatyto simbolinio paminklo-aukuro baltų dievams (autorius Nacionalinės premijos laureatas, skulptorius Regimantas Midvikis). Viršum Rambyno kalno nuvilnijęs senovinių ragų gausmas tarsi pabudino senovės skalvių žemę, o šventės vedėjas aktorius Petras Venclovas vos ne Vydūno balsu dėkojo baltų dievams už žemės ir sodų derlių bei namų ramybę. Iš kalno papėdės lydimos „Lietuvos“ ansamblio šokėjų šventės ugnį atnešė vaidilutės. Aukuro ugnį uždegė 2011 m. Pagėgių krašto garbės pilie-

tis, profesorius Vytautas Juodkazis. Pagėgių savivaldybės kvietimu šventėje dalyvavo Martyno Jankaus vaikaitė Eva Jankutė.

Plevėsuojant Rambyno kalno vėliavai chorai atliko Mažosios Lietuvos himną – Jurgio Zauerveino giesmę „Lietuviais esame mes gimę“. Po to svečiai ir šventės šeimininkai pro žolynais apakaišytus vartus patraukė į pramogų aikštę. Čia šventės dalyvius pasveikino Pagėgių savivaldybės meras Virginijus Komskis, LR Seimo narys Kestas Komskis. Pasirašyti „Amžinojoje Rambyno kalno knygoje“, šiemet garbė suteikta „Lietuvos“ ansamblio meno vadovui Giedriui Svilainiui. Gėlių vainikais ir žvakių ugnelėmis Bitėnų kapinaitėse pagerbtas Vydūno, Martyno Jankaus ir Jono Vanagaičio atminimas.

„Lietuvos“ ansamblis suvaidino ištrauką iš misterijos „Perkūnas“, parodė specialiai Joninėms ant Rambyno kalno sudarytą programą. Vėliau dainavo Pagėgių papildomojo ugdymo mokyklos jaunių, Šilutės vokiečių kilmės gyventojų bendrijos „Heide“ chorai. Pasirodė Lietuvos edukologijos universiteto mišrus choras „Ave Vita“. Klausantis muzikos ir vaikštinėjant po pramogų aikštę buvo galima apžvelgti tautodailininkų siūlomus darbus, nusipirkti žolelių arbatos arba, laimei nusišypsojus, būti pakviestam į Pagėgių krašto kaimo bendruomenių kiemelius. Temstant Nemuno vandenimis vaidilutės plukdė vainikėlius, o ant Rambyno kalno buvo uždegtas laužas. Po vidurnakčio M. Jankaus muziejuje Kelmės mažojo teatro

aktoriai suvaidino spektaklį „Žaldokynė“, o patiems ištvermingiausiems aktorius P. Venclovas skaitė Pagėgių krašto poetų eiles.

Tautos atmintis Joninių šventėje ant Rambyno kalno teikia vilties, kad šios šventės ateityje taps dar prasmingesnės.

Dovo Ragainio nuotr.

Šventėje dalyvavo M. Jankaus vaikaitė Eva Jankutė

Svečiai iš Tilžės (Sovetsko)

Rambyno kalnas pasitiko knygnešių ainius

Po Rambyno kalno vėliava būrėsi šių metų Joninių šventės dalyviai

Žiūrovams tikrai nebuvo laiko nuobodžiauti

Smalininkai. V d. Aukso amžius

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Dar antikiniai laikais plėtotas „aukso amžius“ įvaizdis – esą kažkada buvę puikūs laikai, tik vėliau blogi žmonės ar piktavaliai dievai tą idiliją sugriovė ir pradėję nesibai giančių vargų šimtmečius. Dar būta rojaus sodo, kuriame neužsibuvo Adomas su Ieva, įvairiausių tautų mitų apie senovėje buvusias laimės epochas. Gal tas tolimos praeities idealizavimo, realios istorijos padailinimo įprotis gimė prieš daugelį tūkstančių metų, žmonių protėviams bandant rasti paguodos šiame žiauriame pasaulyje.

XIX a. antroje pusėje – XX a. pradžioje gyvenę smalininkiečiai, matyt, visai neįtaro, kad kažkokio „aukso amžiaus“ ypatingų privalumų – būta nederliaus ir ekonominio sąstingio metų, kasdieninių sunkumų ir nelaimių, nuo 1871 m. ši Mažosios Lietuvos pakraštį užgriuvo agresyvios germanizacijos politikos direktyvos, vietos lietuvininkams prarandant šimtmečius turėtas teises mokytis ir melstis savąja kalba.

Vis tik šiandien tas neilgas laikotarpis iki užgriūvant Pirmojo pasaulinio karo audroms atrodo beveik idiliškai. Nuo pat napoleonmečio Smalininkai gyveno taikiai, net kelios žmonių kartos nebematė tėviškę okupuojančių ir niokojančių svetimšalių kareivių. Buvo pamiršta ir dar 1807 m. Prūsijos valstybėje panaikinta baudžiava, per kelis dešimtmečius išmokta gyventi pobaudžiavinėje savitvarkoje, aptikti naujas pragyvenimo galimybes, susirasti pelningų verslų. Taikiai sugyvenant su carine Rusija, iš Nemuno baseino pro Smalininkus plaukė nenutrūkstamos laivų ir sielių vilkstinės su gėrybėmis iš lietuviškų ir gudiškų žemių, padėjusios išmaitinti ir nemažą būrį smalininkiečių.

Panemuniu palei senąją vieškelį nusidriekusi atskiros gyvenvietės (Aukštogaliai, Vitkiemiai, Endružiai) vis labiau glaudėsi, susiliedamos ilgoje Smalininkų gyvenvietėje, vakarų gale prasidedančioje kaimiškomis sodybomis, o rytiniame gale virstančioje tikru miesteliu su krautuvėmis, užiegomis, mūriniais namais, grįstomis gatvėmis ir kitais miesto gyvenimo atributais.

XIX a. viduryje Smalininkai dar nebuvo vieninga gyvenvietė – jos atskirose dalyse žmonės mokėdavo skirtingus mokesčius. Pavyzdžiui, už margą valdytos žemės miestelėnai mokėdavo tik po 0,004 talerio, Endružių žmonės – po 0,028 talerio, o aukštogaliečiai – net po 0,099 talerio žemės mokesčio. Tuomet miestelio dalyje viename marge gyveno po 0,4 žmogaus, Aukštogalių – po 0,59, o kaimiškuose Endružiuose – tik po 0,27. Aukštogalių sodybai vidutiniškai tuomet teko tik po 9,44 margo žemės (apie 2,4 ha), o Endružių sodybai – po 20,6 margo.

Išsiplėtusiuose ir praturtėjusiuose Smalininkuose apsigyvendavo vis naujų profesijų žmonės. Pavyzdžiui, iki 1842 m. ten gydytoju dirbo A. Harnišas, 1858 m. Smalininkų vaistinė turėjo F. A. Šmitas, o chirurginę pagalbą tuomet teikdavo ir barzdaskutys E. Šneideraitis – sulietuvėjęs vokiečių pali kuonis. 1858 m. vaistinė turėjo H. F. Arentas. 1855 m. Smalininkai turėjo net itin išsilavinusį žmogų – matyt, pas turtingus žmones namų mokytoju dirbo filosofijos daktaro mokslinį laipsnį turėjęs J. Konas. 1856 m. Smalininkų parapinėje mokykloje (įsteigtoje 1845 m.) mokytojavo ir precentoriumi tarnavo J. Zengštakas, kantorius (giesmininkų vadovas) buvo K. L. Kadau. Žinomi ir daugelis kitų ten besidarbavusių mokytojų, kunigų bei tarnautojų ar pareigūnų.

1874 m. aukščiausioje Smalininkų vietoje šalia senojo vieškelio, ties Aukštogalių ir Vitkiemų riba, pradėta statyti nauja raudo donplytė ev. liuteronų bažnyčia, pašventinta 1878 m. lapkričio 13 d. Didelio statinio fasadą puošė skulptoriaus Torvaldseno sukurta skulptūra, bažnyčios bokštas – varpinė siekė 33 m aukštį.

XIX a. viduryje Smalininkuose įsikūrė iš Šveicarijos atkeliavę „Chrischona“ sektos nariai. Savo bendruomenę turėjo ir sinagogą pasistatę judėjai, turėję savas atskiras kapines. Savo kopyltelę kūrė ir katalikai. Taip Smalininkai tapo įvairialypių religiniu centru.

1871 m. susikūrus Vokietijos imperijai, tada atliktas gyventojų surašymas fiksavo tris Smalininkų gyvenvietes. Tuomet Aukštogaliuose gyveno 683 žmonės (iš jų 313

vyrų ir 380 moterų), iš kurių 340 buvo gimę ten pat, o likusieji atsikėlė iš kitur. Be daugumos evangelikų dar gyveno 9 katalikai, 4 kitų krikščioniškų konfesijų išpažinėjai ir 66 žydai (ši bendruomenė buvo viena didžiausių Mažojoje Lietuvoje). Surašyti 209 vaikai (iki 10 metų amžiaus), 375 asmenys, mokėję skaityti ir rašyti, ir 109 beraščiai. Būta savų neigalių žmonių (aklų ar kurčėbylių). Net 31 aukštogališkis tais metais buvo išvykęs kitur (uždarbiauti ar pan.). Aukštogaliuose tada stovėjo 59 gyvenamieji namai su 150 šeimininių butų (dar aštuoniuose gyveno vienišiai).

Tuomet Vitkiemiai jau vadinti labiau miesteliu. Ten gyveno 621 žmogus (290 vyrai ir 331 moteris), iš kurių 244 buvo gimę ten pat. Surašyti 32 katalikai ir 20 judėjų. Buvo 173 vaikai, 279 raštingi žmonės, 151 beraštis ir dar 18 mokslų nebaigusių. Net 47 vitkiemiečiai buvo išvykę svetur. Vitkiemiuose (su Antšvenčių girininkija, Užupių kaimeliu ir vienkiemiais) buvo 45 gyvenamieji namai su 144 šeimų ir 5 vienišių butais.

Tuomet Endružiuose (su jiems priskirtu stiklo fabrikėliu, prie kurio gyveno 81 žmogus) iš viso gyveno 275 žmonės (128 vyrai ir 147 moterys), iš kurių 120 buvo gimę ten pat. Ten priskaičiuotas 21 katalikas ir dar vienas kitos krikščioniškos konfesijos narys (žydai kaimiškajame gale negyvenę). Buvo 81 vaikas, 103 raštingieji ir 87 beraščiai (dar 4 nebuvo baigę mokslų). 26 kaimiečiai buvo išvykę svetur. Ten stovėjo 22 gyvenamieji namai su 66 šeimų ir 5 vienišių butais.

1895 m. surašant Prūsijos karalystės gyventojus, vėl buvo fiksuotos trys Smalininkų gyvenvietės, priklausiusios Viešvilės valsčiaus teismo jurisdikcijai (Viešvilėje tada buvo ir katalikų parapijos centras), Smalininkų valsčiu ir evangelikų parapijai.

Tada Aukštogaliuose gyveno 663 žmonės (309 vyrai ir 354 moterys), tarp jų buvo 12 katalikų ir 91 žydas. Šioje Smalininkų dalyje buvo užregistruoti 6 gyvenamieji laivai (ten bene ištisus metus gyvenusios laivininkų šeimos, gal neturėjusios kito būsto krante). Iš viso gyvenamųjų namų būta 65, juose savo butus turėjo 150 šeimų, 6 vieniši vyrai ir 11 tokių moterų. Šie skaičiai rodo, kad tankėjusioje gyvenvietėje nemažai buvo keliabučių namų, vis daugiau statyta dviaukščių ar dar aukštesnių statinių. Anuomet Aukštogaliams priklausė beveik 315 ha žemės.

Tada Vitkiemiuose gyveno 625 žmonės (284 vyrai ir 341 moteris), tarp jų buvo 21 katalikas ir 11 žydu. Toje gyvenvietėje (kur atskirai atžymėti rūsiuose buvę sandėliai) užregistruoti 58 gyvenamieji namai. Juose savo butus turėjo 129 šeimos, 2 vieniši vyrai ir 7 moterys. Vitkiemiai valdė apie 456 ha žemės.

Tada Endružiuose gyveno 299 žmonės (150 vyrų ir 149 moterys). Tarp jų buvo 2 katalikai ir 4 žydai (gal tuomet atidarė savo krautuvėlę). Ten stovėjusiuose 39 gyvenamuosiuose namuose buvę 68 butai šeimoms, vienas vienišiam vyrui ir 2 moterims. Tuomet Endružiai valdė beveik 333 ha žemės.

Visose trijose Smalininkų gyvenvietėse anuomet priskaičiuota 1587 žmonės – 37 gyventojais mažiau nei XIX a. viduryje ir 2 mažiau nei 1871 m. Tie skaičiai liudija, kad audringa Smalininkų plėtra (vykusi XIX a. pirmoje pusėje) baigėsi XIX a. viduryje, kad nuo tada prasidėjo stabilizacijos (ar net stagnacijos) periodas.

Matyt, visi pelningesnieji verslai jau buvo išdalinti, kokiems naujakuriams šiose apylinkėse tuomet jau nebuvo vietos ir galimybės prasigylinti. Veikė ir anuometinė modernizacija ir globalizacija – vis daugiau jaunų žmonių „smalos“ virimą ar laivų krovimo darbus keitė į kur kas pelningesnius darbus Vakaruose, kur šachtose ar pramonės imonėse būdavo galima užsidirbti daug daugiau (dar pabūnant anuometiniuose civilizacijos centruose su savomis pramogomis ir įdomybėmis).

Šiandien dejuojant dėl gausios emigracijos į Vakarus derėtų prisiminti, kad Mažoji Lietuva tuos dalykus patyrė dar XIX a. Anuometinė emigracija skatino industrinę revoliuciją Vakaruose, ankstyvas baudžios panaikinimas ir žmonių išlaisvinimas. Jei carinės Rusijos valdiniai tuomet dažniau

Didysis pasiturinčio laivininko mūrinis namas – dar vienas klestėjimo laikų pėdsakas. 2002 m. birželio mėn.

Vienas iš Smalininkų aukso amžiaus simbolių – prie tokių masyvių metalinių žiedų (ir dabar išlikusių Nemuno krantinėje) praeityje būdavo švartuojami (priirišami) į muitinę ar žimos uostą atplaukę laivai ar sieliai

paslapčia braudavosi per imperijos sieną, bandydami nuvykti į išsvajotas amerikąs, tai lietuvininkams nuo Nemuno ir Prie gliaus pakrančių buvo lengviau iškeliauti į Vakarus ir ten susirasti neblogo darbo. Tų laikų Mažosios Lietuvos raštuose liko nemažai padėjimų dėl artėjančios „pasaulio pabaigos“ – jaunimas nebenori taip sunkiai vargti kaip jų tėvai ir seneliai, mieliau dairo si lengvesnio gyvenimo miestuose ar tolimuose Vakaruose kraštuose.

Taip ilgaamžė ir patriarchališka Mažosios Lietuvos idilė (iš tiesų gana varginga, K. Donelaičio vaizdingai aprašytą krašto „būrų“ gyvenimą) vis labiau veikė didieji pokyčiai pasaulyje. Tie pokyčiai (lėmę ir naują Vokietijos imperijos germanizacinę politiką) vis labiau klibino kelis šimtmečius egzistavusią trapią socialinę ir etninę pusiausvyrą panemunių krašte. Energingiausiems ir apsiukriausiems išvykstant į Vakarus, keičiantis gyvenimo būdui, atsisakant senųjų papročių, kartu silpo ir krašto lietuviybė. Sugrįžę uždarbiautojai ar laivininkai parsiveždavo svetimų papročių ir gundančių pasakojimų. Ne vieną vietinį paauglį vis labiau viliojo tolimi kraštais ir kitoks gyvenimas.

Būta ir kitokių pokyčių. Smalininkai palaipsniui virto ryškesniu pramonės centru. XX a. pradžioje Vitkiemiuose veikė durpių fabrikas, Endružiuose – lentpjūvė. Kūrėsi popieriaus ir celiuliozės fabrikų filialai, ruošė žaliavą didžiosioms imonėms Ragainėje ir Tilžėje. Vietovė buvo apibūdinama kaip pasienio prekybos (ši buvo žydų rankose) ir susisiekimo su Rusijos imperija centras. Didžiąją gyventojų dalį jau sudarė laivininkai, pirkliai, tarnautojai, amatininkai ir meistrai. Dar būta rentininkų (pensininkų), ekspeditorių (krovinių gabentojų), gydytojų, vaistininkų. Veikė paštas, muitinė ir pasienio komisariatas, gausūs užiegos namai pravažiuojantiems. 1902 m. Smalininkus su Pagėgiais sujungė siaurasis geležinkelis, jo atšaka nuvesta į uostą.

Ten buvo įsikūręs dar vienas svarbus ūkio centras – vyriausioji girininkija, kuri

valdė 4000 ha miško, 492 ha pievų, ganyklų ir arimų, dar 310 ha krūmynų ir vandenių. Miškuose dirbo nemažai apylinkių žmonių.

1905 m. surašius krašto gyventojus, Aukštogaliuose užregistruoti 828 žmonės (iš jų 393 vyrai). Iš 723 vietos evangelikų liuteronų 64 kalbėjo lietuviškai, 34 buvę dvikalbiai, dar vienas lenkakalbis. Iš 31 vietos kataliko 10 kalbėjo lietuviškai, dar vienas buvęs dvikalbis. Dar buvę 3 kitos krikščioniškos konfesijos išpažinėjai ir 71 žydas. Smalininkuose buvęs valsčius ir evangelikų parapijos centras.

Tada Aukštogaliuose stovėjo 75 gyvenamieji namai, dar gyventa ir dviejuose kituose statiniuose. Ten buvę 171 šeimų butas ir dar 29 vienišių būstai. Aukštogaliai valdė apie 315 ha žemės, už kurios hektarą reikėdavo mokėti po 10,3 markių metinio mokesčio.

Tuomet Vitkiemiuose gyveno 698 žmonės (iš jų 293 vyrai). Užregistruoti 144 lietuviškai kalbėjo evangelikai ir 27 tokie katalikai, dar gyveno 25 žydai. Ten stovėjęs 71 gyvenamasis namas ir dar vienas kitoks statinys, kuriuose buvo 150 butų šeimoms ir 18 – vienišiams. Vitkiemiai valdė apie 456 ha žemės, jos metinis mokeskis buvęs 8,8 markės.

Kaimiškuose Endružiuose gyveno 300 žmonių (iš jų 149 vyrų). Užregistruota 170 lietuviškai kalbėjo evangelikai (dar 34 buvę dvikalbiai) ir 3 katalikai, dar gyveno 3 žydai. Ten stovėjo 40 gyvenamųjų ir dar du kitokie trobesiai, kuriuose buvo 70 butų šeimoms ir 7 vienišiams.

Tie duomenys parodo būdingas krašto raidos tendencijas. XX a. pradžioje Aukštogaliuose, kur telkėsi įvairios ištautos, prekyba ir kt., gyveno daugiausiai kitataučiai ir nutautė lietuvininkai. Lietuvių kalba ir senesnė papročiai ilgiau išliko Smalininkų kaimiškoje dalyje, kur gyveno žemdirbiai – laukininkai.

Prasidėjęs XX a. (ir bendras ūkinis pakilimas Vokietijos imperijoje) vėl paskatino Smalininkų plėtrą. Dabar tegalima tik spėlioti, kuo būtų tapusi ši pasienio gyvenvietė,

Lietuvos istorija

Lietuviškų pavardžių slavinimas XVIII amžiuje Vidurio Lietuvos krašte

Algirdas GRĖBLIŪNAS, Jonava

Tęsinys. Pradžia Nr. 9

Kad tą pačią pavardę kiekvienas raštinkinkas galėdavo užrašyti savaip, rodo ne tik šie aukščiau pateikti gimimo metrikų įrašų išrašai, bet ir kiti. Tyrimas parodė, kad mano tyrinėtų Kelmės, Vandžiogalos, Kėdainių ir Aristavos parapijų Bažnyčių tarnai ne tik gimdydavo pačius nobilius, bet net ir jų jau tituluotas, aukštesnės kilmės (nobili) pavardes keisdavę į prastuomenės. Jie turėjo begalines teises šioje srityje. Taigi jie vykdė prievartinį lietuviškų pavardžių slavinimą – lenkinimą. Lietuvių pavardžių polonizacija XVIII amžiaus pabaigoje Žemaitijoje irgi suintensyvėjo, ypač priėmus 1791 metų gegužės 3 d. Konstituciją, turėjusią užtikrinti tautos (vienos) gerovę, kaip savo autobiografijoje rašęs kunigaikštis M. K. Oginskis, polonezo autorius. Remiantis šia Konstitucija valstybę sudarė jau tik viena tauta (t. y. lenkų), taigi visiems laikams turėjo išnykti lietuvių vardas ir jų lietuviškos pavardės. Po jos priėmimo ir Žemaitijoje gimimo ir kitų metrikų knygose masiškai buvo naikinamos grynai lietuviškos pavardės ir jų lietuviškos galūnės, nors kitur, net Lietuvos centre, antai, Vandžiogalos parapijoje XVIII a. pabaigoje, jos buvo jau beveik išnaikintos.

Bet grįžkime prie aptariamos Pelenis pavardės. Taigi bažnyčios tarnai sąmoningai, prievartiniu būdu sujaukė lietuvių pavardžių raidą, atsirado jovalas, antai, PELENIS pavardė buvo išversta į PELECKI, PALECKI, PILECKI, PIELECKI, PELUKI, PEHECKI pavardes. Bažnyčios tarnai iš vienos lietuvių Pelenis pavardės išperėjo net šešias pavardes, turinčias ne tik slaviškas priesagas, bet ir jų kamienus. Taigi taip ir priviso jų lietuvių etninėse žemėse. Nors praslinkus apie 150 metų Lietuvoje dar buvo likę ir lietuviškų pavardžių. Jų likimą parodo „Lietuvių pavardžių žodynas“ (ats. red. A.Vanagas). Žodyno t. A-K įvadė rašoma, „kad nurodant pavardžių geografiją, remtasi situacija, buvusia prieš pusę amžiaus, tiksliau keturiasdešimtąjį šio amžiaus (t. y. XX a.) dešimtmetį“.

Antai, žodyne rašoma: „PELENIS An(at.), Klm 10, Klt, Kltn 4, Krš 2, Krtv, Krž 2, Rdn, Sb 2, Šauk 4, Šl, Užv, Varn (31). Plg. Pelanis, Pelenis, Pelenius (žr.). Tai pravardinės pvd., sietinos su liet. **pelenis** „kas darbuojasi virtuvėje prie peleno; peleninis“, **pelenius** „išsipelėnavęs žmogus; apskretėlis, nevaleika; pelenininkas“ (LKŽ IX 762) („Lietuvių pavardžių žodynas“ t. L-Ž, p.425, 1989, Vilnius „Mokslas“, Lietuvos TSR Mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Atsakingas red. A.Vanagas).

Taigi, pasak „Lietuvių pavardžių žodyno“ sudarytojų, Pelenis pavardės turėtojų protėviai lyg tai buvę apsileidėliai, nevalos, tinginiai. Bet nutylima galima ir kita šios pavardės kilmės versija.

Antai, Leonas Mulevičius enciklopedijoje rašo: „peleniai, LDK didžiojo kun-ščio valsčių ir dvarų valstiečiai, privalėję gaminti miškuose pelenus ir pristatyti nustatytą jų kiekį dvaro reikalams ir eksportui. Pirmosios žinios apie pelenius iš XV a. pabaigos. Lažo peleniai paprastai nėjo; paversti baudžiauninkais XVI a. II pusėje. Pelenų pristatymas natūra ilgainiui virto pelenų mokesčiu. Rytų Lietuvoje kai kur buvo mokamas dar XIX a. I pusėje“ („Tarybų Lietuvos enciklopedija“, t.3, p.344, Vyriausioji enciklopedijų redakcija, Vilnius, 1987).

Taigi, kaip rodo Kelmės RKB parapijos metrikų įrašai, galima manyti, kad XV a. tu apylinkių gyventojai yra gaminę pelenus ir eksportui. Tai buvę darbštūs, išsipelėnavę, bet ne tinginiai ar apsileidėliai žmonės. Be abejo, tai gali būti ne tik amato, bet ir pravardinės kilmės pavardė.

Minėtam žodyne iš nurodytos 31-os PELENIS šeimos daugiau kaip pusė jų (net 17 šeimų) ir po 150 metų gyveno Kelmėje (10) bei jos apylinkėse, taigi toje pačioje kaip mano tirtoji parapijoj. O dar 10 šeimų gyveno gretimuose rajonuose. Ir tik 4 šeimos buvo išvykusios į tolimesnius Lietuvos rajonus. Pelenis pavardės visgi nesuspėta išnaikinti. Ir net XX a. IV dešimtmetyje 10 Kelmės miesto šeimų turėjo šią pavardę.

Dar žodyne yra ir PELENIUS Ppl 3, Sk, Trg, Vb2 (7) – žr. Pelenis. PELANIS Brž, Ign, JnšM 2, Lbn, Lkm 2, Slk 2, Šl 7 (16). <..> žr. Pelenis. Dar ir PELANIUS Brž 14, Vrn (žm. vadinamas ir Pelanis) (15) žr. Pelanis (ten pat, p. 424 -425).

Taip pat žodyne yra ir PÉLECKAS; -eckis; Pelecki, Pielecki <..> (viso 173). Plg. Paleckas (žr.) (ten pat, p.425). Iš viso ją turėjo 173 šeimos 52 vietovėse, Kelmėje jų irgi buvo 10 šeimų. Dar yra PILECKAS, -eckis, Pilekij <..> (73). Plg. Paleckas, Peleckas (žr.) (ten pat, p.453). Ją turėjo 73 šeimos 26 Lietuvos gyvenvietėse. O apie Paleckas, Paleckis pavardę rašoma:

PALECKAS, *Paleckas* Al 10, Jnš 2, Kn2, Lap, Mšk, Pn2, Šl 2, Ūd, Vrn; -eckis, -eckis Čk, Kn 18, Rdd 11, Skdv, Tl (54). Plg. *Peleckas, Pileckas* (žr.). *Šios pvd. gali būti su priesaga -eckas sudarytos iš skirtingų krikšto vardu, plg. Pala, Pelis, Pilius (žr.). Bet gali būti ir įvairios kt. kilmės. Plg., pvz., lenk. Palec* (SSND IV 181), *rus. Палец, Палецкий* (CAMC III 642), *Lenk. Pielec*(s)ki, *Pieleczski, Pileczski* (SSND IV 236), *Pilecki* (J. *Mączynski*, 1970, p.166) *ir pan. Neretai tai galėtų būti ir ne-*

audinių krautuvių. Vilis Noimanas prekiavo popieriumi ir raštinės reikmenimis. Trys krautuvės pardavinėjo prieskonius. Veikė dvi „drogerijos“ (įvairiausių smulkmenų parduotuvės), kurios priklausė Hansui Hicigratui ir Erichui Peštakui. Apylinkių šeimnininkės galėjo lankyti trijose namų apyvokos ir virtuvės reikmenų krautuvėse. Avalyne prekiavo Martinas Putmanas ir Arturas Langė.

Tuomet Aukštogaliuose gydytojavo Vilhelmas Ortlofas, net du dantų technikai (Ana Girškovski ir Vilis Noimanas) gamino įvairius protezus apylinkių gyventojams. Laikrodžius taisė Hermanas Vachsmutas, kirpėju dirbo V. Noimanas, siuvėju – E. Hioltkė. Darbavosi batsiuvys Fricas Jocaitis, staliai R. Medingas ir F. Polis, puodžius Gustavas Bliozas, kepečai E. Jokšys ir A. Kirchenbergeris. Šulinius kasė Emilis Paulis, kuris dar tekindavo medienos dirbinius. Langus stiklindavo L. Mansas, raktus dirbdavo Augustas Giorcigas, odas išdirbdavo Gustavas Cilichas. Veikė A. Kiršo ir G. Krauzės kalvės. Tapetus klijuodavo ir dažymo darbai užsiėmė R. Kušnerus.

1912 m. Vitkiemiuose gyveno 729 žmonės. Ten veikė durpių kraiko ir briketų fabrikas, kurį valdė O. Kaliksas. Ekspedijavimu užsiėmė H. Zolnoicas. Užteigos namus laikė

dėsningai atsiradę vienos kurios pvd. grafiniai ar pan. variantai (ten pat, p. 377-378).

Bet šiuos žodyno sudarytojų teiginius paneigia esantys Kelmės RKB parapijos 1760-1781 m. bei 1781–1800 m. ir 1811–1824 m. gimimo metrikų knygų krikšto įrašai. Taigi „Lietuvių pavardžių žodyno“ sudarytojai (redaktorius A. Vanagas, autoriai Vitalija Maciejauskienė bei Marytė Razmukaitė) klydo nustatydami Paleckas-Paleckis bei Peleckas-Peleckis ir Pileckas-Pileckis pavardžių kilmę susiedami jas net su atėjūnų, slavų pavardėmis. Čia paminėtos pavardės tai Kelmės parapijos dvasininkų suslavinta lietuviška pavardė PELENIS, ne tik pridedant –sk-priesagą, bet ir išverčiant šaknį bei kamieną. Švelniai tariant, jie savo spėlionėmis nuklydo į lankas, nes nesirėmė gimimo metrikų krikšto įrašais. Jų liko netyrinėti net 625 (iš 630) parapijų gimimo (santuokos ir mirimo) metrikų įrašai, nes literatūroje nurodoma, kad Lietuvoje XVIII a. buvo 600 bažnyčių, o 1986 m. buvo 630 katalikų religinių bendruomenių <..> XX a. viduryje vien katalikų bažnyčių ir koplyčių priskaičiuota 885 („Bažnyčia Lietuvoje“, Vilnius „Mintis“, 1987, p. 5-6; Bažnyčių nuotraukų sudarytojai: Vytautas Kazakevičius ir Jonas Sakalauskas).

Šie ir kiti mano aptikti gimimo metrikų įrašai paneigia dabar paplitusį teiginį, kad lietuvių pavardės buvo suslavintos pačių gyventojų noru. Ir net neužsimenama, kad patį juodžiausią darbą įvykdė dvasininkai per krikštą išversdami (slavindami) naujagimių tėvų pavardes.

V. Maciejauskienė knygos „Lietuvių pavardžių susidarymas XIII – XVIII a.“ skyriuje „Lietuvių pavardžių slavinimas“ rašo: „Daug konkrečių duomenų apie lietuviškų asmenvardžių lenkinimą pateikė Z. Zinkevičius. Tirdamas dviejų XVII a. pradžios šaltinių (Vilniaus Šv. Jono bažnyčios 1602–1615 m. santuokų ir 1611–1616 m. krikštų registracijos knygų) antroponimiją, autorius aptarė įvairius asmenvardžių slavinimo būdus“ (ten pat p.169-170).

Deja, jos knygoje panaudoti tik 5 parapijų trumpalaikiai krikšto registracijos duomenys, be jau paminėtos Vilniaus Šv. Jono bažnyčios dar ir Daugailių parapijos 1685–1731 m., Linkmenų parapijos 1740–1760 m., Videniškių parapijos 1652–1672m. ir Užpalių parapijos 1678–1693 m. krikšto registracijos knygų duomenys. Taigi V. Maciejauskienės knyga parašyta nesiremiant bažnyčių gimimo metrikų tyrimais, jos pagrindą sudaro inventorių ir kt. sąrašų duomenys. Knygoje ji yra pateikusi tik kele-

to pavardžių slavinimą liudijančių istorinių dokumentų. Deja, šie jos pateikti pavardžių slavinimo pavyzdžiai tik patvirtina, kad mūsų didieji mokslininkai, tyrinėtojai nesiekė tikslo kiek galima geriau išaiškinti, kurios pavardės yra gautos iš slavų ir kada jos atsiradusios.

Nors vien tik man tyrinėjant 1760–1800 m., 1811–1824 m. Kelmės RKB, 1752–1799 m. Kėdainių RKB ir Aristavo RKB gimimo metrikų knygų ir 1699–1797 m. Vandžiogalos RKB gimimo ir santuokos metrikų knygų įrašus, pavyko aptikti net 145 lietuviškų pavardžių slavinimą, klastojimą. Daugelis lietuviškų pavardžių buvo suslavintos ir ištrintos iš istorinių dokumentų. Taigi parapijų gimimo metrikai rodo, kad Lietuvoje dvasininkai daug išperėjo slaviskų pavardžių. Bet apie kitas bus kalbama vėliau.

Naudota literatūra

- Kazakevičius Vytautas, Sakalauskas Jonas, Bažnyčia Lietuvoje, Vilnius: Mintis, 1987, p.5-6
- Jokantas Kazimieras, Lotynų-lietuvių kalbų žodynas. Aidai, 1995, p. 333,657, 714, 600, 577, 1078, 121.
- Kviklys Bronius, Mūsų Lietuva, 1965, Lietuvių Enciklopedijos leidykla, II t. p. 356.
- Lietuvių pavardžių žodynas, ats. red. A.Vanagas. Vilnius: Mokslas. 1989, t. L-Ž, p. 222, 425, 424, 453, 377-378.
- Maciejauskienė Vitalija, Lietuvių pavardžių susidarymas XIII-XVIII a., Vilnius: Mokslas, 1991, p. 169-170, 209-210, 214, 237-239, 243.
- Milosz Czeslaw, Gimtoji Europa, Apostropa, 2011, p. 38. Vertė Juozas Tumelis iš Czeslaw Milosz, Rodzinna Europa, Krakow, 2001.
- Tarybų Lietuvos enciklopedija, Vilnius, 1987, III t., p. 344.
- www.lrytas.lt, Virgilijus Savukynas str. iš 6 „Kultūros barų“ 2011 07 06
- www.epaveldas.lt: Kelmės RKB 1760-1781 gimimo metrikų knyga (originalas iš Kielmy Chrztu z 1760-1781), 15 lapas, 18 vaizdas, 76 lap., 78 vaiz., 117 lap., 119 vaiz., 144 lap., 145 vaiz., 46 lap., 48 vaiz., 102 lap., 104 vaiz., 129 lap., 131 vaiz., 147 lap., 149 vaiz., 173 lap., 175 vaiz., 91 lap., 94 vaiz., 120 lap., 122 vaiz., 114 lap., 116 vaiz., 146 lap., 147 vaiz., 11 lap., 13 vaiz., 118 lap., 119 vaiz., 140 lap., 142 vaiz., 168 lap., 169 vaiz., 185 lap., 187 vaiz.
- Kelmės RKB 1781-1800 metų gimimo metrikų knyga (iš Kielmy Chrztu z 1781-1800), 2 lap., 4 vaizdas, 24 lap. 26 v.,61 lap., 63 v.,129 lap., 131 v., 172 lap., 174 v.,14 lap., 17 v., 37 lap., 39 v., 58 lap., 60 v., 4 lap., 6 v., 32 lap., 34 v., 92 lap., 94 v., 32 lap., 34 v., 61 lap, 63 v., 48 lap., 50 v., 174 lap., 176 v., 5 lap., 8 v., 30 lap., 33 v., 47 lap., 50 v., 162 lap., 165 v., 191 lap., 194 v., 229 lap., 231 v.

Pabaiga

Mažosios Lietuvos panemuniais, pamariais

Smalininkai. V d. Aukso amžius

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Atkelta iš 3 p.

jei to augimo nebūtų nutraukęs Pirmasis pasaulinis karas.

1912 m. Aukštogaliai dar vadinti kaimu su 927 gyventojais. Ten veikė daugybė įvairių įstaigų (nuo pašto, telefono ir telegrafo skyrių iki krikščioniškosios statybų bendrijos). Centrinis viešbutis priklausė Maksui Jablonskiui, viešbutis „Vokiečių namai“ – V. Zegadlui, „Rusijos“ viešbutis – Hugo Gebaueriui (šis jį buvo išnuomavęs Georgui Kupraičiui). Tris restoranus valdė Dovydas Berlovicas, Maksas Mejerovičius ir Solomonas Rubenšteinas. Veikė banko įstaiga – paskolų bendrovė. Laivybės įmones valdė Matas Berlovicas (garlaivių bendrovė), Francas Pincas (Karaliaučiaus vilkikų laivininkystės atstovas). Medienos gabenimu rūpinosi M. Berlovicas, Breslau ir Hurvico, S. Berlovico ir Ko, Zebos ir Ko, Valdhofo celiuliozės fabriko filialas. J. Raušas turėjo informacijos ir inkasatorių biurą. Medienos prekyba užsiėmė Francas Pincas.

Būta įvairiausių pirkejų skonius tenkinusių krautuvių. Ferdinandas Bramanas ir Francas Cauzigas prekiavo delikatesais, Arturas Langė – stiklo ir porceliano dirbiniais. Buvo po kelias moteriškos ir vyriškos aprangos parduotuves. Klara Berlovic prekiaavo galanterija ir puošmenomis. Dar būta madingų prekių ir

audinių krautuvių. Vilis Noimanas prekiavo popieriumi ir raštinės reikmenimis. Trys krautuvės pardavinėjo prieskonius. Veikė dvi „drogerijos“ (įvairiausių smulkmenų parduotuvės), kurios priklausė Hansui Hicigratui ir Erichui Peštakui. Apylinkių šeimnininkės galėjo lankyti trijose namų apyvokos ir virtuvės reikmenų krautuvėse. Avalyne prekiavo Martinas Putmanas ir Arturas Langė.

Tuomet Aukštogaliuose gydytojavo Vilhelmas Ortlofas, net du dantų technikai (Ana Girškovski ir Vilis Noimanas) gamino įvairius protezus apylinkių gyventojams.

Laikrodžius taisė Hermanas Vachsmutas, kirpėju dirbo V. Noimanas, siuvėju – E. Hioltkė. Darbavosi batsiuvys Fricas Jocaitis, staliai R. Medingas ir F. Polis, puodžius Gustavas Bliozas, kepečai E. Jokšys ir A. Kirchenbergeris. Šulinius kasė Emilis Paulis, kuris dar tekindavo medienos dirbinius. Langus stiklindavo L. Mansas, raktus dirbdavo Augustas Giorcigas, odas išdirbdavo Gustavas Cilichas. Veikė A. Kiršo ir G. Krauzės kalvės. Tapetus klijuodavo ir dažymo darbai užsiėmė R. Kušnerus.

1912 m. Vitkiemiuose gyveno 729 žmonės. Ten veikė durpių kraiko ir briketų fabrikas, kurį valdė O. Kaliksas. Ekspedijavimu užsiėmė H. Zolnoicas. Užteigos namus laikė

ir įvairias prekes pardavinėjo Evaldas Malynas ir Fricas Zamelis. Gustavui Mioleriui priklausė Karališkoji vaistinė ir „drogerija“. Darbavosi prancūzų kilmės dažytojas F. Šovaljė, mėsininkai L. Duvė ir H. Kuminskis. Audiniais ir madingais dalykais prekiavo S. Rozenbergas.

1912 m. Endružiuose gyveno 316 (ar 300) žmonių. Ten veikė sava garlaivių prieplauka. Plytinė priklausė Maksui Gaigalaičiui, užteigos namai – Jošeliui Rozenbergui. Gustavas Kiopingas statė valtis, Kristupas Dyčmonas turėjo didelį bityną. Vietos dvarininkas Johanas Mejeris užsiėmė medienos prekyba. Darbavosi dailidė Georgas Kemzaitis ir siuvėjas Jozefas Ederis.

1912 m. Smalininkų karališkoji vyriausioji girininkija valdė 4000 ha miško, 472 ha pievų, ganyklų bei arimų, 360 ha kitokių plotų. Miškininkai dar vertėsi ir žemės ūkiu, laikė 21 arklių, 61 galviją (tarp jų 34 melžiamas karves), 109 kiaules.

Visi tie duomenys rodo, kad Smalininkai (nors ir neturėdami kokio oficialaus miesto statuso) buvo toli pranokę eilinio kaimo ribas. Ten iš viso gyveno 1972 žmonės (vos per keliolika XX a. metų jų pagausėjo 1,24 kar-to), daugybė visokių įstaigų teikė nemažam

miestui būdingas paslaugas. Pro Smalininkus plūdo krovinių ir keleivių srautai, iš to gausybės rago šis bei tas nubyrėdavo vietos gyventojams.

Anot anuometinių lankytojų ir pravažiuojančiųjų ispūdžių, tada Smalininkų centras buvo panašus į nedidelį miestą savo gausiais mūriniais pastatais, įvairiomis įstaigomis bei gyvenvietės įranga. Pavyzdžiui, į didįjį Smalininkų uostą nuo vieškelio (pagrindinės gatvės) vedė platus akmenimis grįstas ir medžiais apsodintas bulvaras, palei kurį rikiavosi viešbučių ir prekybos įstaigų statiniai.

Deja, tai turtingai ir vaizdingai gyven-vietei nebuvo lemta toliau augti ir klestėti. Patekė į didžiųjų pokyčių girmas, Smalininkai turėjo gyvuoti kitaip.

Literatūra

- Obgartel W. Der Regierungsbezirk Gumbinnen. Insterburg, 1912.
- Ambrassat A. Die Provinz Ostpreussen. Frankfurt/ M., 1978.

Autoriaus nuotr. 2012 m. birželio 9 d.

Pabaiga

Drevernios kiemely pas laivadirbį Joną Gižą pasisėdėjus

Arba kas naujo Lietuvininkų bendrijoje „Mažoji Lietuva“, kuomet Klaipėda pasitinka 760-ąsias įkūrimo metines

Vytautas GOCENTAS, Vilnius

Kraštiečiai Jonas Kleinas iš Kretingos, kaip ir kaskart, maloniai sutiko birželio 2-ąją, šeštadienį, savo individualios įmonės autobusu pavėžėti Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ narius į kasmetinį suvažiavimą ar, kaip šišioniškai sako, susiejimą. Nuo pirmojo ir steigiamojo Bendrijos susiejimo 1989 m. gegužės 27 d. įvyko jau XXIV lietuvininkų atgaivos sambūris. Ši kartą Bendrijos valdyba ir jos ilgametė pirminkė mokytoja Rūta Kėkštaitė-Mačiūnienė pasirinko labai idomią krašto vietovę – Kuršių marių pašonėje prigludusį žvejų kaimelį Dreverną. Juk netoliese ir Bendrijos išdininkės Ievos Toleikytės-Biržienės senoji tėvonija Svencelė, kur šilai sutartinai ošia, o sodyba su Pamario vėtromis sėkmingai galinėjasi...

Dar prieš savaitę keletas valdybos narių aplankė čia 2010-iaisiais pradėjusias veikti dvi įstaigas – Gargždų krašto muziejaus filialas kviečia į laivadirbio Jono Gižo (1867–1940) etnografinę sodybą, kur galima apžiūrėti istorinę ekspoziciją „J. Gižas. Laivadirbio skrynią atvėrus...“ (<http://www.gargzdumuziejus.lt/39/>) bei Gargždų turizmo informacijos centro filialą, kuris teikia turistams informaciją apie Dreverną ir Klaipėdos rajoną, organizuoja ekskursijas po Drevernios apylinkes ir Klaipėdos rajoną, vykdo įvairius turizmo projektus, kultūrinius renginius. Taigi ir kraštiečių Bendrijos susiejimas čia lengvai rado svetingumą ir bičiulystę – tuo pasirūpino sodybos-muziejaus vadovė Valentina Žigienė. Ji kilusi iš garsaus ežerais Ignalinos krašto. Naujakurių čionai daug, nes klaipėdiškių po II pasaulinio karo Klaipėdos krašte jau tik mažuma – iš 156,0 tūkst. gyventojų beliko gal koks 10,0 tūkst., o ir tų išlikusiųjų niekas dar neskaiciavo... Žinia, Klaipėdos rajono savivaldybės administracijos 2008–2011 m. įgyvendintas Norvegijos finansinio mechanizmo remiamas projektas „J. Gižo etnografinės žvejo sodybos rekonstravimas ir pritaikymas kultūros bei kitoms viešoms reikmėms“ sudarė galimybę rekonstruoti nuo pamatų garsaus Pamario krašto laivadirbio sodybą, pritaikant ją visuomenės poreikiams.

Ši kartą pradžios maldai kunigo neturėta – kartais tokių priedermių imdavosi ir kraštiečiai Ansas Sprogys, Vanagų kunigo Jurgio Sprogio gausios šeimos sūnus. Tačiau su mumis keliavo žilagalvio Anso seserys – jų niekaip nesumaišys, nes visi Sprogių vaikai ir aukšti, ir sidabro šarma bei garbanomis padabinti...

Įnešamos Mažosios, arba Prūsų Lietuvos, ir Lietuvos tautinės vėliavos – kaip yra sakiusi senoji kraštiečių Lidija Bajoraitė, Prūsų Lietuvos vėliavoje trys spalvos: žals – laukelis, balts – žirgelis, o širdelė – kraujo raudonums... Manoma, kad tai ne tik garsiosios Tilžės ar tilžėnų „Birutės“ draugijos vėliava, bet ir karaliaus Mindaugo Vėluvoje įbėstoji – ji buvusi trispalvė ir išsaugojo Prūsų Lietuvos atminimą.

Iš Vilniaus keliavo ir į susiejimą atvyko Erikos Mačkutės-Jablonskienės pusseserė Živilė Mačkutė (buv. Vilniaus A. Mickievičiaus viešosios bibliotekos išdininkė) su dviem bendražygėmis. Jei kas norėtų pasidomėti apie doviliškio Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytojo Martyno Mačkaus ar garsiojo jo brolio, pirmojo Klaipėdos krašto lakūno Eriko Mačkaus (žuvo prieš 80 m., 1931 m.) gyvenimus ir darbus, reikėtų ne tik „Mažosios Lietuvos enciklopedijoje“ pasiskaityti, bet ir visai žiniame internete pasidairyti – siūlytume žvilgturti į Klaipėdos rajono laikraščio „Banga“ 2011 m. gegužės 18 d. numerį (žr. <http://www.gargzdai.lt/?lt=1305718853>). E. Mačkus kilęs iš senos lietuvininkų giminės, išauginusios Lietuvai daug sumanių, talentingų, išsilavinusių asmenybių, tikrų

savo krašto patriotų, dirbusių švietimo, ekonomikos, medicinos, krašto apsaugos srityse. Mačkų šeimos tėviškė buvo Stučiuose. Per Pirmąjį pasaulinį karą sudegus trobesiams, šeima išikūrė Doviluose, ant Lašupio kranto. Dabar sodyba Lašupio gatvėje priklauso E. Mačkaus dukterėčiai Erikai Mačkutei-Jablonskienei, kuri šiuo metu gyvena Vilniuje, tačiau rūpinasi Doviluose išlikusia sodyba, kaupia giminės relikvijas, dalyvauja Lietuvininkų draugijos veikloje.

Bendrijos pirmininkė išangos žodyje paminėjo didžiąsias krašto žmonių netektis ir paprašė tylos minute juos prisiminti ir pagerbti, taip pat ir šiemet mirusį Mažosios Lietuvos visuomenės veikėją ir bendrijos veiklos nuolatinį rėmėją čikagiškį Vilių Trumpjoną. Jo tėvas, taip pat Vilius Trumpjonas, buvo kilęs iš Šilutės pašonėje esančių Traksėdžių, gyveno Klaipėdoje, daug pasidarbo ir išėivijos lietuviškoje veikloje, pagarsėjo kaip puikus vietos futbolininkas ir net Lietuvos futbolo rinktinės žaidėjas, turėjęs taiklį koją. Visuomet pasisakydavo, kad yra prūsų lietuvis, matyt, jam, traksėdiškiui, mažiau buvo girdėtas, o dabar moksliniuose tekstuose neretai pavartojamas mažlietuvių vardas ar net ir senasis bei garbingasis lietuvininko, lietuvininko vardas.

R. Mačiūnienė pasidžiaugė, kad per pastaruosius metus, kuomet ji iš ankstesniojo Bendrijos pirmininko Jono Jogučio perėmė laikinąją Bendrijos vadovavimą, pavyko išlaikyti veiklos gyvybingumą ir organizuotos net dvi gausias (po 45 žmones) Bendrijos keliautojų grupes į nuolat besikeičiantį Karaliaučių ir kunigo bei poeto K. Donelaičio Tolminkiemį – žinoma, išliko susirūpinimas dėl šios bažnyčios ir muziejaus likimo – stinga lėšų būtiniausiui remontui, ekspozicijos atnaujinimui, o svečių kunigų su maldininkais iš Lietuvos pamaldos ir visai nebėgali įvykti – srities administracijos jas tiesiog uždraudė... Į tokias keliones vadovu nuolatos ir mielai kviečiamas Silvestras Žulpa, Klaipėdos mokytojas, pašto ženklų kolekcininkas, Bendrijos mylėtojų senbūvis.

Susiejimui pirmininkavusi Klaipėdos universiteto prof. Dalia Kiseliūnaitė, pagerbiaujant susirinkusius, išsamiau papasakojo apie tai, kad nuo šiol yra patvirtinti nauji Bendrijos nuostatai, vadovaujantis Asociacijų įstatymu. Taigi, nuo šiol ji vadinama asociacija Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“. Darbui ir veiklai tarp metinių susiejimų vadovauja Bendrijos valdyba, ir narius gali būti priimti pilnamečiai Lietuvos gyventojai, bet veikloje labai pageidautini ir jaunieji krašto žmonės – ji pati, nors ir nėra senoji krašto gyventoja, o mylėtoja ir tyrinėtoja, į Bendriją atsivedė ne tik dukterį, bet netrukus ir vaikaitį galės parodyti – Dalia vaisingai vadovauja Bendrijos vaikų ir jaunimo etnografiniam ansambliui „Vorusnėlė“ (tai ir Klaipėdos etnokultūros centro vaikų ir jaunimo kolektyvas), kurio vaikų grupelė klaipėdiškių dainomis ir kanklių muzika išmaningai ir skambiai papuošė ir šį susiejimą.

Profesorė taip pat papasakojo apie naują Bendrijos nuostatų redakciją – pagal naujausius įstatymus šiandien ji yra asociacija Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva“, kurios aukščiausioji taryba – metinis susiejimas arba lietuvininkų Seimelis. Tarp susiejimų veikia Bendrijos valdyba, iš kurios narių renkamas valdybos pirmininkas. Nariais gali būti kraštiečiai ir krašto mylėtojai, mokslo ir kultūros žmonės, miesto ir krašto naujakurių atstovai – vienas steigėjų kraštiečių prof. Helmutas Arnašius anuomet klausė: „Ar vieni klaipėdiškiai, priekuliškiai, šilutiškiai bus Bendrijos nariai?...“ Su kraštiečiu dailininke Eva E. Labutyte,

Prie XVII a. piešinio Klaipėdos krašto žemėlapių kopijos, kurį iš Berlyno parvežė mecenatas prof. Helmutas Arnašius. Kalbasi Eva Milda Jankutė-Gerola, ist. Dainius Elertas, Živilė Mačkutė, Vytautas A. Gocentas, kiti kraštiečiai (Jurgio K. Gocento nuotr.)

Pasakoja bendrijos išdininkė Ieva Toleikytė-Biržienė, greta – prof. D. Kiseliūnaitė

knygotyrininku ir tuomet docentu Domu Kaunu sutartinai turėjome pripažinti, kad vien šišioniškių nei skaičiaus, nei veikimo jau nebepakaks...

Nariais gali būti suaugusieji. Bet ir vaikai bei jaunimas turi eiti į Bendrijos savaitgalio mokyklą, vasaros stovyklą keliauti, giesmių ir žaidimų šventes nušviesti – profesorė džiaugėsi, kad dukra jau ir vaikaite dovanuoja – ateitis turi būti... Pilnametystės sulaukus ir renkami gali būti ir turi būti.

Programinės nuostatos išlieka nekintamos – klaipėdiškių ir visos istorinės Prūsijos papročiai, tradicijos, kultūros ir švietimo, medžiaginis paveldas, jo pažinimas, turtinimas, perteikimas krašto ir Lietuvos žmonėms, kraštotyros, kitos mokslinės veiklos skatinimas, plėtojimas. Žinoma, pasilieka ir pilietinių, turtinių, kitų prigimtinių teisių stebėsenos, gynimo priedermė – gal bendrija, gal nariai, gal Mažosios Lietuvos stebėsenos (MLS) grupė tuo turės pasirūpinti. Malonu buvo išgirsti, kad bendrijos susiejimui linkėjimus per prof. H. Arnašių perdavė ir Mažosios Lietuvos reikalų taryba (MLRT), jos Klaipėdos skyrius – ryšiai turėtų būti glaudesni ir nuolatiniai – juk MLRT jau turi raštinę Klaipėdoje, prie Biržos tilto – Tiltų g. 6...

Artimiausi ryšiai – su kraštiečiais Čikagoje ir kituose svečių valstybių miestuose bei miesteliuose – Kanadoje, Vokietijoje, Australijoje, Karaliaučiaus krašte.

Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ Vilniaus skyrius taipgi veikia ir 2011–2012-ųjų žiemą: susiedavo į spalio, lapkričio, sausio, vasario ir kovo mėnesio nuolatinis susitikimus. Paminėtos spalio 9 d. ir 16 d. Klaipėdos krašto ir istorinės Prūsijos netektys (1944), lietuvininkų ir lietuvių sanglauda deklaravęs Tilžės Aktas (1918 m. lapkričio 30 d.), sausio 15 d., 1923-ųjų šaltą žiemą nubrėžusi naują istorijos slinktį – krašto žmonės sulaukė atgaivos, nes lietuviai iš Didžiosios Lietuvos gimnazijų ir akademijų suolų, iš nepriklausomybės kovose grūdintų savanorių, kuriuos pakvietė jų vadas rašytojas prof. Vincas Mickevičius-Krėvė, peržengė Antantės ginamas Klaipėdos krašto ribas... Žinoma, kad kraštiečiai Adomas Brakas iš prancūzų sulaukė vieno ir labai aiškaus patarimo – turite imtis verslo ir nuosavybės valdymo į savo rankas, kitaip gimtajame krašte pasiliks tik bernais ir mergomis...

Miela ir naudinga buvo girdėti Kęstučio Demerecko pasakojimą apie jo su

Lietuvos katalikių moterų sąjungos istorijos puslapis

Lietuvos katalikių moterų suvažiavimas Vilniuje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

2012 m. birželio 9 d. Vilniuje įvyko Lietuvos katalikių moterų sąjungos (LKMS) suvažiavimas, kurio svarbiausi klausimai: Statutas bei naujos vadovybės rinkimai. Prieš detalizuodami suvažiavimo eigą, dirstelėsime į katalikių moterų organizacijos susikūrimą, jos veiklos kryptis.

Katalikės moterys Lietuvoje 1907–1940 m.

1907 m. rugsėjo 23 d. (pagal senąjį stilių spalio 6 d.) Kaune įvyko pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas. Suvažiavimas davė pradžią moterų sąjungos susikūrimui Vilniuje, tačiau veiklesnės pasirodė katalikės moterys, 1908 m. Kaune įkūrusios Lietuvos moterų katalikių draugiją (Kauno gubernatoriaus draugijos įstatus įregistravo 1908 m. kovo 21 d.), aktyviai ir vaisingai veikusia per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį.

Kaune įsikūrusi Lietuvos katalikių moterų draugija jau po mėnesio, t. y. 1908 m. balandžio 26 d., organizavo susirinkimą (organizacinio komiteto pirmininkė V. Lebkaušienė), kuriame dalyvavo apie 200 moterų iš visos Lietuvos (tada jau buvo 80 tikrųjų narių ir 16 narių patarėjų). **Į pirmąją tarybą išrinktos:** Prapuolenienė, Jurkaitė, Mauruševičienė, Karklinaitytė, A. Petkevičaitė, Bajorūnienė, Gustaitienė, Danišauskienė, Aleksūtė, Paliukaitytė, Grybauskienė, Pilčiauskienė, Adomavičienė, Vidmontienė, Vaineravičienė, Reichartienė, Aukėnaitė, Šimaitienė, Stanovienė, Liorentienė. Pirmninke išrinkta **E. Vaitkevičienė**.

Veiklai plečiantis (kūrėsi moterų pedagogių ir blaivininkų sekcijos, kitos įvairios įstaigos, mokyklos), carinė valdžia įžiūrėjo kažką nepageidaujamą ir motyvuodama neteisėta registracija 1912 m. liepos mėnesį draugiją uždarė. Tačiau moterys nenuleido rankų, sudarė naujus įstatus, važiavo į Petrąpilį ir po trijų mėnesių, lapkričio 3 d. vidaus reikalų ministrai patvirtinus naujus įstatus, draugiją tęsė veiklą.

Pirmasis pasaulinis karas išardė Lietuvių katalikių moterų draugijos veiklą, sunaikino daug spėto sukaupti turto, tačiau jų dvasia ir ryžtas likosi.

1917 m. liepos mėn. prel. Povilo Januševičiaus (1866 12 17–1890 12 02–1948 05 17) iniciatyva Lietuvių katalikių moterų draugijos veikla atgaivinta. 1918 m. liepą pradėtas leisti laikraštis „Moterų balsas“, kuriami nauji skyriai, steigiamos mokyklos, įvairios įstaigos, o 1919 m. rugsėjo 1–3 dienomis Kaune suorganizuotas moterų kongresas. Aktyvios moterų veiklos rezultatas – 1920 m. Lietuvos Steigiamasis Seimas patvirtino visas pilietines moterų teises, lygias su vyrais. To tada dar neturėjo Vakarų krašto moterys.

Plečiantis moterų veiklai, kuriamos naujos sekcijos, įkurtos Abstinencijų ir Eu-charistininkų, Mergaičių globos, Motinos ir vaiko, Šeiminių sekcijos ir Socialinės globos fondas.

1930 m. Lietuvių katalikių moterų Vyriausias sekretoriatas įstojo į 1910 m. įkurtą Pasaulio katalikių moterų organizaciją uniją – taip pradėta lietuvių moterų veikla tarptautinėje arenoje.

1933 m. birželio 4–5 d. vykusiame katalikių kongrese Kaune, kuriame dalyvavo įvairių moterų religinių organizacijų atstovės (Šv. Zitės draugija, Lietuvių moterų kultūros draugija, mergaičių sąjunga „Pavasaris“, studenčių ateitininkų draugovės, Lietuvos darbo federacijos moterys, Darbo jaunimo sąjungos mergaitės), jau vienijusios per 90 000 narių. Organizacijų igalios atstovės nutarė paruošti naujus įstatus ir Vyriausiąjį sekretoriata pavadinti Lietuvių katalikių moterų organizaciją sąjunga (LKMOS).

Lietuvių katalikių moterų organizacijoje veikė Ateitininkų korporacijos „Vaidilutė“, „Giedra“ ir „Gaja“ narės, pavasarininkės,

Lietuvių katalikų mokslo akademijos Moterų sekcija bei kitų katalikiškų organizacijų narės. Dera pastebėti, ne visos jos buvo Katalikių moterų organizacijos narėmis, bet būdamos katalikės, dirbo tą patį katalikybės plėtrai svarbų ir būtiną darbą.

1939 m. gegužės 28–29 d. Kaune įvyko Lietuvių katalikių kongresas, pavadintas „Moterų dienomis“. Paskutinis nepriklausomoje Lietuvoje katalikių moterų suvažiavimas įvyko 1940 m. gegužės 12–14 d. Vilniuje, o po mėnesio sovietinė kariuomenė, įžygiavusi į Lietuvą, ją pavergė. Okupantai panaikino visas katalikiškas organizacijas, katalikės moterys negavo leidimo atgaivinti veiklą ir vokiečių okupacijos metais.

Išėivijoje katalikės moterys, dalyvavamos įvairių pasaulinių organizacijų veikloje, nuolat kėlė opius Lietuvai klausimus: nepriklausomybės siekio, tikėjimo laisvės, tad nemaža prisidėjo ir kovojė dėl Lietuvos laisvės.

Nors sovietų okupuotoje Lietuvoje katalikės moterys negalėjo veikti organizuotai, viešai vaikus mokyti krikščioniškųjų tiesų, tačiau kaip kažkada carizmo laikais, ieškojo ir surasdavo būdus bei galimybes. O kiek moterų talkino pogrindyje leidžiamiems katalikiškiems laikraščiams, „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikai“, padėjo kunigams: puošė ir tvarkė bažnyčias...

1994 m. birželio 15 d. Vilniuje atkurta Lietuvių katalikių moterų sąjunga – pagrindinė katalikių moterų draugijas vienijanti institucija. Lietuvos katalikės: pedagogės, medikės, katalikiškųjų organizacijų atstovės, buvo pasiryžusios suvienyti jėgas.

2008 m. birželio 7 d. į Kaune iškilmingai paminėtas katalikių moterų 100-metis.

Lietuvos katalikių moterų sąjungai vadovauja sąjungos valdyba. Per suvažiavimą sudaroma LKMS taryba (įeina visų skyrių pirmininkės ir 15 renkamų narių), revizijos ir etikos komisijos. Taryba iš savo tarpo renka 9 asmenų valdybą, kurią sudaro pirmininkė (renkama viso suvažiavimo), pavaduotojos, narės, išdininkė ir dvasios tėvas (jį skiria vyskupų konferencija).

LKMS suvažiavimas

2012 m. birželio 9 d. Vilniuje vyko Lietuvos katalikių moterų sąjungos suvažiavimas, kuriame dalyvavo per pusę šimto moterų, atvažiavusių iš įvairiausių Lietuvos miestų: Kauno, Alytaus, Panevėžio, Pakruojo, Kaišiadorių, Anykščių, Šiaulių, Vilniaus, Biržų, Žiežmarių, Liudvinavo, Radviliškio, Pasvalio.

Suvažiavime išskyrėme dvi dalis: šv. Mišias ir darbinę programą.

Šv. Mišias Visų Šventųjų bažnyčioje aukėjo JE vysk. Gintaras Grušas ir parapijos klebonas, LKMS dvasios vadas kun. Vytautas Rapalis.

Mintys iš vysk. G. Grušo pamokslų. Per pamokslą vyskupas kalbėjo apie kiekvieną tykančius pavojus, skatino būti budrius.

Bažnyčia kaip dvasingumo pavyzdį iškelia Mergelę Mariją, kuri savo nuolankumu, pasitikėjimu Dievu, sutinka žingsnis po žingsnio vykdyti Dievo valią. 2013 m. Popiežiaus bus paskelbti Tikėjimo metais, ir jie prasidės jau spalio mėnesį. Popiežius kviečia grįžti į tikėjimą, susipažinti su Vatikano II Susirinkimo nutarimais ir iškelia pavyzdį Mergelės Marijos, kaip pirmosios Bažnyčios narės, vykdžiusios pašaukimą.

Tas pašaukimas yra įvairus, profesinis. Svarbiausia – dalytis tikėjimu, visada jį skelbti, aktyviai, kiek tik pajėgiama, išjungti į Bažnyčios misiją. Šioje misijoje vyskupas išskyrė 3 dalis: laiką, Dievo duotus ir gebamus išnaudoti talentus, galimą materialinę paramą (Evangelijoje minima našlė atidavė nedaug – tačiau viską, ką turėjo, kai kiti davė tai, kas nuo jų atliko).

Vyskupas ragino įtraukti į katalikišką veiklą kuo daugiau moterų, kad jos išgirstų ir skelbtų – taigi plėstų tikėjimą.

Palaimintasis Jurgis Matulaitis MIC,

LIETUVOS KATALIKIŲ
MOTERŲ SĄJUNGA

Pasibaigus suvažiavimui – dalis tarybos narių su Vyskupu Gintaru Grušu ir dvasios vadu kun. Vytautu Rapaliu

LKMS suvažiavimo prezidiumas: kalba JE vyskupas Gintaras Grušas. Iš kairės: Visų Šventųjų bažnyčios klebonas kun. Vytautas Rapalis, vysk. Gintaras Grušas, LKMS pirmininkės pareigas ėjusi Janina Klungevičienė ir pirmininkės: Jolanta Žakaitienė ir laikinai LKMS pirmininkės pareigas ėjusi Dalia Batutienė, po rinkimų išrinkta Lietuvos katalikių moterų sąjungos pirmininke

kuriam skirti šie metai, puikus pavyzdys tarnavimo Bažnyčiai bei socialinio teisingumo srityje. Jis siekė atnaujinti Bažnyčią: atnaujino savo marijonų vienuoliją, įsteigė kitas kongregacijas.

Pamokslininkas klausė: „Kokie Bažnyčios ir visuomenės poreikiai šiandieną?“, pateikdamas atsakymą: „Naujai klausyti Dievo balso šių dienų sunkumuose ir atsiliepti – tai kiekvieno krikščionio pareiga, su tuo pačiu, viską atidavusios našlės pareigingumu, su tuo ką liudija Palaimintojo Jurgio pavyzdys. Melsti Dievą, kad gebėtume atsiliepti į Jo kvietimą.“

Visų Šventųjų parapijos salėje vykusiai darbinei programai pirmininkavo Dalia Batutienė ir Jolanta Žakevičienė, sekretoriavo Vlada Čirvinskienė.

Pranešimas

Po šv. Mišių Visų Šventųjų bažnyčios parapijos salėje suvažiavimas pradėtas dr. Aldonos Vasiliausienės pranešimu: „Beatifikacijos bylos Lietuvoje“, kuriame pristatyti 9 Dievo tarnai, o dėmesys sutelktas į penkias moteris, kurioms užvestos Kėlimo į altoriaus garbės bylos. Tai Šv. Kazimiero kongregacijos įkūrėja s. Motina Marija (Kazimiera Kaupaitė) (1880–1940), Sibiro maldaknygės autorė Adelė Dirsytė (1909–1955), skirtinguose šimtmečiuose gyvenusios dvidešimtmetės, žuvusios saugant nekaltybę, Elena Spirgevičiūtė (1924–1944) ir Barbora Umias-tauskaitė-Žagarietė (1628–1648), o 2011 m. rugpjūčio 27 d. Beatifikacijos byla pradėta Pasaulio tautų teisuolei, Dievo Apvaizdos seserų kongregacijos įkūrėjai vienuolei Marrijai Rusteikaitei DP (1892–1949).

Barbora Žagarietė. Plačiau kalbėta apie

Barborą Žagarietę, kuri gimė, augo, žuvo ir jos palaikai iki 1963 m. buvo saugomi Žagarėje (miestelis netoli Latvijos sienos) ir iki šių dienų maldas jai. Tai unikalūs atvejais katalikiškame pasaulyje, kai asmuo Bažnyčios oficialiai nepaskelbtas palaimintuoju, o liaudis jau šimtmečius jai meldžiasi, laikydami šventąja. Prelegentė kalbėjo apie Šiaulių vyskupo Eugenijaus Bartulio tris vasaras organizuotas mokslininkų ekspedicijas, užrašytas iš kartos į kartą, perduotas ir žmonių atmintyje išsaugotus pasakojimus apie liaudies šventąją laikomą Barborą.

Adelė Dirsytė. Detalizuota ir Adelės Dirsytės įvairiomis pasaulio kalbomis išversta maldaknygė „Marija, melskis už mus“, jos vardo garsinimui mariologo kun. Kestučio Trimako, dr. Mindaugo Bloznelio (A. Dirsytei sudaryta knyga) atlikti darbai. Snieguolės (Jurskytės) ir Domo Akstinių surinkti „Marija, melskis už mus“ leidiniai įvairiausiomis pasaulio kalbomis, po Lietuvą jų vežiojamos A. Dirsytei skirtos parodos. Pažymėta ir LKMS veikla – minint savo narės A. Dirsytės gimimo šimtmetį, 2009 m. balandžio 26 d. organizuota mokslinė konferencija Šeetoje.

Prelegentė skatino išjungti į veiklą skleidžiant žinias apie Dievo tarnaites.

Iš vysk. Gintaro Grušo kalbos

Vysk. G. Grušas pratęsė prelegentės mintis linkėdamas, kad atsirastų daugiau katalikių moterų, panašių į Adelę Dirsytę.

Vyskupas pažymėjo, kad dėl ilgai neįregistruoto LKMS Statuto susidarė keblumų. Prieš dvejus metus Vyskupų konferencija

Lietuvos katalikų moterų suvažiavimas Vilniuje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Atkelta iš 6 p.

patvirtino naująjį LKMS Statutą, bet, deja, jis nebuvo nuneštas į Teisingumo ministeriją įregistruoti. Kad katalikės moterys būtų visateisė katalikų bendruomenė reikia senąjį Statutą pakeisti nauju, nes dėl neišspręstų problemų neįmanoma uždaryti visuomeninės organizacijos (jai galioja senasis Statutas) ir atidaryti katalikišką bendruomenę (kuriai, kaip jau minėta, prieš dvejus metus patvirtintas naujas Statutas). Tad vieningu balsavimu buvo patvirtintas Statutų pakeitimas.

Vyskupų konferencijos vardu JE vysk. G. Grušas padėkojo buvusiai pirmininkei Janinai Klungevičienei už atliktą darbą, ragindamas LKMS atsinaujinti, plėsti evangelizaciją ir pritraukti naujų narių. LKMS narės turi gilinti tikėjimą, juo gyventi ir kitiems padėti suprasti, ką reiškia būti kataliku ir savo veikla stiprinti Bažnyčią. Palinkėjo bendrystės dvasios.

Ataskaitos

Suvažiavimo dalyviai iš klausė buvusios pirmininkės (pareigas užėmė nuo 2006 m. birželio 30 d. iki 2010 m. rugsėjo 26 d.) Janinos Klungevičienės ataskaitos, daug dėmesio skyrusios veiklai vaikų globos namuose (ilgą laiką – 2006 m. vasaris – 2010 m. sausis – buvo šių namų direktore).

Aiškliai, glaustai ir konkrečiai kalbėjo LKMS pirmininkės pareigas laikinai ėjusi Dalia Batutienė (nuo 2010 rugsėjo 26 d., tačiau realiai nuo 2011 m. sausio 23 d.), per trumpą laiką atlikusi ganėtinai svarbių darbų.

Ataskaitą pateikė revizijos komisijos pirmininkė – finansininkė Aldona Vyšniaus-

kienė ir etikos komisijos pirmininkė Vlada Čirvinskienė.

Nauja LKMS vadovybė

I LKMS pirmininkės pareigas buvo pasiūlytos dvi kandidatės: Dalia Batutienė ir Marytė Šakienė (iš Kaišiadorių), tačiau pastarajai atsiėmus savo kandidatūrą balsų dauguma išrinkta Dalia Batutienė (47 balsai už, 7 prieš ir 4 susilaikė). Dalia Batutienė, padėkojusi už pasitikėjimą, prašė visų geranoriškai talkinti einant šias nelengvas pareigas.

I LKMS tarybą išrinkta penkiolika asmenų be LKMS skyrių vadovių, kurios iš savo tarpo išsirinko valdybą. Išrinkta revizijos bei Etikos komisijos.

I naująją LKMS valdybą išrinktos: Marija Butkevičienė, Vlada Čirvinskienė, Janina Klungevičienė, Onutė Mincienė, Jūratė Plungienė, Marytė Šakienė, Aldona Vasiliauskiene, Jolanta Žakevičienė. Valdybos nariu yra dvasios vadas kun. Vytautas Rapalis, paskirtas vyskupų skyrimu, valdybai vadovauja LKMS pirmininkė Dalia Batutienė.

Šv. Mišiomis bei malda pradėtas ir užbaigtas LKMS suvažiavimas, dvasingas ir įkvepiantis vyskupo G. Grušo pamokslas katalikės moteris nuteikė ir įprasmino jų veiklą.

Katalikės moterys džiaugiasi, kad Nacionalinio Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ redakcija sutiko skirti puslapį LKMS, jos istorijai bei veiklai nušviesti. Dera pastebėti, kad neišaiškintas sąjungai sukurto logotipo autorius, gal galėtų moterims padėti „Vo-

Iš dešinės: Jolanta Žakaitienė, LKMS pirmininkė Dalia Batutienė, dvasios vadas kun. Vytautas Rapalis, JE vysk. Gintaras Grušas ir LKMS Garbės narė dr. Aldona Vasiliauskiene

rutos“ skaitytojai? Nuoširdžiai laukiame jūsų žinių.

Naujai išrinktos LKMS pirmininkės Dalios Batutienės, Visų Šventųjų bažnyčios klebono LKMS dvasios vado kun. Vytauto Rapalio ir visų LKMA valdybos narių vardu reiškiamo nuoširdžią padėką „Vorutos“

steigėjui, vyriausiajam redaktoriui Juozui Vercinkevičiui.

Nuotraukos iš asmeninio dr. Aldonos Vasiliauskiene archyvo

Koks paminklas Rietave įprasmins Oginskių atminimą?

Vytas RUTKAUSKAS, Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejaus direktorius

Skulptorius Valdas Bubelevičius Oginskio rūmų parteryje vertinimo komisijai pristato projekto „Tėvynės labui“ realizavimo koncepciją

2011 m. paskelbtas paminklo Oginskių atminimo įamžinimui Rietave konkursas susilaukė didelio ne tik tai kūrėjų, bet ir plačiosios visuomenės dėmesio. Kaip žinia, iš 14 konkursui pateiktų projektų, vertinimo komisija šių metų gegužės 18 dieną atrinko tris darbus, kurie buvo pristatyti Rietavo savivaldybės internetinėje svetainėje www.rietavas.lt, kad ir visuomenė galėtų pareikšti savo nuomonę. Birželio 25 dieną, pasibaigus balsavimo laikui, paaiškėjo, kad daugiausia balsų – 1543 (60,58 proc.) pelnė skulptoriaus Valdo Bubelevičiaus projektas „Tėvynės labui“. Antroji vieta atiteko Regimanto Midvikio darbui „Akmeninė gelė“ – 626 balsai (24,58 proc.). Trečioji vieta – architekto Vytenio Mazurkevičiaus vadovaujamos kūrėjų grupės virtualaus įamžinimo projektui kodiniu devizu „732334“ – 378 balsai (14,84 proc.).

Konkurso organizatorių – Rietavo savivaldybės tarybos ir administracijos – laukia nelengvas rūpestis: apsispręsti, su kuriuo

iš autorių reikės derėtis dėl projekto igyvendinimo, nes gegužės 18 dieną vertinimo komisija (ne visos sudėties) balsų dauguma pirmąją vietą buvo skyrusi Regimanto Midvikio, o antrąją – Valdo Bubelevičiaus projektams. Teks, matyt, atsižvelgti ir į finansinę pusę: „Akmeninės gelės“ projektinė sąmata 300 tūkst.Lt, „Tėvynės labui“ – 150 tūkst. Lt... O kol sprendimas bus priimtas, visuomenė galėtų aktyviau įsijungti į polemiką spaudos puslapiuose, koks paminklas Rietave geriausiai tiktų Oginskių atminimo ir jų nuopelnų Lietuvos istorijai įprasminimui. Svarbiausia išvengti skubotų sprendimų. Nuo šio darbo sėkmės nemaža dalimi priklausys tolesnė Oginskių kultūros paveldo aktualizavimo perspektyva. Ne tikai Rietave, bet ir kituose Lietuvos regionuose. Iki Mykolo Kleopo Oginskio jubiliejinių 250-ųjų gimimo metinių (2015 m.) dar turime trejus metus...

Skulptoriaus Valdo Bubelevičiaus projektas „Tėvynės labui“

Skulptoriaus Regimanto Midvikio projektas „Akmeninė gelė“

Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejuje (buvusi B. Oginskio muzikos mokykla) iki rudens veiks paminklo Oginskiams projektų paroda

Drobėjė – garbinga Lietuvos istorija

Dail. Laima Tubelytė-Kriukelienė

Laima Tubelytė-Kriukelienė gimė Kupiškio rajone, Skapiškio seniūnijoje. Baigusi mokyklą, įstojo į Šiaulių pedagoginį institutą,

kuriame ėgijo dailės mokytojos specialybę. Su pedagoginiu ir kūrybiniu darbu nesiskiria iki šiol. Dirbdama Utenos kolegijoje dailės dalykų dėstytoja, visą savo laisvą laiką skiria kūrybiniams ieškojimams: molbertinei ir sieninei tapybai, grafikai, erdvinėms kompozicijoms, parodų organizavimui, plenerams, tęstinėms dailės studijoms... Beveik per trisdešimt kūrybinio darbo metų dalyvauta dešimtyse grupinių dailės parodų Utenoje, Zarasuose, Vilniuje, įvairiuose Lietuvos muziejuose, galerijose bei surengta daugybė autoriinių kūrybos darbų parodų. Pastaruoju metu didžiausią kūrybinio laiko dalį dailininkė skiria didelio formato drobių Lietuvos istorijos tema tapybai.

„Vorutos“ informacija

Žalgirio mūšis

200-osios Napoleono persikėlimo per Nemuną metinės

Kaune atkartotas Napoleono persikėlimas per Nemuną

Regina RAJECKIENĖ, Vytauto Didžiojo karo muziejaus Edukacijos ir informacijos sk. vedėja

Atkelta iš 1 p.

į pasaulio istorijos vadovėlius, nes tai buvo viena geriausių persikėlimo operacijų pasaulinėje karybos istorijoje. Anuomet per trumpą laiką nutiesus tris tiltus ir perkėlus dešimtis tūkstančių žmonių, žirgų, kito karinio turto, nežuvo nė vienas karys, nebuvo prarastas nė vienas vėžimas. 1812 metų vasarą sėkmingai pradėjęs žygi į Rusiją, žiemą Napoleonas patyrė triuškinamą pralaimėjimą.

Šių festivalių pradininkas ir konsultantas – karo istorikas Arvydas Pociūnas, Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktoriaus pavaduotojas. Pirmasis jo iniciatyva suorganizuotas festivalis Kaune įvyko 1992 m., vėliau – 1997, 2002 ir 2008 m. Vilniuje festivaliai buvo organizuojami 2003 ir 2004 m. Nuo 1998 m. Deltuvos mieste (Ukmergės r.) pradėtos rengti Deltuvos mūšio kautynės. Pociūnas – gyvosios istorijos festivalio „Europa. Napoleonas I Kaune. 1812“ organizacinės darbo grupės narys, konsultantas istorijos klausimais, parengęs mūšio, renginio scenarijų, dalyvių dienotvarkę. Be to, festivalyje jis atliko Rusijos kariuomenės štabo viršininko vaidmenį.

Šio ir ankstesnių mūšių nuolatiniai dalyviai – Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto

Didžiojo karo muziejaus nariai. Klubui vadovauja Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės etmonas Vaidas Vasiliauskas (LK MPB „Geležinis vilkas“ mjr. V. Vasiliauskas). Per mūšio inscenizaciją muziejaus darbuotojai, Kauno karo istorijos klubo nariai Gerda Dručkuvienė, Algimantas Daugirdas ir Edvinas Vaidotas šaudė iš dviejų XVIII a. Vytauto Didžiojo karo muziejaus pabūklų (originalo ir kopijos). Taip pat jie panaudojo du originalius XVIII a. pradžios LDK raitosios artilerijos užtaisų vėžimus. Muziejininkai dėvėjo 1792–1794 m. laikotarpio pėstininkų artilerijos uniformas ir turėjo minėto laikotarpio ginklų kopijas.

Šiemet mūšio rekonstrukcijoje buvo panaudoti 42 žirgai, 25 pabūklai, Santakoje pastatyta 400 palapinių. Per tris dienas iš artilerijos patrankų buvo iššaudyta apie 200 kg juodojo parako. Mūšyje susikovė karo istorijos rekonstruktoriai iš Čekijos, Rusijos, Baltarusijos, Ukrainos, Lenkijos, Latvijos ir Lietuvos. Tris dienas Kauno senamiestyje ir Laisvės alėjoje dvelkusi šventiško klegesio ir įvairių emocijų sklindina atmosfera užleido vietą kasdienybei.

Danos Buinickaitės nuotr.

Muziejus laikraštį Nr. 24 (233)

Mykolas Tinfavičius ir žurnalas „Onarmach“

2012 m. sukanka 100-osios karaimų poeto ir aktyvaus bendruomenės nario Mykolo Tinfavičiaus (Mykolas Tinfovičius, Michael Tinfovič (1912–1974) gimimo metinės. Gimęs 1912 m. sausio 9 d., kaip ir kiti Panevėžio karaimai tarpukario metais lankė lietuvišką mokyklą (1921 m. M. Tinfavičius baigė Panevėžio valstybinę gimnaziją) ir laisvai kalbėjo lietuviškai.

1923 m. Panevėžyje buvo įsteigta jaunimo draugija „Onarmach“ (karaimų k. „Pažanga“ arba „Sėkmė“), kurios kultūrinėje veikloje vėliau, jau būdamas Vytauto Didžiojo universiteto teisės fakulteto studentu, aktyviai dalyvavo ir M. Tinfavičius. Jis ragino rinkti ir saugoti senuosius karaimų raštus ir dokumentus, atspindinčius karaimų istoriją, tikybą ir papročius. Tarpukario metais Panevėžio karaimų jaunimas burdavosi bendruomenės namuose. Čia dainuodavo, grodavo, šokdavo ir vaidindavo. Dar 1929 m. prie bendruomenės namų buvo atidaryta biblioteka su skaitykla. Joje buvo apie 400 knygų karaimų, rusų, lietuvių kalbomis. Prie bibliotekos jaunimas buvo susibūręs į klubą „Karaj bitikligi“ (karaimų k. „Ka-

raimų raštija“). Karaimų skaitykloje rinkdavosi jaunimas ir vaikai skaityti gimtąją kalbą išleistų leidinių, o nuo 1938 m. pradėtos rengti ir gimtosios kalbos ugdymo pamokėlės vaikams. Teatro mėgėjai, vadovaujami mokytojo Martyno Novicko 1931 m. pastatė komediją „Kaip radome, taip ir paliksim“, kurioje vaidino ir M. Tinfavičius.

Vienas svarbesnių M. Tinfavičiaus prieškario darbų – leidyba (oficialus leidėjas buvo Lietuvos karaimų draugija) ir redagavimas karaimų žurnalo „Onarmach“.

Trakų istorijos muziejuje Karaimikos rinkinyje saugomi visi trys išleisti žurnalo sąsiuviniai: 1934 m. – pirmasis, kiti du – 1938 m. ir 1939 m. Pagrindinis žurnalo leidimo motyvas buvo išsaugoti gimtąją kalbą. „Onarmach“ buvo spausdinami karaimiški tekstai, taikant lietuvių kalbos rašmenis ir fonetiką, pirmajame numeryje net pateikiama rašmenų atitikimo su rusų ir lenkų kalbomis lentelė. Pirmasis „Onarmach“ leidinys (viršelyje įvardintas kaip vienkartinis leidinys – laikraštis karaimų k.) išleistas Kaune, atspausdintas

Žurnalas „Onarmach“. Kaunas, 1934 m. V. Alviko nuotr.

šapirografu, kuris veikia hektografijos principu. Visi tekstai pirmajame leidinyje atspausdinti karaimų kalba, išskyrus Aleksandr Mardkovič tekstą „Įstatymo sūnūs“ apie karaizmo pradžią, Lietuvos ir Lenkijos karaimus. Pastarasis išverstas iš lenkų k. leidinio „Synowie zakonu, kilka

slow o karaimach“, išspausdinto Lucke 1930 m.

Antrasis „Onarmach“ leidinys išleistas Pasvalyje, spausdintas taip pat šapirografu. Jame aprašyti svarbiausi Panevėžio bendruomenės įvykiai nuo 1934 m. iki 1938 m. Čia minimas italų antropologo Corrado Gini vizitas į Panevėžį ir Vilnių, Trakų vyriausiojo dvasininko Simono Firkovičiaus apsilankymas Panevėžyje 1935 m. Leidinyje taip pat spausdinti redaktoriaus M. Tinfavičiaus eilėraščiai, yra „linksmasis skyrelis“ ir dainų skyrelis.

Abiejuose leidiniuose yra įdomi antraščių ir puslapių puošyba, sudaryta iš tipografinių simbolių ir ranka rašytų dekoratyvinių raidžių. Tekstai surinkti spausdinimo mašinėlė. Viršeliai storesnio popieriaus, suaugti nedidelėmis sankabėlėmis. Trečiasis, paskutinis „Onarmach“ leidinys išleistas 1939 m. Panevėžyje tipografijos būdu. Jame jau spausdinamos ir fotografijos, taip pat aprašomi bendruomenės gyvenimo įvykiai.

1940 m. M. Tinfavičius persikėlė į Vilnių. Baigęs Vilniaus universiteto teisės fakultetą persikėlė į Trakus, 1946 m.

buvo išrinktas teisėju, o nuo 1950 m. – darbo advokatu. Gyvendamas Trakuose, jis aktyviai rūpinosi karaimų paveldo tyrinėjimu ir Trakų kraštotyra. 1951–1954 m. M. Tinfavičius dirbo Trakų istorijos muziejuje vyr. moksliniu bendradarbiu. 1968 m. jis buvo Karaimikos sekcijos įkūrimo Trakuose prie Lietuvos paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos iniciatoriumi. 1973 m. dėl sveikatos būklės išėjo į pensiją. M. Tinfavičius mirė 1974 m. gruodžio 22 d. Palaidotas karaimų kapinėse Trakuose.

M. Tinfavičius aktyviai dalyvavo leidžiant karaimų – rusų – lenkų žodyną, taip pat publikavo nemažai straipsnių vietiniuose laikraščiuose. 1989 m. išleistas M. Tinfavičiaus eilėraščių rinkinys „Irlar“ (karaimų k. „Dainos“). Jo poezija įtraukta į karaimų poezijos rinkinį „Į Trakus paukščiu plasnosi“, sudarytą Karinos Firkavičiūtės 1997 m.

S. Šapšalo karaimų muziejaus vedėjas Vidas Alvikas

Ekspонатус пaмaтyсitе „Cakpалинio meno“ експозицијoje, Kęстуčio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje бyвyсio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštį Nr. 25 (234)

Lietuvos ir JAV diplomatinė santykių 90-metis

2012 m. liepos 28 d. sukanka 90 metų, kai JAV, pirmosios tarp didžiųjų valstybių, oficialiai de jure pripažino Lietuvos Respubliką.

Pripažinimo klausimas buvo sudėtingas, pareikalavęs daug Lietuvos diplomatų pastangų, turėjęs nemažą kliūčių, dėl to meto tarptautinės politikos vingių. Didelį indėlį, siekiant pripažinimo, suvaidino gausi ir neblogai organizuota lietuvių išeivija. Kaip tik per išeivijos atstovus, ypač pradžioje, buvo kontaktuojama su Lietuvai palankiais abiejų JAV Kongreso rūmų nariais, spauda, o taip pat Baltaisiais rūmais bei Valstybės departamentu.

Pripažinimo siekimas truko daugiau nei ketverius metus. Didžiosios Vakarų valstybės, tarp jų ir JAV, dar tikėjosi, kad bolševikų diktatūra Rusijoje žlugs. Todėl jos neskubėjo pripažinti naujai susikūrusių buvusios imperijos teritorijoje valstybių, kad išsaugotų Rusijos vientisumą. Tokią politiką aktyviai palaikė „baltoji“ rusų emigracija. Vašing-

tone ypač įtakingu tapo buvęs Rusijos imperijos ambasadorius JAV Borisas Bachmetjevas. Jis turėjo didelę įtaką JAV Valstybės sekretoriui prezidento Vilsono vyriausybėje (1913-1921) Robertui Lansing'ui, o šis savo ruožtu pačiam prezidentui. Tik keletas įtakingų Kongreso narių aktyviai rėmė Baltijos valstybių siekius gauti JAV pripažinimą. JAV atstovus Pabaltijyje, vėliau pirmasis ambasadorius Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje, E.Young'as palankiai vertino procesus, vykstančius naujose valstybėse ir aktyviai pasisakė už jų pripažinimą. Buvo jaučiama parama ir įtakingoje, daugiausiai į respublikonų partiją orientuotoje JAV spaudoje. 1919 m. gruodį į JAV atvyko pirmoji neoficiali Lietuvos misija – Jonas Vileišis, būsimas generalinis konsulas Povilas Žadeikis ir Jonas Žilius. Reikalai pajudėjo, kai 1921m. kovo mėn. į valdžią atėjo nauja respublikonų prezidento W.Harding'o vyriausybė. Maždaug tuo pat metu pasikeitė ir Lietuvos misijos

Fotonuotrauka. Lietuvių demonstracija Vorčesteryje 1922 m. rugpjūčio 5 d. Fot. Černius. Iš TIM fondo

vadovas – Joną Vileišį pakeitė Volde-maras Čarneckis (1893-1942). 1921 m. birželio 22 d. V. Čarneckį oficialiai priėmė naujas valstybės sekretorius Charles E. Hughes, pas kurį gegužės 30 d. apsilankė didelė JAV lietuvių delegacija su surinktu 1 mln. parašų už Lietuvos Respublikos pripažinimą. Liepos mėnesį Kaune buvo atidarytas JAV konsulas. Pirmąjį konsulą į Kauną atlydėjo JAV atstovas Pabaltijyje E.Young'as. Oficialiai konsulas buvo įkurtas palengvinti prekybiniais ry-

šiams, bet ir tai jau buvo didelis žingsnis į priekį valstybinio pripažinimo link. Tuo pat metu tarp JAV politikų, intelektualų ir žurnalistų stiprėjo nuomonė, apie greitesnį Pabaltijo valstybių pripažinimo reikalingumą. 1922 m. vasaros pradžioje JAV Valstybės departamentas ėmė ruošti Pabaltijo valstybių pripažinimui. Tiesa, jei Latvija ir Estija galėjo būti pripažintos iš karto, tai dėl Lietuvos vis dar buvo klausimų. Bet E.Young'as nusiuntė teigiamus ir Lietuvai palankius atsakymus. 1922 m. liepos 22 d. valstybės sekretorius Ch. E. Hughes pranešė grupei į jį besikreipusių įtakingų JAV profesūros atstovų, kad Pabaltijo valstybių pripažinimas – tai artimiausių dienų reikalas. Liepos 24 d. valstybės sekretorius kreipėsi į prezidentą W. Harding'ą, ir 1922 m. liepos 28 d. buvo paskelbta žinia žodžiu ir platesnis variantas raštu, kad JAV pilnai pripažįsta de jure visas tris Baltijos valstybes. Lietuviai pranešimą apie pripažinimą sutiko didelėmis de-

monstracijomis, tiek prie JAV konsulato Kaune, kur susirinko apie 20 tūkst. žmonių, tiek įvairiuose JAV miestuose, ypatingai Niujorke ir Filadelfijoje.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma 243 x 196 mm dydžio fotonuotrauka, padarytą vietos fotografo Černiaus. Joje įamžinta 1922 m. rugpjūčio 5 d. įvykusi lietuvių demonstracija Vorčesterio mieste, Masačusetso valstijoje Naujojoje Anglijoje, kur XX a. pr. gyveno nemaža lietuvių kolonija.

1940-1991 m. JAV nepripažino Lietuvos Respublikos inkorporavimo į TSRS. 1991 m. rugsėjo 6 d. JAV ir Lietuva atnaujino diplomatinis santykius. Dvišaliai santykiai perėjo į naują etapą, kuriame Lietuva ir JAV, kaip lygūs partneriai, pasirenge susidurti su bendrais iššūkiais.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspонатус пaмaтyсitе „Sakpалинio meno“ експозицијoje, Kęстуčio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje бyвyсio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Gediminaitis šv. Kazimieras sujungė Lietuvos ir Italijos ordinus

Asmeniniu princo Filipo Pellegrini bei princesės Ksenijos Pellegrini kvietimu gegužės pabaigoje Šv. Kazimiero ordino D. magistras dr. Edvardas Jonas Eismontas su delegacija viešėjo Italijoje. Lietuvos vardą visame pasaulyje garsinantis Šv. Kazimiero ordino įkūrėjas, kompozitorius, mokslininkas Romoje buvo sutiktas ypatingai.

Šv. Kazimiero ordinas Romoje įkurtas jau seniai – 1946 m. Ordino įkūrėjo sūnaus Filipo Pellegrini šeimoje lankėtes pirmąkart. Kaip užsimezgė jūsų ir Italijos kilmingųjų draugystė?

Garsi Pellegrini giminė žinoma ne tik Italijoje, bet ir visame pasaulyje. Su šia šeima bendraujanti lietuvė, Romos ordino dama Laima Pangonytė, su kuria esame geri bičiuliai, apie mano veiklą bei Lietuvoje įkurtą Šv. Kazimiero ordiną papasakojo Filipui Pellegrini. Kilmingoji šeima pareiškė norą bendradarbiauti ir pakvietė į svečius.

Kokių lūkesčių jūs turėjote vykdamas į Italiją?

Norėjosi užmegzti draugiškus santykius, pradėti bendradarbiauti su Italijos Šv. Kazimiero ordino magistru. Taip pat norėjosi pamatyti Šv. Kazimiero paminklą, kurį prieš šešiasdešimt metų pastatė princo Filipo tėvas Dominikas Pellegrini.

Žinote Italijos Šv. Kazimiero ordino įkūrimo istoriją?

Šio ordino įkūrimo Italijoje iniciatorius – D. kunigaikštis Gediminaitis Galicinas. Jis, atvykęs į pilį pas Dominiką Pellegrini, išreiškė norą įkurti Šv. Kazimiero ordiną. Išvykęs įpareigojo Pellegrini sutvarkyti visus dokumentus. Filipo Pellegrini tėvas ne tik įkūrė ordiną, bet jo iniciatyva buvo pastatytas ir šv. Kazimiero paminklas.

Italai paprastai labai gerbia savo šalį, kultūrą, tradicijas, pabrėžia savo išskirtinumą. Kaip jūs buvote sutiktas šioje šalyje?

Jiems išpūdį darė ne tik tai, jog esu kilmingos giminės atstovas, įkūręs Šv. Kazimiero ordiną, bet ir tai, jog esu moks-

Nuotraukoje iš dešinės: princesė Ksenija, Lietuvos Šv. Kazimiero ordino D. magistras E. Eismontas, princas Filipas

lininkas, kompozitorius. Buvau sutiktas ypač pagarbiai.

Ar teko lankytis princo pilyje?

Taip, pilyje kilmingųjų šeima mus pasitiko ypatingai, visi pasipuošę. Didžiojoje pilies menėje buvo surengtas oficialus priėmimas. Vėliau laukė iškilmingi pietūs, į kuriuos buvo pakviesti riteriai, grafai, markizai, kitų titulų atstovai. Įprasta, jog kilmingos damos vilki juodas, riteriai – baltas mantijas. Laikas, praleistas Fillipo Pellegrini pilyje, buvo tikrai įsimintinas. Drauge sukūrėme ir videofilmą, kurį galės pamatyti tiek Lietuvos, tiek Italijos žmonės.

Pats, kaip magistras, esate lankęsis ne vienoje pilyje. Kuo ypatinga Pellegrini šeimos pilis?

Maždaug 600 metų senumo pilis ištis nepakartojama: greta senovinių, prosenelių laikus siekiančių stiliaus detalių puikuoja ir prabangios šių dienų dekorų grožybės. Pilyje apstu išpūdingų skulptūrų, vaizdingų lipdinių, visur marmuras, kiekviename kambaryje židiny, paausuoti baldai bei akis traukiantys puošnūs aksesuarai, freskos, išpūdingi raiziniai, inkrustuoti dirbiniai... Žinoma, pilyje galima pamatyti ir šeimos koplyčią.

Kokį išpūdį paliko apsilankymas prie šv. Kazimiero paminklo Giuliopolio mieste?

Buvau maloniai nustebintas prie paminklo surengtomis iškilėmis, kuriose dalyvavo ne tik kilmingosios šei-

Iškilmės Giuliopolyje

mos atstovai, bet ir šešių miestų merai bei Chieti regiono prezidentas. Iškilmės buvo organizuotos valdžios institucijų. Garbės sargyboje budėjo karabinieriai. Po oficialių kalbų buvo apsikeista dovanomis. Džiaugiuosi oficialia kalba galėjęs pristatyti mūsų šalį, bent trumpai papasakoti apie mūsų istoriją. Atmosfera ištis buvo labai iškilminga – italai aristokratai į tokias iškilmes žiūri labai rimtai. Prieš iškilmes vyko šv. Mišios. Aplankėme ir kilmingosios šeimos kapus. Įdomu tai, kad kiekviena giminė kapinėse turi ir savo koplyčią. Pellegrini giminės sarkofagas – išskirtinis, kurį „saugo“ vaizdingos marmuro skulptūros.

Panašu, jog viešnagė Italijoje jums paliko tikrai nemenką išpūdį. Dabar kilmingoji Italijos šeima tikriausiai tikisi jūsų oficialaus kvietimo į Lietuvą?

Kilmingoji šeima jau pakviesta atvykti į mūsų šalį, į kasmetines rudenį vykstančias iškilmes. Jie mielai sutiko jose dalyvauti.

Tikriausiai teks nemažai pasistengti, kad kilmingoji šeima būtų taip pat iškilmingai priimta?

Svečius stengsiuosi priimti su visa derama pagarba. Reikės viską suorganizuoti iškilmingai ir gražiai.

Kokių konkrečių sumanymų turite atvykstant Italijos Šv. Kazimiero ordino D. magistrui?

Princo šeimai įdomu bus pamatyti Vilniaus Katedroje palaidoto šv. Kazimiero kapą. Aplankysime ne tik šventajam skirtą Karališką koplyčią, bet parodysime ir žymiausias sostinės vietas. Italijos Šv. Kazimiero ordino D. magistrui įdomi ir mūsų ordino struktūra, visapusiška veikla, kuri daug platesnė nei Italijos. Jau sutarėme pasirašyti bendradarbiavimo sutartį, taip pat dokumentus dėl bendro projekto – šv. Kazimiero paminklo statymo Lietuvoje. Mūsų komitetas parengs turiningą programą. Tikimės, kad Italijos magistras bei visi delegacijos atstovai iš Lietuvos išsiveis pačius geriausius išpūdžius.

Kalbėjosi Jūratė BRATIKIENĖ

Mažosios ir Didžiosios Lietuvos evangelikų liuteronų lietuvių raštijos veikėjų ir kiti jubiliejai. 2012 m. liepa

1947 07 04 Lunde (Švedija) įkurta Pasaulio Liuteronų Sąjunga (Lutheran World Federation), kuri apjungia 66,7 iš 70,2 mln. liuteronų visame pasaulyje (2006 m.), jos centras yra Ženevoje.

1502 07 06 įsteigtas Vitenbergo universitetas Vokietijoje, kuriame prasidėjo Bažnyčios reformacija; jame studijavo nemažai lietuvių, o Stanislovas Rapolionis pas M. Liuterį apsigynė daktaro disertaciją.

1807 07 06 Pilkalnyje mirė Kristijonas Gotlibas Milkus, mokytojas, poetas, filologas.

Gimė 1733 (ar 1732) Jurbarkė (Išruties aps.).

1802 07 07 įsteigta Kretingos ev. liuteronų parapija. 1897 03 09 dėtas kampinis akmuo, 1899 06 27 pašventinta grakšti neogotikinė raudonų plytų bažnyčia, pastatyta kunigo (1894–1906) Jono Straumanio (1864–1944) rūpesčiu. 1958 m. bažnyčia kapitališkai suremontuota (naujas stogas

ir vidus). Veikia 1785 m. Johan Preuss iš Karaliaučiaus sukurti vargonai.

1992 07 07 įkurta labdaros draugija Šilutės „Sandora“.

1947 07 08 įregistruota Jurbarko ev. liuteronų parapija. Maldos namai buvo pastatyti 1851 m., o 1890 m. pastatyta medinė bažnyčia, turinti 500 sėdimų vietų. 1900 m. buvo pastatytas mūrinis klebonijos pastatas, o 1905 m. ir kiti ūkio trobesiai: mūriniai tvartai ir medinis kantoratas. 1952 m. bažnyčia uždaryta ir paversta sandėliu, vėliau – gyvenamuoju namu. 1992 02 16 pirmosios pamaldos atgautose klebonijoje. 1994 08 26 pašventintas kertinis naujos mūrinės bažnyčios akmuo, 2009 10 27 ant statomos bažnyčios iškeltas metalinis kryžius, 2009 12 13 pirmosios pamaldos dar nebaigtoje įrengti bažnyčioje.

1992 07 08? pradėjo veikti LTV laida evangelikams „Kelias“, red. Ina Drąsutienė.

1662 07 09 Karaliaučiuje mirė Fridrikas Vitikas, ev. liuteronų kunigas, giesmių vertėjas. Kelios jo giesmės paskelbtos D. Kleino giesmyne (1666).

Gimė apie 1620 m.

2002 07 13 į Bitėnus sugrįžo „Amžinoji Rambyno knyga“, 1928 m. originalo, kuris saugomas nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje, tęsinys.

1972 07 16 Rusnės saloje pašventintos žvejo Erčiaus Jurgėnaičio (1899 05 30–1982 02 25) rūpesčiu atnaujintos Skirvytėlės kapinės.

2002 07 22 Montrealyje (Kanada) mirė Anas Lymantas, spaudos darbuotojas, žurnalistas, redaktorius, dailininkas, išeivijos lietuvininkų veikėjas.

Gimė 1921 09 26 Jonušuose (Dovilų vlsč.).

1907 07 25 Alkiškių parapijoje gimė Arvidas Jonas Briedis, Skirsnemunės, Skuodo, Sudargo ir Vyžių ev. liuteronų kunigas, 1951

04 08 Žvyrčiuose ordinuotas kunigu diakonu, 1961 04 09 Sudarge išventintas kunigu.

Mirė 1962 08 09 Sudarge.

1937 07 25 Šilutėje mirė Hugo Šojus, dvarininkas, Šilutės mecenatas, lietuvių tautosakos rinkėjas, leidėjas ir vertėjas į vokiečių kalbą.

Gimė 1835 04 01 Klaipėdoje.

1972 07 26 Warrenė (JAV) mirė Kristupas Gudaitis, gydytojas, Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios konsistorijos prezidentas (1938), veikalo Kanadoje „Lietuviai evangelikai“ (1957) ir kitų liuteroniško turinio raštų autorius.

Gimė 1898 03 19 Žemaičių Naumiestyje.

Parengė Algirdas ŽEMAITAITIS, Birutė ŽEMAITAITYTĖ

Paskaitų ciklas Palaimintojo Jurgio Matulaičio metams

Paskyrimas Vilniaus vyskupu*

Kun. Vaclovas ALIULIS MIC, Vilnius

Artėjant Pirmojo pasaulinio karo pabaigai po bemaž ketverių metų kada buvo įstrigęs Varšuvoje, 1918 m. kovą kunigas Jurgis Matulaitis per Vilnių ir Kauną pasiekia išsvajotąją Marijampolę. Tikisi visiškai atsidėti Marijampolės vienuolyno atkūrimui, kaip vienuolynų Lietuvoje steigimui ir visų marijonų ugdymui. Deja, šias gražias viltis išsyk aptraukia šešėlis. Dar Vilniuje iš vyskupijos valdytojo prel. Kazimiero Michalkevičiaus išgirsta, kad esąs vienas iš siūlomų kandidatų į Vilniaus vyskupo pareigas. Ta žinia jam – kaip perkūnas iš giedro dangaus. Buvo juk pasižadėjęs ir į įstatus įrašęs, jog marijonai vengs visokių paukščių, o štai tau. Susirūpina, kaip apsiginti. Prašo Kauno ir Seinų vyskopus ir Lietuvos Tarybą neremti jo kandidatūros, prašo Varšuvos marijonus, kad popiežiaus nuncijų Miunchene Eugenijų Pačelį (būsimąjį popiežių Pijų XII) itikintų, jog jis be galo reikalingas vienuolijai – viskas veltui.

Kaip užsimezgė ši intriga?

Carinės Rusijos laikais Apaštaltų Sostui labai vargingai sekdavosi paskirti tinkamą Vilniaus vyskupą. Turėjo būti įrodęs nuolankumą valdžiai, ne per daug veiklus... Todėl būdavo ilgų laiko tarpų tarp vieno ir kito vyskupo. Ilgiausi tarpniai 1815–1840 m. (25 m.), 1863–1883 m. (20 m.), keli trumpesni. Tuomet vyskupiją valdydavo su valdžios pritarimu kapitulos išrenkami prelatai. Keli vyskupai buvo ištremti į tolimas Rusijos vietas, ir jiems neleista grįžti į pareigas. Taip ir vyskupas Edvardas Ropas (Edward baron von Ropp, kilęs iš Kuršo, motina viena iš Pliater-Zyberkaičių) po nepilnų ketverių metų vadovavimo Vilniaus vyskupijai 1907 m. buvo valdžios ištremtas, vyskupiją valdė kan. Fronckevičius, paskui prel. Michalkevičius, kilęs iš ukmergiškių bajorų giminės.

1917 m. vysk. Ropas buvo paskirtas Mogiliavo arkivyskupu, tada Vilniaus vyskupo sostas liko laisvas, ir nuo pat 1918 m. pradžios buvo stropiai ieškoma jam tinkamo kandidato. Reikėjo žmogaus, tvirtai ištikimo Bažnyčiai, priimtino lenkams ir lietuviams tikintiesiems, taip pat priimtino nepriklausomą Lietuvą su sostine Vilniumi paskelbusiai Lietuvos Tarybai ir dar tebevaldančiai Lietuvą Vokietijai. Paieškos truko dešimt mėnesių, jų eigos aprašymas Tadeušio Gorskio knygoje *Palaimintasis Jurgis Matulaitis* užima 15 puslapių.

Paieškos prasidėjo tuo, kad pats popiežius Benediktas XV 1918 m. sausio 18 d. paprašė savo studijų draugo, Antiochijos lotynų apeigų katalikų patriarcho Vladislavo Zaleskio, kad nurodytų kandidatą į Vilniaus vyskopus. Ką galėjo pasakyti Antiochija apie Vilnių? Puičiausiai galėjo. Vladislavas Zaleskis iš Lietuvos lenkų šeimos, teisėjo sūnus, augęs ir mokėsis Kaune, studijavęs Varšuvoje ir Romoje, gerai išmanė Lietuvos ir Lenkijos bažnytinius reikalus. Jis buvo daug metų vadovavęs katalikų misijų organizavimui Indijoje ir Pietryčių Azijoje, o nuo 1916 m. Antiochijos patriarcho titulu rezidavo Romoje. Taigi patriarchas Zaleskis pasiūlė du kandidatus: iš Eišiškių parapijos kilusį lenką, Vilniaus kunigų seminarijos rektorių Joną Ušilą ir lietuvių kunigą profesorių Jurgį Matulevičių. Rašė, kad kunigo J. Matulevičiaus asmeniškai nepažįsta, bet daug žino apie jį iš vyskupo Zigmanto Lozinskio ir kitų garbingų dvasininkų. Taigi laiškė *pro memoria* Vatikano valstybės sekretoriui kard. Gaspariui apie Matulevičių parašė taip: *Labai išimtingas, puikiai išsilavinęs, taktiškas, uolus, gebantis atlikti labai sunkias užduotis. [...] Vis dėlto šis paskyrimas nepatenkins visų grupių. Lenkai bus nepatenkinti, nes yra lietuvis ir valstiečių sūnus. Lietuviai – taip pat ne, nes bet kokia kaina Vilniaus vyskupu nori turėti kraštutinį tautininką.*

Lietuvos Taryba įsakmiai siūlė kandidatais kun. Konstantiną Olšauską, pasižymėjusį darbininkų organizatorių bei šalpos veikėją, ir Kauno kunigų seminarijos rektorių kun. Joną Mačiulį – poetą Maironį. Vėliau dar pridėjo Šv. Kazimiero draugijos pirmininką kun. Aleksandrą Dambrauską-Jakštą arba kun. Vladą Mironą, būsimą tautininkų sąjungos veikėją.

Varšuvoje veikusios Lenkijos regentų tarybos užsienio politikos vadovas kunigaikštis Jonušas Radvila pasisakė apskritai prieš visus lietuvius kandidatus, bet pareiškė, kad kun. Matulevičius, nors lietuvis, yra visiškai laisvas nuo perdėto tautiškumo. Apie J. Matulaičio kandidatūrą palankiai atsiliepė Krokuvos vyskupas Adomas Sapiega (būsimasis kardinolas), taip pat Vatikano nuncijui Miunchene Pačeliui gražiausiais žodžiais jį rekomendavo Varšuvos arkivyskupo generalinis vikaras kun. Henrikas Pšezdзецis (Matulaičio studijų draugas).

Apie marijonų prašymą (1918 m. birželį) neatimti jų generolo nuncijus Pačelis atsiliepė: *Tai vis nauji įrodymai, kad jis tinka šioms pareigoms.* Atvirkščiai, tų metų gegužę grupė Vilniaus lenkų visuomenės veikėjų prašė kard. Gaspario vyskupo lenko ir protestavo prieš bet kurio lietuvio kandidatūrą.

Kažkuria vasaros diena aplankė Matulaitį Marijampolėje Lietuvos Tarybos atstovai kunigai Alfonsas Petrulis ir Juozas Purickis patikrinti, ar Matulevičius – tikras lietuvis. J. Matulaitis jiems įrodinėjo: dėl lenkų visuomenės bei dvasininkijos priešiškojo negalėsias Vilniuje nieko gero nuveikti, tik pats pražūsiąs, bet galiausiai pareiškė: *Jei Lietuvai mano auka reikalinga – neatsisakau.* Po dar kelių susirašinėjimų ir įvairių asmenų važinėjimų Lietuvos Tarybos pirmininkas Antanas Smetona 1918 m. spalio 8 d. telegrama pranešė nuncijui Pačeliui, kad ir Lietuvos Taryba, ir Vokietijos vyriausybė neprieštaruja J. Matulevičiaus kandidatūrai. Šias žinias patikrinęs kardinolas Gasparis spalio 14 d. telegrafu pranešė apaštaliniam vizitatoriui Lenkijoje ir Lietuvoje Akilei Račiui, kad Šv. Tėvas skiria Jurgį Matulevičių Vilniaus vyskupu, ir pavedė vizitatoriui perduoti jam tą žinią. Vizitatoriaus spalio 18 d. parašė laišką ir pačiam J. Matulevičiui. Dėl laiško svarbos čia perduodame jį visa.

Esu įpareigotas pranešti Jums, Kunige, kad Šventasis Tėvas Benediktas XV paskyrė Jus į Vilniaus vyskupo sostą. Taip pat turiu pridurti, kad jis neprimis Jūsų mėginimo atsisakyti. Yra tikras dalykas, kad kiekvienu Dievo Vietininko žemėje sprendimu visada pasireiškia Dievo valia, o Jūsų atveju tai ne tik tikra, bet ir visiškai akivaizdu, kaip pats matote, ir nekelia nė mažiausios abejonės. Įsigilinus į Šventojo Tėvo sprendimą, turint galvoje tą puikų, pagarbos ir šlovės vertą vyskupo sostą, taip pat Vilniaus Bažnyčios poreikius bei Jūsų apaštališkajam stropumui patikėtą didelį ir atvirą darbo barą, bei kartu didelį Vyriausiojo Ganytojo pasitikėjimą Jumis, Kunige, bei jo nepalaužiamus ir pagarbinius lūkesčius, man nelieka nieko kito, kaip iš visos širdies pasveikinti Jus ir Vilniaus Bažnyčią ir padėkoti Dievui.

Tą pačią spalio 18 d. vizitatorius Ratis (būsimasis popiežius Pijus XI) apie šį paskyrimą pranešė Vilnius vyskupijos kapitulos vikarui prelatui Jonui Hanusovičiui. Kaip ta žinia priimta Lenkijoje ir Vilniuje?

Vos tik ją sužinojęs, Varšuvos arkivyskupas Aleksandras Kakovskis spalio 19 d. pasveikino paskirtąjį vyskupą ir pridūrė: *Aš džiaugiuosi tuo paskyrimu ir ta nauda, kurią Bažnyčiai duos gero ganytojo darbas.* Vloclavko arkivyskupas Stanislovas Dzitoveckis (matyt, episkopato sekretorius) sveikino, Lenkijos episkopato vardu reikšdamas pasitikėjimą, *kad dėl savo žinių, gyvenimo šentumui ir dvasios pusiausvyros sugebėsite susidoroti su nepaprastai sunkiomis ganytojavimo pareigomis šiame vyskupo soste dabartiniais, tokiais sunkiais lūžio metais.*

Kitaip šią žinią sutiko Vilniaus vyskupijos kapitula, labiau už Lenkijos episkopatą susirūpinusi tautiškumu. Nepaprastai spalvingas yra jos protokolas Nr. 83, kažkodėl be datos. Gretimi dokumentai rodo, kad jis surašytas po 1926 m. rugsėjo 14 dienos, t.y. praėjus daugiau nei metams po vysk. Matulevičiaus pasitraukimo ir netrukus po arkivyskupo Romualdo Jalbžikovskio atvykimo į Vilnių (arkivysk. Matulevičius tuo metu darbavosi Kaune kaip Lietuvos apaštalinis vizitatorius). Pasiklausysime, kaip Kapitula laiške arkivysk. Račiui tarytum dėkoja Šventajam Tėvui, o iš tikrųjų jam priekiaštauja:

Vilnius, 1918 m. spalio 28 d. Jūsų Ekscelencija, Didžiai gerbiamas Pone.

Pastaruoju metu gautas Jūsų Ekscelencijos laiškas rodo palankumą mūsų diecezijai ir ypač jos dvasininkijai. Tuo laišku atsiųstoji žinia apie Vilniaus Vyskupo paskyrimą mus labai nudžiugino, ir aš su Kapitula didžiai dėkojame Apaštaltų Sostui už tikrai tėvišką rūpinimąsi, pasireiškiantį Ordinaro paskyrimu mūsų diecezijai. Kartu dėkojame Jūsų Ekscelencijai už atsiųstą laišką ir tą didelį palankumą, kuris jau ne kartą mums yra parodytas.

Kad Apaštaltų Sostas skiria Vyskupą, tai turėtų džiuginti ir tikinčiuosius, ir dvasininkiją; tačiau Jo Ekscelencijos Pono Jurgio Matulevičiaus paskyrimas, – kaip su sielos skausmu laikome savo pareigą pranešti, atrodo visiškai kitaip: Dauguma dvasininkijos ir liaudies patiria sumišimą ir dvasinį slogutį, būdami netikri ir abejodami dėl mūsų diecezijos likimo ir dėl būdo, kuriuo ji bus paskirtojo Vyskupo valdoma. Vilniaus diecezijoje daugių daugiausia šešta dalis yra lietuvių, o nuo 1904 metų iki šiol lietuviai nacionalistai ne kartą sukėlė didelių sąmyšių ir dabar nesiliauja tai darę, – todėl Jo Ekscelen-

cijos Vyskupo Matulevičiaus, lietuvio, paskyrimas sukėlė nuoskaudos jausmą Apaštaltų Sosto atžvilgiu, būtent dėl to, kad Vilniaus Vyskupu yra parinktas lietuvis. Tikinčiojoje liaudyje ir dvasininkijoje matomą nepasitenkinimą vargiai pašalintų lenkų tautybės Vyskupų Sufraganų paskyrimas.

Liekame kupini pagarbos ir nuolankumo Jūsų Ekscelencijai

Kapitulos Nariai: Baiko Karolis, Hanusovič Jonas, Sadowski Jonas, Savicki Antanas, Volodžko Pranciškus, Ušila Jonas, Liubianec Karolis.

Apaštalinis vizitatorius Akilė Ratis, atsakydamas Kapitulai lapkričio 12 d., sako negalėjęs tikėti savo akimis, kad lenkų dvasininkija ir visuomenė, nuo seno pasižyminti pagarba ir ištikimybe Apaštaltų Sostui, galėtų šitaip prieštarauti Šventojo Tėvo valiai. Ir pabrėžia: *Aš pats liudiju Dievo ir žmonių akyse, kad Šventasis Tėvas Jūsų Ordinaro parinkimą ir paskyrimą Viešpaties akivaizdoje svarstė ne tik kaip visada ilgai, bet labai ilgai, dar prieš mano atvykimą, ir nusprendė tik gavęs iš visų pusių (ir Jūsų pusės) lenkų paliudijimą ir užtikrinimą, kad paskirtasis Ordinaras bus visiems Jums priimtinas. [...]*

Taigi sako šio Kapitulos laiško Šv. Tėvui nerodysias, kad neužduotų dar vieno rūpesčio, ir prideda: *Draugiškai patarsiu, kad greitai savo nusistatymus sugrąžinę prie derymų sūniško prisirišimo jausmų, parašytumėte ir man atsiųstumėte naują laišką, galbūt pačiam Šventajam Tėvui adresuotą, kuriuo išreikštumėte tokius jausmus, padėkotumėte už pagaliau duotą Ganytoją ir pažadėtumėte visų prisirišimą prie jo.*

Kapitula nenurimo, gruodžio 3 d. parašė vizitatoriui dar vieną laišką, kuriame dievagojosi priimą vyskupą J. Matulevičių su pagarba ir dėkingumu ir stengiasi teigiamai nuteikti tikinčiąją visuomenę, tačiau būgštaujanti dėl to, kas dar gali atsitikti (įprastinė lenkų nacionalistų taktika) – kad ganytojas būsiąs vienai pusei palankesnis, nes vyskupas Pranciškus Karevičius Kaune atstūmęs nuo savęs tikinčiuosius lenkus ir lietuviai kunigai nuo pat 1904 m. daugelyje bažnyčių kelią vaidus (tai apie lietuvių kunigų ir tikinčiųjų reikalavimus vartoti ir lietuvių kalbą tose bažnyčiose, kur didelė dalis parapijiečių yra lietuviai, o lig tol viskas būdavo atliekama tik lotynų ir lenkų kalbomis). Taigi nė vieno žodžio apie paskirtojo vyskupo bažnytines ar asmenines savybes, bet jis nepriimtinas todėl, kad yra lietuvis ir kad nežinia kas dar gali vyskupijoje atsitikti!

Kadangi Kapitula negali nepriimti popiežiaus skiriamą vyskupą, taigi jos atstovai noromis nenoromis nuvažiuo pasveikinti naujojo ganytojo. Rado jį Kaune. Ar buvo kalbamasi apie kokius nors vyskupijos dvasinius reiklaus? Nieko nepasakyta, tik kad per ingresą vyskupas pirmiau prabilų lenkiškai, paskui lietuviškai ir kad nebūtų skaitomas pranešimas apie paskyrimą baltarusių kalba. Mat jokios baltarusių tautos nesą. Baltarusiškai kalbantys katalikai esą tik nesusipratę lenkai (ir reikia juos tuo išamontinti). Pastebime, kad *vaikai bažnyčiose*, kaip jau sakytą, reiškia mėginimą įvesti lietuviškas pamaldas šalia lenkiškų.

Apie tą laiką apsilankę Lietuvos Tarybos atstovai ragino J. Matulaitį konsekruotis Vilniuje ir per ingresą pirmiau prabilti lietuviškai, paskui lenkiškai ir kad būtų kas nors paskelbiama baltarusiškai. Tarybai itin rūpėjo pabrėžti nepriklausomą Lietuvą su sotine Vilniumi. Taigi troškimai buvo nesuderinami, patriarchas Zaleskis teisingai numatė, kad nei lenkų, nei lietuvių pusė nebus tikrai patenkina J. Matulaičio-Matulevičiaus paskyrimu.

Kur įvyks konsekracija, kuris vyskupas konsekruos, kurie kiti du vyskupai jam asistuos (bus vadinamieji konkonsekratoriai – drauge konsekruojantieji)?

Paskyrimo dokumente sakoma, kad paskirtasis gali priimti vyskupo šventimus iš bet kurio vyskupo, esančio vienybėje su Apaštaltų Sostu, o vieta nenurodoma. Metropolitui (šiuo atveju arkiv. Ropui Mogiliave) tik pranešama apie paskyrimą ir pavedamas naujasis vyskupas jo globai, bet nieko nesakoma, kas ir kur turi konsekruoti. Taigi nominatas pats pasirenka pagal galimybes.

Dažniausiai konsekracija vyksta ten, kur paskirtasis gyvena ar veikia (kaip šiomis dienomis vysk. Lino Vodopjanovo konsekracija – Kretingoje, kuri jis klebonavo), o paskui esti ingresas – įžengimas į katedrą ten, kur darbuosis. Vysk. J. Matulaitis pasirinko konsekratoriui savo gimtinės vyskupijos vyskupą – Seinų vyskupą Antaną Karosą, konsekratoriais – Žemaičių vyskupą Pranciškų Karevičių, ir Minsko vyskupą Zigmantą Lozinskį.

Kada konsekruotis? Buvo besibaigias Pir-

Jurgis Matulaitis – Vilniaus vyskupas, 1918 m. gruodis, fot. Modern, Kaunas, in: AGM

masis pasaulinis karas. Rusijoje prieš metus buvo įvykusi bolševikinė revoliucija, revoliucijos tuo metu siautėjo Vokietijoje ir kitur. Apaštaltų Sostas buvo susirūpinęs, kad naujai paskirtieji vyskupai kuo greičiau perimtų pareigas ir pradėtų darbuotis, nes buvo nežinia, ko galima tikėtis venoje ar kitoje šalyje. Kard. Gaspario igaliotas vizitatorius Ratis lapkričio 11 d. telegrama paragino J. Matulevičių priimti vyskupo šventimus nelaukiant paskyrimo bulės. Vis dėlto nominato pasiūstas kun. Vincencas Dvaranauskas lapkričio 22 d. probulę (bulė atstojanti dokumentą) parvežė.

Klusnumas Apaštaltų Sostui verčia nieko nebelaukti: tegu tai įvyks gruodžio 1 d. Kaune. Du konsekratoriai nepagaunami. Vyskupas Karosas tomis pačiomis dinomis Lomžoje konsekruoja savo augziliarą, seminarijos inspektorius Romualdą Jalbžikovskį, paskirtą dar liepos mėnesį – seniai viskas suderinta, ir dalyvaus vizitatorius Ratis. Lieka Minskas su Lozinskiu. Na, ir kas, pasakytume? Sėsti į traukinį, ir per kokias penkias valandas pasieksi iš Vilniaus Minską ar atvirkščiai. Bet Minskas – vokiečių ir rusų kariuomenių pafrontė, geležinkelis užblokuotas, Matulaičio kvietimas-telegrama Lozinskį pasiekė penkios dienos po konsekracijos... Belieka Pranciškus Karevičius.

Lietuvos Tarybos atstovai kvietė konsekruotis Vilniuje. O Kapitula? Yra išlikęs J. Matulaičio dienoraščio rankraštis, tik jo paties redaguotas. Taigi J. Matulaitis po Kapitulos atstovų apsilankymo rašo: *Kapitulos atstovai nenorėjo, kad aš konsekruočiau Vilniuje. O Kapitula savo garsiajame Protokole Nr. 83 tvirtina ką kita: jos atstovai labai prašė J. Matulevičių konsekruotis Vilniuje. Kas tiksliau atsimeina: J. Matulaitis, užrašęs tomis pačiomis dienomis, ar kan. Liubianecas po 8 metų? Gyvenimas rodo, kad išdidūs žmonės buvusius įvykius ne kartą įsivaizduoja taip, kaip jiems būtų buvę garbingiau, ir nuosirdžiai tuo tiki...*

Konsekracija Kauno katedroje vyko labai iškilmingai. Vyskupui Karevičiui asistavo prelatas Karolis Baiko iš Vilniaus ir prel. Matas Dabrila iš Seinų. Dalyvavo nemažai kunigų iš Vilniaus bei kitų vyskupijų ir nesuskaitoma daugybė tikinčiųjų. Vargonavo prof. Juozas Naujalis, giedodamas galingas choras. Po šv. Mišių gausūs sveikinimai, visus nustebino dviejų Prūsų Lietuvos atstovų pasveikinimas ir išreikšta svajonė, kad Tilžės, Ragainės, Labguvos apylinkės priklausytų Lietuvai.

Pavakare vyko vaisės kunigų seminarijoje, buvo sakomos kalbos lietuviškai ir lenkiškai. Vyskupas Jurgis labiausiai išsidėjo į širdį ir užsirašė kun. Juozo Tumo žodžius: *Mes turime kunigų politikų, tautininkų, visuomenininkų ir kitų kitokių, bet neturime Kunigo, tėvo, ganytojaus... Išreikškė linkėjimą, kad aš būčiau tas ganytojas, tėvas, ir pasitikėjimą, kad aš kelsiu bažnytinius idealus ir žadįsiu Kristaus dvasią.*

J. Tumas-Vaižgantas pataikė kaip pirštu į akį. Lygiai tokie buvo vyskupo J. Matulaičio-Matulevičiaus troškimai ir pasiryžimai.

**Su Autoriaus sutikimu spausdinama iš „Mairijos radio“ programų*

Nuotr. iš T. Gorski MIC knygos „Palaimintasis Jurgis Matulaitis“ (2009)

Kaip Lietuva ryja savo vaikus

Atkelta iš 1 p.

nuodėmė. Liko ir nuoseklus bei nuolatinis Lietuvos istorijos juodinimas. Juo tikimasi pasiekti galutinį tikslą – įskiepyti visuomenei bolševikų pradėtą diegti etninio menkavertiškumo jausmą ir abejones tautinės valstybės pagrindais. Vienas mano kolega profesorius, net ne istorikas, beveik kiekvienoje savo pasakaitoje gaudena studentus ir save tuo, kad Lietuva padariusi didžiulę klaidą 1918 m. Pasak jo, reikėję tada jungtis prie Lenkijos – kokią valstybę dabar turėtume! Panašius argumentus esu girdėjęs 1992 m. Švedijoje iš ten kartu su manim stažuotę atlikusio kino: kokią kvailystę jūs padarėt – atsiskyrėt nuo Rusijos, tokios didelės šalies! Šių interpretacijų naujausioji metamorfozė yra ES federalizmo propagavimas, aukojant paskutiniuosius nepriklausomybės likučius.

Dar vienas būdas silpninti valstybę yra visuomenės supriešinimas saviškių rankomis. Teisės saugos vangumas tiriant rezonansines bylas, nepilnametės draskymas visos Lietuvos akivaizdoje, skubos tvarka vykdamas teismo sprendimą, kai metų metais nevykdomi kiti teismų sprendimai, suskaldė visuomenę į dvi nesutaikomas stovyklas. Netrukus į dvi stovyklas pasidalijo ir inteligentija, kai dalis jos tendencingai interpretavo 1941 m. birželio–liepos mėn. buvusios Laikinosios vyriausybės vadovo Juozo Ambrazevičiaus-Brazaičio palaikų perlaidojimo ceremoniją Lietuvoje.

Sugniuždžius didžiavimąsi savo valstybe ir galutinai supriešinus visuomenę, jau nebesunku pasiekti ir savanorišką susinaikinimą, koks buvo mėgintas imituoti 1940 m. vasarą. Iš tikrųjų Lietuva jau ryja ne tik savo vaikus, bet ir pati save, leisdamą didžiųjų kaimyninių šalių ambasadoms solidarai ir nebaudžiamai skleisti istorinę dezinformaciją, manipuluoti Lietuvos piliečiais ir net ruošti juos (!) būsimiesiems Seimo rinkimams. Tyli Lietuvos Prezidentė, tyli užsienio reikalų ministras, tyli ir Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas. Jei jau net tokia užsienio diplomatų veikla Lietuvoje nenusipelno „persona non grata“ statuso, tada rimtai galima suabejoti, ar dar turime valstybę, ar jau tik butaforinę jos imitaciją.

Interpretacijų subtilybės

Šiuo metu ypač pamėgtas (matyt, ir gausiai finansuojamas) yra Lietuvos istorijos vertinimas per holokausto prizmę. Holokausto šablonas dedamas kur tik įmanoma, nesigilinant nei į smulkmenas, nei į aplinkybes ar kontekstą. Uždėtas jis ir ant 1941 m. birželio 23 d. sukilėlių, ant Laikinosios vyriausybės ir jos vadovo prof. J. Ambrazevičiaus-Brazaičio, kurio palaikų perlaidojimas Lietuvoje sukėlė didžiausią buvusių „krūminių“ isteriją. Ignoruota net JAV Senato komisijos išvada (1975), kad J. Brazaitis niekaip nesusijęs su holokaustu ir nebuvo nacių kolaborantas.

Perlaidojimo ceremonija „Lietuvos piliečių ir jų palikuonių“ buvo pateikta kaip nepelnytas pagarbos atidavimas vos ne holokausto pradininkui Lietuvoje, kaip dabartinės vyriausybės moralinė klaida. Mat tuo pačiu metu, kai Kaune Laikinoji vyriausybė paskelbė atkurianti Lietuvos nepriklausomybę, šalyje prasidėjo žydų pogromai. Smerkėjai vadovavosi marksistine istoricistine formule „jeigu po to, vadinasi, dėl to“. Į šį smerkėjų chorą įsitraukė ir Lietuvos žydų bendruomenė, apkaltinusi Laikinosios vyriausybės gynėjus, mėgėjiškais vertinimais, o pačiai vyriausybei pripaaišiusi LAF antisemitinį atsišaukimą, paskelbtą tuoj „po to“, kai per radiją buvo išvardyti vyriausybės nariai.

Kuriais konkrečiai pareiškimais Laikinoji vyriausybė pradėjo ar bent jau skatino žydų žudynes? Gal tada „iškilūs istorikai, Lietuvos šviesuomenė“ ras ir „pareiškimų“, kuriais V. Landsbergio vadovybė 1991 m. „skatino“ Sausio 13-osios ir Medininkų žudynes? Arba bus apkaltinta, kad savo veiksmais ją provokavo? Arba nieko nedarė, kad užkirstų joms kelią? Pirmasis kaltintojas jau atsirado, viešai pakartojęs V. Ivanovo „atradimą“, jog „savi šaudė į savus“. Suprask, kaltė dėl 1991 m. sausio įvykių krinta tuometinei Lietuvos Respublikos vadovybei. Tiesa, A. Paleckis nesiryzo kartoti dar vieno ciniško melo, kad toji Lietuvos vadovybė esą

įsakiusi atvežti iš lavoninių keletą kūnų ir pakišti juos po sovietų tankais, kad būtų ką fotografuoti kaip aukas.

Bet gal tai padarys talentingieji istorijos interpretatoriai, pasirašiusieji garsųjį atvirą laišką? O interpretavimo patirtį jie turi. Čekoslovakijos Sudetų 1938 m. ir Lietuvos Klaipėdos 1939 m. atplėšimą jie kol kas vadiną aneksija. Bet Vilniaus krašto užgrobimas 1920 m. spalį jiems viso labo pilietinis karas, „tutakų“ išsišokimas ir gimtinės vadavimas iš „chamų litvinų“. Panašiai turbūt savo gimtinę, anot jų, vadavo ir latvių raudonieji šauliai 1919 m., tik ne pilsudskinės Lenkijos, o lenininės Rusijos naudai. Kiek čia trūksta iki 1940 m. lietuvių „zdraicų“ A. Sniečkaus, J. Paleckio, A. Gudaičio-Guzevičiaus ir viso tunto „Lietuvos šviesuolių“, atvežusių Stalino saulę ir NKVD terorą, reabilitacijos.

Atvirai kalbant, stebina interpretatorių nenuoseklumas ir blaškymasis ar susidvejinimas tuo pačiu klausimu. 2007 m. Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete prof. J. Ambrazevičiaus-Brazaičio vardu pavadinta 608-oji auditorija. 2009 m. to paties fakulteto II aukšto fojė įrengta atminimo lenta ir bareljefai (tarp jų ir J. Brazaičio) 1941 m. sukilimo dalyviams bei Laikinajai vyriausybei atminti. Universiteto rektorius, istorikų paakintas, pasirašė teikimą apdovanoti po mirties J. Brazaitį Vyčio kryžiaus ordinu. O dabar tie patys VDU istorikai ir politologai suskato menkinti Laikinosios vyriausybės svarbą ir J. Brazaičio asmenį, kaltindami jį tuo, ko jis nedarė, ar už tai, kad nedarė, t. y., kad nėjo į atvirą mazochistinį konfliktą su okupacine nacių valdžia – „neužstojo nekaltų bendrapiliečių“.

Žinoma, vadovaujantis atviros laiško autorių logika, galbūt daug patogiaus būtų buvę J. Brazaičiui ir jo bendražygiams praturtinti tą laikotarpį krūmuose. Arba paėmus naganą, drauge su rociais, raslanais ir kitais ginti tarybų valdžią Rainių miškelyje ar Panevėžio ligoninėje.

Laikinoji vyriausybė 1941 m. birželio 23 d. buvo sudaryta ne holokaustui pradėti. Ir ne ji holokaustą inicijavo. Kaltinti ją kolaboravimu su vokiečiais irgi neišeina,

nes marionetines vyriausybes paprastai sudaro patys okupantai, parinkę ir premjerą, ir ministrus. Marionetinės ar kolaborantų vyriausybės pačios neatsistatydina, o jų nariai nepersekiuojami. Lyginti J. Brazaičio vyriausybę su J. Paleckio yra net ciniška, nes J. Paleckio tikslas buvo ne mėginti atkurti Lietuvos valstybingumą, o padėti jį greičiau sunaikinti.

Vietoj epilogo

Neapykanta kitaminčiams, kritikos baimė ir turinio stoka – tai bruožai, būdingi kone visų „Santaros-Šviesos“ lyderių dartinėi „pilietinei“ veiklai, teigia E. Wittig-Marcinkevičiūtė. Ši teiginį patvirtina ir liberaliausias bei tolerantiškiausias Lietuvos santarinis liberalas. Viena iš savo internetinių „Facebook“ komentarų žmones, pasipiktinusių J. Ambrazevičiaus-Brazaičio vyriausybės niekintojais, jis apibūdinęs taip: „Michailas Romas savo dokumentiniu filmu (sukurtu 1965 m. – A. B.) į tai jau atsakė: paprastas fašizmas. <...> Lunatikai, ir tiek. <...> Neturiu ką kalbėti apie žmones, savo tautos šviesuomenę (savęs neįtraukiu į ją, beje,) vadinantys kvislingais. Betrūko tik pridurti, kad išgirdus jų pavardes, norisi griebtis pistoleto.“

Atviras gebelsinės stiliistikos plagiatas. Skirtumas tik tas, kad Gebelsas šaukė noris griebtis pistoleto, išgirdęs žodį „kultūra“.

Ką gi, ačiū už perspėjimą! A. Patackas, A. Buračas, R. Ozolas, V. Radžvilas, V. Skrupskelytė, N. Sadūnaitė, A. Rupšytė, Br. Genzelis, A. ir G. Raškiniai, A. Šliogeris, Z. Vaišvila, V. Valiušaitis ir kiti bent jau žinos, ko saugotis, jei šiam liberalui bus parūpintas pistoletas be pykčio pyškinti savo oponentams ir kitiems „fašistams“ bei „liaudies priešams“, kaip tai darė jo bendramintis NKVD vyrukas viename E. Šnuorės (Edvins Šnore) dokumentinio filmo „The Soviet Story“ (2008) epizode.

Prof. Alvydas BUTKUS,
Letonikos centro vadovas, Kaunas

Mažoji Lietuva

Drevernų kiemely pas laivadirbį Joną Gižą pasisėdėjęs

Arba kas naujo Lietuvininkų bendrijoje „Mažoji Lietuva“, kuomet Klaipėda pasitinka 760-ąsias įkūrimo metines

Vytautas GOCENTAS, Vilnius

Atkelta iš 5 p.

kolegomis sudarytą fotografijų albumą „Klaipėda 1945–1965 m.“... Rodos, ir vėl atgijo nesugriauama anuometinė senoji miesto gyvastis, pastatai, net ir gyventojai, jų veidai, godos...

Iš Tauragės kilęs vilnietis mokytojas ir tyrinėtojas Benjaminas Kondratas praskleidė knygnešystės takų paslaptis, atsinešė daugybę knygų, buvo laimingas jas dovanojęs ar pardavęs... Dvi Lietuvos mokytojos – Vanda Vasiliausienė ir Janina Matusevičienė – parašė atsiminimų knygas, kaip mokė gimtosios kalbos lietuviukus už Nemuno, kaip leido laikraščius...

Žinoma, kad buvome laimingi girdėdami prof. Arūnės Arbušauskaitės pasakymo Vilniaus knygų mugėje (2012 m. vasaris) apie Klaipėdos krašto anšliuso (1939 m. kovas) aplinkybes ir pasekmes. Ejome į Šilutės kultūros dienas Vokiečių gatvėje ir Lukiškių aikštėje bei Gedimino prospekte. Profesorė D. Kiseliūnaitė ir vėl atvežė vaikiukus bei suaugusius vaidintojus bei giedotojus – Vilniaus liuteronų bažnyčioje skambėjo klebono ir poeto Kristijono Donelaičio įkvėptas pamokslas, vaidinimas, giedojimas „Jau saulelė vėl“... Labai tikime ir laukiame viso vaidinimo scenarijaus leidybos fakto – ir išgyti, ir skaityti, ir fotografijas regėti norėtusi dar ir dar, nes ir

klebonas (kun. Jonas Lioranšas), ir slunkius, ir mergikės bei vaikai lyg Tolminkiemyje bylojo, giedojo, pamokslavo...

Žinoma, bendrijos susijėme dar kalbėjo inž. Jurgis Aušra – kraštiečių ir politikas dabar be jokio atlygio vadovauja Klaipėdos Šv. Jono ev. liuteronų bažnyčios atstatymo reikalui. Jis be užuolankų kvietė garbės tal-kon lietuvius ir Lietuvą, kuri amžiams turi Klaipėdos uostą, smėlio ir gintaro krantą, naftingą Klaipėdos krašto gelmę... Jam antrino istorikas Dainius Elertas – bažnyčia buvo ir laivų navigacinis orientyras. Taigi, ir Klaipėdos uosto direkcija, jos vadovas bei Nepriklausomybės Atkūrimo Akto signataras Eugenijus Gentvilas dar turi ką rūpinti, talkinti, kad uostamiesčio svečiai kuo anksčiau galėtų pakilti į bažnyčios bokštą-varpinę ir apžvelgtų miestą, marias, jūrą – Lietuvą yra jūrinė valstybė, yra atvira gaiviems vėjams...

Profesorė Arūnė Arbušauskaitė pasidžiaugė atlydėtomis knygomis, rankraš-čiais, kitu paveldu iš Čikagos – senjoro-vyskupo Anso Trakio, šviesuolio buvusio tauragiškio Valterio Bendiko palikimas – jau Klaipėdos universitete ir laukia sutvarko-mas bei pristatomas specialia monografija. Manykime, kad Lietuvos liuteronai, jų bažnytinė viresnybė bus ištikimi globėjai.

Žinia, Vilniuje jau yra ir kunigo Petro Dagio archyvinis palikimas, globojamas vyskupo Mindaugo Sabučio.

Taigi, klaipėdiškiai, džiaugėsi Dainiaus Elerto pasakojimu apie Jono Gižo meistrys-tę, apie Drevernų atsiradimą, marių ir upių vandenį, jų vardus – tai jau surašyta ir į sodybos-muziejaus knygelę, bet turėtų būti ir išsamesnė istoriko knyga – jo šaknys iš Til-žės, iš Klaipėdos kraštotyros muziejaus, kur nuoširdžiai veikė direktorė Bronė Elertienė, telkusi ir klaipėdiečius, ir klaipėdiškius anuomet, kai miestas ir kraštas dar nebuvo taip ištuštėjęs, nors ir senųjų gyventojų jau daug nebebuvo...

Po darbuotės etnografinėje sodyboje-muziejuje kraštiečiai sutartinai pasuko link Drevernų evangelikų kapinaičių – aplan-kėme, apvaikščiojome, senjorai prisiminė čia palaiduotus artimuosius, pažįstamus, kraštiečius. Už parankės teko garbė lydėti Martyno Jankaus vaikaite Evą Mildą Jan-kutę-Gerolą. Taigi vis stabteldavome ir paminėdavome ne tik vargingiau gyvenusių ir daug dirbusių Gižų, bet ir pasiturinčių Traušių pavardes...

Viešpatie, Tu surenki laiką ir didelei šventei. Leisk ir kitą dieną žengti tėvonijų takais Tavo žmonėms Klaipėdos krašte ir istorinėje Prūsijoje.

Mes žinojome, kad tomis dienomis Ni-doje lietuviai plaukė į Beno (Vytauto Kerna-gio) dainų vakarą, kad Klaipėdoje skubėjo į Pilies džiazo šventę – miesto meras Vytautas Grubliauskas yra iš šviesuolių, iš tų žmonių, kurie globoja ir Šv. Jono bažnyčios atstaty-mą ir artėjantį miesto 760-ąjį gimtadienį. Talkinkime, burkimės, nes tik darbai, o ne ketinimai gali prikelti, pagražinti Klaipėdos ir krašto šiandieną ir ateitį.

Taigi, 1991-ųjų vasarą Drevernoje kraš-totyrinės ekspedicijos dienomis teko regėti ir girdėti Evą Gižas – manau, kad jos ir šeimos dvasia taipgi lydėjo mūsų žingsnius ir anuomet ir šiandienoje (žr.: Vytautas Go-centas. Drevernų žvejai // Lietuvininkų kraštas: monografija / Red. komisija: Nor-bertas Vėlius, pirm., kiti. - Kaunas.: Litterae universitatis, 1995. - P. 487–494.).

Būkime verti to atminimo, tų atliktų darbų. Tuo nuolatuos pradžiugina kraštiečiai iš Klaipėdos Eva Mildą Jankutę-Gerolą – da-bar ir antros senosios Bitėnų kapinės turi paminklą, yra gražiai sutvarkytos, tvorele aptvertos...

Mes gyvenam, mes turim būt lietuvininkais!

Tradiciniai Lietuvos amatai

Kalvės žaizdre grūdinta draugystė

Vladas KASPERAVIČIUS, Trakai

Birželio 27 d. Dieveniškų verslo ir technologijų mokykloje (Šalčininkų raj) baigėsi tris dienas trukęs tarptautinis kalvių pleneras „Dieveniškės kalvių vijose 2012“, kuriame dalyvavo meistrai iš Baltarusijos, Lenkijos ir Lietuvos.

Plenero dalyviai, kiek pasukę galvą, ką gražaus ir įsimintino būtų galima kartu nuveikti per tris dienas, vienu balsu nutarė padaryti naujus vartus į Dieveniškų verslo ir technologijų mokyklos teritoriją. O to sumanymo esmė – lakoniškais simboliais papasakoti, kokių amatų galima išmokyti šioje tegul atkampiausioje, bet turtinga etnokultūrinę praeitį turinčioje vietoje.

„Ant vartų bus stilizuotas traktorius, kirpėjų žirkklės, – pasakoja mokyklos direktorė Ilona Šedienė. – Bus įprasminotos statybininkų, kulinarų, vairuotojų profesijos.“

Pasak direktorės I. Šedienės, plenero tikslas yra suburti nepažįstamus, bet kūrybingus, bendra profesija susaistytus profesionalius amatininkus bei kalvystės siekiantį jaunimą. Be to, dar kartą bus priminta savo kraštui, kad tautinė kultūra gyva per kuriančius ir bendraujančius žmones, kuriais turtinga mūsų šalis, o Dieveniškės ir Šalčininkai yra vientisos valstybės dalis, patraukli ir svetinga vieta saviems ir pasiuntiniams iš kitų kraštų.

„Dieveniškų kraštas su kaupu prikrautas šimtamečių liaudies tradicijų, – sako Ilona Šedienė. – Siekiame tęsti kalvystės kultūros Dieveniškų krašte gaivinimą, prisidėdami prie bendro Lietuvos kalvystės vystymo bei kultūrinio paveldo išsaugojimo, pasitelkdami žinias ir patirtį kalvių ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kaimyninių šalių, perduodami gebėjimus ir igūdžius jaunajai kartai.“

Jau antrą kartą plenerė dalyvauja prityręs kalvis iš Panevėžio Rašidas Andrejevas. Jis vaikystę praleido Šalčininkų rajone – augo Eišiškėse.

„Sužinojęs apie kalvių sambūrį Dieveniškėse, nusprendžiau pasinaudoti šia galimybe, – pasakoja savo totoriškos prigimties neslepiantis vyras. – Dalyvaudamas šiame kūrybiniame sambūryje jaučiu pareigą bent šitaip atiduoti duoklę gimtajam kraštui.“

Kalviai Edvardas Mačaitis ir Valdas Paukštys atvyko iš Šakių rajono. Jiedu atsivežė gausias savo darbų kolekcijas. Jos ir kolegoms, ir Šalčininkų miesto gyventojams bus parodytos.

„Ne parduot, o parodyti norim, – sako Valdas Paukštys. – Mūsų tikslas – skleisti savo amato subtilias galimybes.“

Valdis Petruškevičius į Dieveniškės atvyko iš Punsko. Jis labai džiaugiasi gavęs tokią puikią galimybę pabuvoti Dieveniškėse, susitikti su profesijos broliais.

„Mano tėtis Antanas irgi buvo kalvis, – didžiuojasi Valdis. – Kalu geležį, siekiu, kad mano darbai būtų gražūs ir naudingi.“

Plenerė dalyvavo ir Dieveniškų verslo ir technologijų mokyklos moksleiviai, būsimieji technikos priežiūros ir verslo darbuotojai Ernestas Damševičius iš Šalčininkų ir Ježys Martynov iš Jašiūnų. Pasak jų, kalvystė labai traukia, ir jie tikisi savo ateitį susieti su šiuo amatu.

Svečiai iš Vydžių (Baltarusija) Anton Želubovskij ir Edvard Statcevič į plenerą atvyko pasisemti patirties, rengiant panašius plenerus. Jie tikisi netolimoje ateityje panašią kūrybinę stovyklą surengti pas save ir į ją pakviesti kaimynus iš Lietuvos ir Lenkijos.

Autoriaus nuotr.

Anton Želubovskij ir Edvard Statcevič į plenerą atvyko iš Vydžių (Baltarusija)

Panevėžietis Rašidas Andrejevas negaili patarimų jauniems kolegoms

Napoleonas Lietuvoje

Prof. Aleksandras VITKUS, Kaunas

Tęsinys. Pradžia Nr. 12

Rygos generalgubernatorius ir atskiroyo korpuso vadas generolas F. Paulučis, užėmęs Klaipėdą, siūlė carui Aleksandrui I, šį svarbų miestą Klaipėdą prijungti prie Rusijos (**Dund1,37**).

Gruodžio 29 d. A. Makdonaldas per Šiaulius, Kražius, Šilalę, Vainutą, Katyčius pasiekė Tilžę ir persikėlė per Nemuną (**Dund1, 14,22**).

Gruodžio 30 d. Tauragės konvencija. Požerūnų malūne prie Tauragės, prūsų pagalbinis dalinys (korpusas), vadovaujamas generolo Hanso Liudviko Jorko su rusų generolu Ivanu Dibičiumi pasirašė paliaubų sutartį (**Dund1,14**).

Gruodžio 31 d. A. Makdonaldas atvyko į Karaliaučių, kur stovėjo prancūzų igula (**Dund1,22**).

1813 m.

Sausio 2 d. M. Kutuzovas Vilniuje išleido įsakymą armijai, skelbiantį Tėvynės karo pabaigą (**Dund1,18**).

Sausio 6 d. Caras Aleksandras I Vilniuje pasirašė manifestą apie pergalingą karo su Napoleonu pabaigą. Lietuvos bajorams, bendradarbiavusiems su prancūzais, paskelbta amnestija (**A1,320**).

T. p. 1812 m. gruodžio 24 d. (sen. stilius) (**Dund1,17**).

Sausio 8 d. Vyriausiasis Rusijos armijos vadas feldmaršalas M. Kutuzovas išvyko iš Vilniaus (**Dund1,20**).

Sausio 12–13 d. Feldmaršalas M. Kutuzovas iš Vilniaus per Varėną atvyko į Merkinę ir čia išbuvo dvi dienas (**Dund1,21**).

Sausio 13 d. Pirmiausia sieną –Nemuną – perėjo generolo A.Tormasovo avangardinis dalinys (**Dund1,21**).

Lenkų miestelyje Zeiče pasirašyta slapta sutartis dėl karo veiksmų nutraukimo tarp Rusijos ir Austrijos kariuomenių. Neutralizuotos stambiausios antirusiškos pajėgos lenkų žemėje (**Dund1,38**).

Sausio 14 d. Caro ir jo vyriausioji būstinė atkelta iš Merkinės į Leipalingį (**Dund1,21**).

Sausio 15 d. Generolas M. Grabovskis nurodė, kad Varšuvoje susirinko lietuvių iš įvairių dalinių 472 raiteliai ir 2504 pėstininkai, kiti daliniai išsisklaidė po Lenkijos ir Prūsijos teritorijas. Vėliau jie buvo įtraukti į Varšuvos kunigaikštystės stambesnius dalinius ir kartu su prancūzų kariuomene dalyvavo kituose Europos mušiuose. Pav. pėstininkai (beveik visus metus) gynė Modlino tvirtovę, 17-tas ir 19-tas lietuvių ulonų pulkas gynėsi Hamburgo tvirtovėje (**Sch,24-25**).

Sausio 16 d. Vitgenšteino korpusas vakare pasiekė Karaliaučių kairiuoju Priegliaus krantu; naktį skubiai apleido miestą (**Dund1,22**).

Sausio 17 d. Rusų avangardai užėmė miestą Karaliaučių (**Dund1,22**).

Sausio 25 d. Caras Aleksandras I iš Leipalingio–Varšuvos kunigaikštystės teritorijos atsakė į laišką A. Čartoriskui. Caras pareiškė, kad laikas nepakeitęs jo nusistatymo prieš Lenkiją, tačiau dar ne laikas, nes nepasibaigęs karas su imperatoriumi Napoleonu (**Dund1,34**).

Vasario 7 d. Kunigaikštystės sostinė Varšuva buvo užimta be pasipriešinimo (**Dund1,26**).

Vasario 12 d. Vilniaus apskrities žemės ispravniko raportas Lietuvos kariniam gubernatoriui apie kelių nuvalymą nuo žuvusių prancūzų ir kritusių arklių (**LIŠ,405**).

Vasario 28 d. Kališo–Breslau sutartis. Kališe – caro vyriausiojoje būstinėje – Rusija ir Prūsija pasirašė sąjungos sutartį. Rusijos vardu sutartį pasirašė feldmaršalas M. Kutuzovas (Kališe, vasario 28 d.), o Prūsijai atstovavo kancleris K. A. Hardenbergas (Breslau, Prūsijoje, dab. Wrocławas Lenkijoje, vasario 27 d.) (**Dund1,37**).

Prūsija turėjo būti atkurta iš esmės tokia, kokia buvo iki 1806 m. karo su Napoleonu. Tačiau dėl lenkų žemių grįžimo Prūsijai sutartyje pasakyta neaiškiai (**Dund1,37**).

Kovo mėn. Vilniaus gubernijoje gražinta ankstesnė administracija, vadovaujama civilinio gubernatoriaus (**Dund1,17**).

Aleksandras I įkūrė Varšuvos kunigaikštystės laikinąją aukščiausiąją tarybą, kurią sudarė penki asmenys (du rusai, du lenkai ir vienas buvęs prūsų valdininkas). Tarybai pirmininkavo rusų generolas Vasilijus Lanskojus. Iš Lietuvos lenkų priklausė Tomas Vavžeckis ir Ksaveras Liubeckis (**Dund1,26**).

Kovo 17 d. Iš Lietuvos generalgubernatoriaus A. Rimskio-Korsakovo raporto sužinome, kad Vilniuje buvo palaidota 36 999 žmonės, o kitose gubernijos vietose – 38 577 (**Dund1,18**).

Balandžio 15 d. Imperatorius Napoleonas iš Paryžiaus išvyko pas savo kariuomenę, esančią Erfurte, kur buvo naujai surinkta 200 tūkst. karių ir beveik tiek pat formuojamo rezervo (**Dund1,39**).

Gegužės 2 d. Liuteno mušis. Jungtinė Rusijos ir Prūsijos kariuomenė 72 tūkst. karių (dalyvavo abiejų valstybių imperatoriai) kovėsi su 100 tūkst. prancūzų kariuomene, kuriai vadovavo imperatorius Napoleonas. Sąjungininkai pasitraukė, netekę 20 tūkst., prancūzai 18 tūkst. karių (**A. P.**).

Gegužės 13 d. Rusų kariuomenė įžengė į Krokuvą (**Dund1,27**).

Gegužės vid. Napoleono atstovas A. Kolenkūras atvyko į Rusijos kariuomenės avanpostus ir karinei vadovybei pareiškė norįs pasimatyti su imperatoriumi Aleksandru I. Iš jam duotos instrukcijos matyti, kad Napoleonas buvo sumanęs tarp Rusijos ir Prancūzijos sudaryti 300 mylių pločio „buferį“, todėl siūlė likviduoti Varšuvos kunigaikštystę. Aleksandras I sutiko pradėti tik karinį pasitarimą (**Dund1,40**).

Gegužės 20–21 d. Bauceno mušis. Napoleono vadovaujama kariuomenė 115 tūkst. karių sumušė jungtinę Rusijos–Prūsijos kariuomenę 100 tūkst. karių. Prancūzai neteko 13 tūkst., rusai ir prūsai 15 tūkst. karių. Dėl neaiškių priežasčių imperatorius Napoleonas nepasinaudojo minėtomis pergalėmis (Liuteno ir Bauceno mušiai) ir padarė lemtingą klaidą, kuria pasinaudojo sąjungininkai (**A. P.**).

Rugpjūčio 26–27 d. Drezdeno mušis. Imperatoriaus Napoleono vadovaujama 70 tūkst. kariuomenė sumušė jungtinę Rusijos, Prūsijos, Austrijos kariuomenę 150 tūkst. karių. Prancūzai neteko 10 tūkst. karių; jungtinė kariuomenė 16 tūkst. žuvusiais, 15 tūkst. karių pateko į nelaisvę, o su jais ir 40 artilerijos pabūklų (**A. P.**).

Spalio 16 d. Lenkijos kariuomenės vadas J. Poniatovskis gavo Prancūzijos maršalo vardą (**Dund1,42**).

Spalio 16–19 d. Leipcigo mušis (istorijoje vadinamas Tautų mušiu). Napoleono karų 1813 m. kompanijos lemiamas mušis. Sąjungininkų kariuomenę sudarė: Rusijos – 127 tūkst. Austrijos – 89 tūkst., Prūsijos – 72 tūkst., Švedijos – 18 tūkst. karių. Viso 306 tūkst. karių ir 1385 artilerijos pabūklai. Prancūzijos kariuomenę sudarė 200 tūkst. karių ir 700 artilerijos pabūklų. Šį kruviną kelių parų mušį imperatorius Napoleonas pralaimėjo. Sąjungininkai mušio lauke prarado 54 tūkst. karių, prancūzai 80 tūkst. karių ir 325 artilerijos pabūklų. Lietuviai kovėsi vienoje ir kitoje pusėje (**LTE,6,411, A. P, Dund1,42**).

Spalio 19 d. Žuvo lenkų kariuomenės vadas, maršalas, kunigaikštis J. Poniatovskis (**Dund1,42**).

Spalio 27 d. Imperatorius Napoleonas atvyko į lenkų karinius dalinius prie Fuldos miesto Vokietijoje ir pasakė jiems kalbą.

Lenkų kariniai daliniai (o kartu ir lietuvių) iki karo pabaigos liko Prancūzijos kariuomenėje (**Dund1,43, A. P.**).

1813 pradžia – 1845 m. Beveik visa buvusios Varšuvos kunigaikštystės teritorija 1815 m. išbuvo Rusijos kariuomenės rankose (**Dund1,27**).

1814 m. pradžia

Caras Peterburge priėmė Vilniaus bei kitų vakarinių gubernijų atstovus ir pažadėjo pagerinti jų padėtį (**Dund1,62**).

Sausio–vasario mėn. 1814 m. kelių mėnesių kompanija laikoma viena iš nuostabiausių Napoleono epochos puslapių. Triuškindamas sąjungininkus jis paėmė 30–40 tūkst. belaisvių, (neskaičiuojant žuvusių) 200 patrankų ir daug generolų (**Ta,328-329**).

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros paveldo, saugomo Lietuvos valstybės istorijos archyve, skaitmeninimo raida*

Virginija ČIJUNSKIENĖ, Lietuvos valstybės istorijos archyvo direktorė

Atkelta iš 1 p.

2. 2006–2008 m. dokumentų skaitmeninimas projektui „Integralios virtualios informacinės sistemos sukūrimas“;

3. 2010–2012 m. dokumentų skaitmeninimas projektui „Virtualios elektroninio paveldo sistemos plėtra“.

LVIA saugomi dokumentai pradėti skaitmeninti 2002 m. Lietuvos centrinio valstybės archyvo (toliau LCVA) kopijavimo skyriuje, nes skaitmeninimo įrangos archyvas neturėjo. Nuo 1960 m. Lietuvos valstybės archyvai mikrofilmavo saugomus vertingiausius dokumentus. Tačiau nemažai unikalių, ypač išliekamąją vertę turinčių dokumentų dėl ribotų kopijavimo techninių galimybių nebuvo mikrofilmuoti. Taigi būtent šie dokumentai buvo atrinkti skaitmeninimui. Tai buvo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos karalystės valdovų XVI–XVIII a. privilegijos pergamente, XVIII–XIX a. žemėlapiai, XIX a. antros pusės fotografijos. Prieiga prie šių dokumentų buvo ribojama, todėl jie buvo skaitmeninami tik originalų apsaugos tikslais, teikiant vartotojams naudoti kopijas.

Pirmieji dokumentai sklaidos tikslais LVIA buvo pradėti skaitmeninti 2004 m. virtualioms teminėms archyvinėms dokumentų parodoms skelbiamoms valstybinių archyvų internetinėje svetainėje (www.archyvai.lt).

2005 m. projekte „Integralios virtualios informacinės sistemos sukūrimas“ partnerio teisėmis buvo pakviestas dalyvauti Lietuvos archyvų departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau Departamentas). Departamentas Lietuvos nacionalinio dokumentų fondo dokumentų nesaugojo, bet administravo valstybinę archyvų sistemą. Todėl Departamentas pasiūlė LVIA, atminties institucijai, saugančiai Lietuvos nacionalinio dokumentų fondo seniausius dokumentus, atrinkti ir pateikti projektui 180 000 puslapių dokumentų. LVIA saugomas kultūros paveldas, kuris yra datuojamas nuo XIV iki XX a. pirmos pusės ir užima beveik 17 000 išilginių metrų. Taigi LVIA specialistams iškilo skaitmeninimų objektų pasirinkimo problema. 2005 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 933 patvirtintoje Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcijoje (toliau Koncepcija) nustatyti kultūros paveldo skaitmeninimo objektų atrankos kriterijai². Vadovaujantis nustatytais kriterijais – dokumentų unikalumu, turiniu, istorine kultūrine verte, sudarymo data buvo atrinktas LVIA saugomas pats vertingiausias Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybinių įstaigų nuo XVI iki XVIII a. dokumentų kompleksas – Senieji Aktai. Šis pasirinkimas atitiko visus Koncepcijoje nurodytus atrankos kriterijus. Tačiau doc. dr. Rimvydas Laužikas savo knygoje *Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC...DEFG...* rašo, kad kiekviename kultūros paveldo skaitmeninimo projekte būtina numatyti potencialius vartotojus ir jų poreikius³. Taigi ruošiantis projektui buvo atlikta LVIA saugomų dokumentų paklausos analizė. Buvo nustatyta didžiausios paklausos dokumentų grupė – įvairių religinių konfesijų metrikų knygos. Taip pat buvo nustatytos ir pagrindinės šių dokumentų vartotojų grupės, tai yra juridiniai ir fiziniai asmenys. Juridinių asmenų grupė – Jutos genealogijos draugija (Genealogical Society of Utah), JAV genealogijos draugija JewishGen, Lietuvos genealogų draugija ir kt. Fizinis asmenų grupė – genealogai, kraštotyrininkai, privatūs piliečiai, emigrantų palikuonys, studentai, bedarbiai ir kt.

Ypatingas Lietuvos piliečių susidomėjimas būtent šiais dokumentais turi savo ištakas, susijusias su politiniais ir socialiniais pokyčiais valstybėje. 1991 m. paskelbto Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatomis buvo atkurta piliečių nuosavybės teisė i neteisėtai nusavintą nekilnojamąjį turtą. Piliečiai, kreipdamiesi dėl nuosavybės teisių atkūrimo, privalėjo dokumentais įrodyti giminystės ryšius su buvusiais to nekilnojamo turto savininkais. Iki 1940 m. Lietuvos Respublikoje buvo tik religinė registracija tradicinėse Lietuvos religinėse konfesijose: Romos katalikų, stačiatikių, sentikių, evangelikų liuteronų,

evangelikų reformatų, judėjų, musulmonų ir karaimų. Didžiausias šių religinių konfesijų metrikų knygų, datuojamų nuo XVII a. iki XX a. pirmos pusės, kompleksas yra saugomas LVIA. Todėl piliečiai kreipėsi į LVIA dėl giminystės ryšius patvirtinančių dokumentų paieškos. Tuomet paaiškėjo, kad nemaža dalis pareiškėjų nežino savo tikrų senelių pagrindinių biografinių duomenų (gimimo, santuokos ar mirties datų, vietovių, mergautinių pavardžių ir t. t.) Daugelyje šeimų šie faktai per pastaruosius 50 sovietinės okupacijos metų buvo sąmoningai ištrinti iš šeimos ir giminės istorijos. Tai iš dalies susiję su tragiškais mūsų valstybės istorijos puslapiais – ginkluotu pasipriešinimu pokario metais, masiniais civilių gyventojų trėmimais. Taigi po Lietuvos valstybingumo atkūrimo nemaža Lietuvos gyventojų dalis susidūrė su savo šeimos ir giminės istorijos rekonstrukcijos problema. Tai sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą Lietuvos bažnyčių metrikų knygomis. Tai sutapo ir su naujomis postmodernizmo tendencijomis istorijos ir istoriografijos moksluose. Pokyčiai istorijos moksle (kaip atminties moksle) suformavo naują požiūrį į asmens ir šeimos istoriją. Mikroistorija tapo ne mažiau svarbi ir vertinga nei oficialioji valstybės istorija. Dokumentai, atspindintys šeimos istoriją, tapo istorijos antropologijos tyrimo objektu⁴. XX a. pabaigoje Lietuvos Respublikos archyvų įstatyme buvo įteisinta laisva piliečių prieiga prie Lietuvos nacionalinio dokumentų fondo dokumentų⁵. Valstybės archyvai privalėjo užtikrinti laisvą prieigą prie archyvuose saugomų dokumentų. Pati efektyviausia priemonė šiam tikslui pasiekti – tai dokumentų skaitmeninimas ir jų sklaida elektroninėje erdvėje. Taigi LVIA pasirenkant objektus skaitmeninimui prioritetu tapo ne tiek dokumentų unikalumas, bet visuomenės poreikiai. Projektui buvo pateiktos Lietuvos Romos katalikų bažnyčių krikšto, santuokos, mirties metrikų knygos, parapijiečių sąrašai, priešsantuokinės apklausos, arba taip vadinamos užsakų knygos.

Vykdam projektinę veiklą susiformavo šios keturių atminties institucijų LVIA, LCVA, Departamento ir Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos sąveikos kryptys:

1. Dokumentų atrinkimas, paruošimas ir metaduomenų sudarymas.
2. Dokumentų skaitmeninimas.
3. Skaitmeninių kopijų susiejimas su metaduomenimis.
4. Skaitmeninių kopijų skelbimas internete.

Dokumentus atrinko, paruošė bei jų metaduomenis sudarė LVIA darbuotojai. Parenkant objektus skaitmeninimui buvo vadovujamasi tam tikromis nuostatomis. Pirmiausia buvo ieškoma, ar nėra numatomų skaitmeninti bažnyčių metrikų knygų, jau paskelbtų internete. Tuo pat metu vyko projektas Bažnytinių archyvų informacinė sistema – BARIS, kurį vykdant buvo numatyta skaitmeninti Molėtų, Trakų, Šalčininkų ir Švenčionių dekanatų bažnyčių dokumentus. Todėl norint išvengti dubliavimosi, buvo nutarta pirmiausia atrinkti skaitmeninimui Žemaitijos, Aukštaitijos ir Dzūkijos bažnyčių metrikų knygas. Antra nuostata – tai dokumentų komplekso visuma. Per karus, suirutės labai daug dokumentų pražuvo. Buvo atrinkami tik bažnyčių dokumentai, kurių chronologinės ribos apima nuo XVII ar XVIII a. iki XX a. pradžios. Pvz., Plungės šv. Jono Krikštytojų bažnyčia 1615–1907 m., Suabaliaus šv. Trejybės bažnyčia 1686–1903 m., Kurtuvėnų šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia 1775–1903 m. LVIA dokumentai buvo atrinkami, restauruojami, sutvarkomi ir perduodami kopijavimui Lietuvos centrinio valstybės archyvo Kopijavimo skyriui, kuriam buvo sumontuota projekto lėšomis įsigyta skaitmeninimo įranga. Dokumentai buvo skaitmeninami iš originalų ir mikrofilmų. LVIA sudaryti dokumentų metaduomenys buvo perduodami Lietuvos archyvų departamentui. LCVA skaitmeninės dokumentų kopijas irgi perduodavo Lietuvos archyvų departamentui. Departamente metaduomenys buvo susiejami su skaitmeninėmis kopijomis ir toliau perduodami Lietuvos

LVIA F604, ap.11, b.3, l.15 Ukmergės šv. apaštalo Petro ir Povilo ir Taujėnų šv. Kryžiaus Išaukštinimo Romos katalikų bažnyčių 1756–1799 m. krikšto, santuokos ir mirties metrikų knyga

nacionalinei Martyno Mažvydo bibliotekai, kuri paskelbdavo vaizdus internete. **Vadovaujantis Lietuvos teisės aktais, ribojančiais prieigą prie susistemintų asmens duomenų, krikšto metrikų knygos nuo 1911 m. iki 1940 m. internete neskelbiamos. Jos yra suskaitmenintos ir pasibaigus prieigos draudimo terminui, tikimės, bus paskelbtos internete.**

Pradžioje sąveikaujant šioms institucijoms pasitaikė nesklandumų. Turinio tiekėjas pamatydavo klaidas tik internete, kai galutinis produktas buvo pateiktas vartotojui, todėl klaidų taisymas nebuvo labai operatyvus.

2010 m. prasidėjusiam naujam projektui „Virtualios elektroninio paveldo sistemos plėtra“ LVIA buvo nutarta testuoti bažnytinių metrikų knygų skaitmeninimą, nes šių dokumentų paklausa ir toliau augo. Projekto lėšomis įgyta skaitmeninimo įranga buvo sumontuota LVIA patalpose. Taigi dokumentų atranka, paruošimas, skaitmeninimas, metaduomenų sudarymas ir susiejimas su vaizdais vyksta LVIA. Po to vaizdai su metaduomenimis eksportuojami į portalo serverius ir skelbiami internete. Patirtis, įgyta dalyvaujant „Integralios virtualios informacinės sistemos sukūrimas“ projekte, igalino visus procesus atlikti gerokai sklandžiau ir kokybiškiau. Šiuo metu LVIA saugomų objektų skaitmeninimas vyksta dviem srautais – LVIA ir LCVA.

Parenkant skaitmeninimui objektus naujam (VEPS) projektui buvo atsižvelgta į objektus, kuriuos planavo pateikti projekto partneriai. Pavyzdžiui, VU bibliotekoje saugoma Šiaulėnų šv. Onos RKB metrikų knygos nuo 1618 m. apima visą XVII ir XVIII a. LVIA saugoma tos pačios bažnyčios 1802–1921 m. metrikų knygos. Šios bažnyčios metrikų knygos buvo atrinktos skaitmeninimui. Taigi, vartotojas svetainėje www.epaveldas.lt gali rasti visą dokumentų kompleksą nepriklausomai nuo to, kokioje atminties institucijoje saugomi dokumentų originalai. Taip pasiekiamas svarbiausias projekto partnerių sąveikos tikslas – vieninga informacinė kultūros paveldo duomenų bazė.

LVIA saugomų dokumentų skaitmeninių kopijų sklaida svetainėje www.epaveldas.lt sukėlė labai didelį Lietuvos ir užsienio piliečių susidomėjimą. LVIA sulaukė nemažai vartotojų skambučių ir laiškų. Daugiausia tai buvo Lietuvos piliečiai, tačiau nemažai skambučių buvo ir iš užsienio: JAV, Australijos, Pietų Afrikos Respublikos. Dauguma domėjosi, kada bus galima internete skaityti vienos ar kitos bažnyčios metrikų knygas. Svarbiausia, visi vartotojai pabrėždavo, kad pagaliau gali naudotis informacija nevykdami į archyvą, ypač tai aktualu užsienio vartotojams. Užsienio vartotojams valstybės

archyvuose saugomų dokumentų skaitmeninių kopijų sklaida elektroninėje erdvėje kardinaliai pakeitė valstybės archyvų įvaizdį. Tapo akivaizdu, kad archyvai yra atviri, o prieiga prie dokumentų nesuvaržyta. Kai kurių vartotojų nuomone, tai tapo vienu iš modernėjančios ir demokratėjančios valstybės požymių.

Atlikus dalies vartotojų poreikių realizavimo analizę, remiantis informacija gauta iš tiesiogiai į archyvą besikreipiančių vartotojų nustatyta, kad dauguma vartotojų elektroninėje erdvėje pateiktais suskaitmenintais objektais naudojosi asmeniniais tikslais, ieškodami savo giminės šaknų. Užsienio vartotojai tik šeimos ir giminės istorijos faktų. Nemaža dalis vartotojų tyrinėjo kaimo, parapijos istoriją. Mokslininkai tyrinėjo vietovardžius ir asmenvardžius. Genealogai naudojo šiais ištekliais komerciniais tikslais.

Projekte buvo planuota suskaitmeninti 400 LVIA objektų. Per projektinę veiklą suskaitmeninta 519 objektų 76060 vaizdų. Iš viso vykdant du projektus buvo suskaitmeninta ir internetinei svetainei www.epaveldas.lt pateikta 104 Lietuvos Romos katalikų bažnyčių 2564 metrikų knygų 466325 vaizdai. LVIA yra saugoma daugiau nei 800 Lietuvos Romos katalikų bažnyčių metrikų knygų, taigi tikimės, kad projekto partnerių veikla bus tęsiama ir vartotojų lūkesčiai išsipildys.

*Pranešimas skaitytas š. m. birželio 20 d. konferencijoje, skirtoje projektui „Virtualios elektroninio paveldo sistemos plėtra“ užbaigti

¹ UHLIR Zdenek. Digitization is not only making images: Manuscript studies and Digital processing of manuscripts. *Knygotyra*, n.51, Vilnius, 2008, 148 p. ISSN 0204-2061

² Lietuvos kultūros paveldo skaitmeninimo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugpjūčio 25 d. nutarimu Nr. 933, *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 105-3877

³ LAUŽIKAS Rimvydas. Kultūros paveldo skaitmeninimo ABC...DEFG... Vilnius, 2009, 60 p., ISBN 978-629-950260-0-1

⁴ ROSA Agnieszka. Archiwa między historią i pamięcią. *Antropologizowanie archiwistyki. Archiwa-Kancelarie-Zbiory*. T.2, Toruń, 2008, 103 p., ISBN 978-83-231-2307-1

⁵ Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. gruodžio 5 d., *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 107-2389

X tarptautinė mokslinė konferencija Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinui Lucke

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Tęsinys. Pradžią Nr. 10

Viačeslavas Lypynskis

Krikščioniškas mastytojas Viačeslavas Lypynskis (1882 04 17–1931 06 14) – žinomas Ukrainos politinis ir visuomenės veikėjas, istorikas, istoriosofas, sociologas, publicistas, ukrainietiško konservatizmo teoretikas, T. Ševčenkos mokslinės draugijos narys. Jo vardu Zaturcų kaime įkurtame muziejuje muziejaus kūrėjas ir viršininkas, ekskursijos vadovas Vitalijus Grigorjevičius Kušniras (Vitalij Grigorevič Kušnir) supažindino su jau sukauptais ir kaupiamais eksponatais, pasakojo šio krašto (pirmas istorinis šaltinis, menantis Zaturcų vietovę, datuojamas 1503 m.) ir Lypynskių giminės istoriją. Viačeslavo jo brolių Volodymyro, Stanislovo bei sesers Vandos gyvenimo ir veiklos svarbiausius akcentus.

Viačeslavas, mokslo žinių įgijęs Lucko, Žitomiro, Kijevo gimnazijose, studijavo agronomiją Jogailos universitete Krokuvoje ir klausė kitų kursų. Baigęs mokslus vedė Kazimierą Šuminską ir išvyko į Ženevą mokytis sociologijos. Tačiau po metų sugrįžo – jo silpną sveikatą neigiamai paveikė vietos gamtinės sąlygos.

Nuo 1908 m. jis būna Krokuvoje ir savo sodyboje dabartinėje Čerkasko srityje, kurią padovanojo dėdė Adomas Rokickis. Čia V. Lypynskis pajunta būtinybę Ukrainos liaudžiai sugrąžinti jos stiprybę, atsikant lenkų itakos – tam daug dirbti turi inteligentija. Šią savo idėją jis išdėstė brošiūroje „Ukrainos šlėkta, jos dalyvavimas ukrainiečių tautos gyvenime...“ ir daugelyje straipsnių lenkų kalba leidžiamame žurnale. Visus kultūros, ekonomikos, politikos laimėjimus praeityje ir dabartyje jis siejo su tais laikotarpiais, kada Ukraina buvo nepriklausoma. V. Lypynskio teigimu, buvimas kaimyninių valstybių sudėtyje, atvedė Ukrainos visuomenę į degradaciją.

Paraleliai tyrinėjo Ukrainos istoriją. Kaip istorikas debiutavo Lvovo leidinyje „Literatūros – mokslo žinios“ 1909 m., išspausdindamas straipsnį „Danijilas Bratkovskis – XVII a. visuomenės veikėjas ir rašytojas“. 1909 m. lenkų kalba išleido knygą „Šlėkta Ukrainoje“. 1912 m. išleido mokslo straipsnių leidinį „Iš Ukrainos istorijos“. Parašė ir kitų darbų.

Krokuvoje 1912 m. lenkų kalba redagavo leidinį „Iš Ukrainos darbų“, kuriame išspausdinti ir jo darbai. Kūrė valstybinę Ukrainos istorijos mokyklą, turėjusią pakeisti M. Gruševskio liaudies mokyklą.

Pirmo pasaulinio karo metais įsijungė į organizaciją, kuri transformavosi į „Ukrainos išlaisvinimo sąjungą“ (1914). Jis tapo politinės partijos „Ukrainos demokratinės – žemdirbių partijos“ kūrėju, programos autoriumi (1917). Leido nereguliarius leidinius „Žemdirbių Ukraina“ (1920–1925), kur buvo spausdinamas jo traktatas „Laiškai broliams žemdirbiams“ (atskirai išleistas 1926 m.), kuriuose iškelta aiški mintis formuoti ukrainiečių politinę naciją paremtą teritoriniu principu, susietu su kalbiniu kriterijumi – tai kultūrinė nacionalinė vienovė. Jis kėlė nepriklausomos Ukrainos idėjas ir kūrė jų įgyvendinimui programas. Hetmanato laikais buvo Ukrainos pasiuntiniu Vienoje (1918–1919), ten nuo 1919 m. birželio jis ir pasiliko. Mirė 1931 m. birželio 14 d. Austrijoje, palaidotas Zaturcų kaime.

Viačeslavo Lypynskio vardas įamžinamas kasmetiniuose jo vardu organizuojamuose skaitymuose, nuo 2002 m. jam skirtose tarptautinėse mokslinėse konferencijose (organizuoja V. Lypynskio Voluinės institutas), iškilmingose akademijose.

Zaturcų kaime jam pastatytas antkapinis paminklas (2002 m. kovo 15 d. – autoriai Iryna ir Ivanas Daciukai), atidengtos memo-

Viačeslavo Lypynskio muziejuje Zaturcų kaime. Ekskursiją veda muziejaus kūrėjas Vitalijus Grigorjevičius Kušniras (Vitalij Grigorevič Kušnir) (kairėje)

rialinės lentos prie buvusio V. Lypynskio namo Lucke (B. Chmelnyckio gatvė Nr. 10), prie mokyklos Zaturcų kaime, kuri ir pavadinta Viačeslavo Lypynskio vardu. 1991 m. V. Lypynskio vardu pavadinta pagrindinė gatvė Zaturcų kaime.

1991 m. Kijeve buvo įkurta Jaunųjų istorikų ir filosofų V. Lypynskio studija, kurios tikslas – atgaivinti mokslininko konservatyvią istoriosofinę Ukrainos mokyklą.

1995 m. gegužės 29 d. Voluinės srities Kultūros skyrius priėmė nutarimą buvusioje Lypynskių sodyboje Zaturcų kaime organizuoti memorialinį Viačeslavo Lypynskio muziejų kaip Voluinės kraštotyros muziejaus padalinį. 1996 m. pastatą atidavus

muziejui, prasidėjo remonto bei restauracijos darbai, kurie ir šiandieną tęsiasi. Ukrainos Ministrų Tarybos nutarimu (2001 m. gruodžio 27 Nr. 1761) pastatas pripažintas nacionalinės reikšmės istoriniu paminklu. Minint 125-ąsias gimimo metines Ukrainos Prezidentas išleido įstatymą dėl V. Lypynskio atminties įamžinimo.

2011 m. rugpjūčio 22 d. – oficialiai atidarytas Viačeslavo Lypynskio muziejus Zaturcų kaime, tad konferencijos „Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas Bažnyčios istorijoje“ dalyviai lietuviai buvo pirmieji svečiai iš Lietuvos apsilankę šiame muziejuje.

Pabaiga

Lietuvos bajorijos istorija

Lietuvos bajorai – Europos Parlamento rūmuose

Bajorų piknikas Anykščiuose (fotografuota Juozo Survilos). 1906 m. Nuotr. iš Irenos Šulcienės ir Violetos Simonavičienės albumo

Nuo birželio 18 d. Europos Parlamento rūmuose Briuselyje, Yehudi Menuhino salėje, eksponuojama fotografo Rimo Vilavičiaus ir Lietuvos technikos bibliotekos direktoriaus, Lietuvos karališkosios bajorų sąjungos Vilniaus krašto vado Kazio Mackevičiaus paroda „Tarpukario bajorai fotografijose“. Ši paroda yra dalis europarlamentarės dr. Laimos Andrikienės rengiamo Lietuvos Valstybės dienos minėjimo, kuris įvyko EP rūmuose birželio 19 d. Visi, kas šiomis dienomis lankysis Yehudi Menuhino salėje, galės pažvelgti į istorines Lietuvos bajorų nuotraukas. Prieš kelerius

metus surinktos ir kruopščiai restauruotos jos pasakoja mūsų bajorų giminiių šimtamečių istorijas apie jų gyvenimus, praradimus, tremti, emigraciją.

Pasak K. Mackevičiaus, Lietuvos bajorija, valdžiusi ir gynusi Lietuvos valstybę, susiformavo daugiau nei prieš 600 metų. Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga (LBKS), jungianti Lietuvos bajorų ainius, irodžiusius protėvio bajoro giminės tęstinumą, yra teisėta Lietuvos bajorystės paveldo perėmėja.

LBKS yra Lietuvos bajorų draugijos, veikusios 1928–1940 m., visų teisių ir pareigų pa-

Aleksandras Bogdanas su seserimi Sofija. Sankt Peterburgas, apie 1915 m. Nuotr. iš Konstantino Bogdano albumo

veldėtoja, o dabartinės organizacijos svarbiausias tikslas – skatinti pagarbą ir meilę Lietuvos valstybei, tautai, jos istorijai, kalbai, kultūrai, šeimai, puoselėti Lietuvos dvasinį atgimimą, europines krikščioniškas vertybes, populiariainti Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės bajorijos istorinį paveldą, tradicijas, gaivinti Lietuvoje teisingumo, garbės, orumo, kilnumo ir pareigos principus.

Survilų šeima: Kazimiera Survilienė, vyriausioji duktė Elena (Irenos Šulcienės motina, Violetos Simonavičienės senelė), sūnus Henrikas, duktė Vanda ir Juozas Survila. 1911m. Nuotr. iš Irenos Šulcienės ir Violetos Simonavičienės albumo

Praėjusio amžiaus pradžioje Lietuvos bajoriją įamžinusių fotografų nuotraukos puikiai atspindi to meto bajorų aplinką, gyvenimo būdą, madas, fotografavimo stilių. Ekspoziciją jungia vieningas stilius, formatas, rusva spalva. Briuselyje eksponuojama 80 nuotraukų.

EP narės dr. Laimos Andrikienės biuro informacija

Knygos

Lietuvos politiko vienu metų įdirbis: Vytautas Landsbergis. *Europos Parlamente VIII**

Akad. prof. habil. dr. Antanas TYLA, Vilnius

Antanas Tyla

Pagal leidinius, nors ir nenuosekliai, stebiu kai kurių Europarlamentarų – prof. V. Landsbergio, Laimos Andrikenės – rašką. Kaip istoriką, besidomintį Lietuvos visuomenės valstybinės savimonės ir mentaliteto raida, intriguoją per nepriklausomybės laikotarpį išaugę sąmoningi ir principingi Lietuvos politikai, suprantantys pilietinės ir patriotinės savirealizacijos svarbą čia, Lietuvoje, ir platesniame politiniame kontekste. Kaip pastebiu, visada prie Valstybės lango sėdi neįsitulizuoti iškilūs Romualdas Ozolas, Bronius Genzelis, VU dėstytojas Alvydas Medalinskas, Lietuvos Sąjūdžio vadovai ir nemažai kitų.

Aptariant ir sutinkant šią Profesoriaus knygą „Europos Parlamente VIII“ galima išskirti du organiškai susijusius metmenis: Profesoriaus mentalitetą ir knygos sandarą bei turinį. Ši knyga – tai Autoriaus vienu (pereitų) metų šnekamoji ar sakomoji raška. Ji gana plati ir vos sutilpo į daugiau kaip 800 puslapių leidinį. Tai kalbos, straipsniai, interviu, pasisakymai, mintys. Iš viso – tai politinės minties ir politinio gyvenimo aktualijų analizės rinkinys. Ir ne vien: kartu eina ir veiksmas, dalyvaujant įvairaus lygio forumuose ar renginiuose, skirtuose mūsų tautos ir Lietuvos valstybės istorinei atminčiai, mūsų patirties sklaidai Europoje ir pasaulyje. Taigi kartu čia yra ir kasdienis Profesoriaus gyvenimas, nors ne dienoraštis. Jeigu būtų pridėtas itinerariumas, išryškėtų dar viena svarbi sakymo geografija ir auditorijos dinamika.

Ir nenutolstant prašymas – mums labai reikalingas Jūsų, Profesoriau, dienoraštis, bent kad jis būtų... Lyginu šios knygos turinį su neblogai pažįstamų XVII a. politinių veikėjų dienoraščiais–Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanclerio Alberto Stanislovo Radvilos ir įtakingo politinio ir administracinio veikėjo Jono Antano Chrapovickio. Juos sieja skirtingoje politinėje plotmėje besireiškiantis valstybinis mąstymas.

Norint padėti skaitytojui ši knyga suksistytą į kelis gal ir ne visai adekvatus, bet dalykiškai orientuojančius poskyrius:

1. Kalbos ir pranešimai;
2. Pasisakymai Europos Parlamente ir kitur;
3. Interviu;
4. Straipsniai;
5. Teisės dalykai;
6. Rusija gramzta ir bunda;
7. Golovatovo afera;
8. Čiurlionio mirties šimtmetis;
9. Demokratijos ir nedemokratijos;
10. Istorijos dalykai;
11. Kaukazas, Europa siūlyk taiką;
12. Lenkiški vargai;
13. Viktoro Uspaskicho byla;
14. Vaclavas Havelas mirė;
15. Menas;
16. Knygos;
17. Briuselio dienoraščiai.

Poskyrių bendras vardiklis yra Profesoriaus valstybinis ir tautinis nerimas ir atsakomybė. Visi žinome Profesoriaus ir jo bendražygių neįkainojamus darbus atkūriant Lietuvos valstybingumą, sugrąžinant sovietinės okupacijos politinį, karinį ir socialinį lagerį. Tai buvo be galo drąsus žygis, kuris pirmaisiais metais tęsėsi sudėtingu ir sunkiu keliu, palydint vidaus jėgų ir užsienio grasinimais ir neapykanta. Tuomet ištvėrus ir nesuklupus, belieka nuolatos budėti ir saugoti nuo sovietinės sąmonės recidyvų, naujų grasinimų ir pavojų, kad būtų užtikrintas kūrybinis valstybės gyvenimas. Visa tai neleidžia pasitraukti nuo Lietuvos lango

ir žvelgti per Europos Sąjungos langą į savo Tėvynę ir Europą. Tai ne šiaip sau sedėjimas, bet matymas ir girdėjimas, kas svarbu ir reikšminga. Profesorius savo žodžiu ir mintimis sanuoja Lietuvos ir ES visuomenės sąmonę, siekia tarptautinio sąmoningumo ir teisingumo.

Visi mūsų kartos lietuviai sovietinės okupacijos metais paramos mūsų valstybiniam siekiams laukė iš Vakarų ir dabar juos, jau kaip institutuotus sąjungininkus, pagrįstai tebelaikome garantu prieš grėsmes dabar ir ateityje. Ir pati Lietuva yra integruota Vakarų dalimi, kartu su jais gyvenanti. Tačiau Vakarai neturėjo ir neturės tos patirties, kurią mes įgijome susidūrę su abiem totalitariniais – stalininio ir nacių – režimais. Pirmas rėmėsi klasių kova ir „liaudies priešų“ naikiniu, antras – žmones naikino rasiniu principu. Abu režimai naikino Lietuvos piliečius. Vakaruose vyrauja ir aiškiai apibrėžta dimensija turi nacių holokausto nusikaltimai. O sovietiniai nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai sunkiai suvokiami. Prieš kurį laiką Pasaulio lietuvių bendrijų atstovų konferencijoje Šveicarijos lietuvių bendruomenės atstovė į klausimą, ar Jūs paminite masinius lietuvių trėmimus, atsakė, kad nepavyko, nes įvertino tai kaip provokaciją, kenkiančią geriems tarptautiniams santykiams. Analogišką tarptautinių santykių reguliavimą pajutomė pernai per nusikaltėlio žmoniškumui Golovatovo gelbėjimą nuo atsakomybės Austrijos sostinėje Vienoje.

Profesorius Europos Parlamentą panaudojo kaip klasę praplėsti akiratį tiems, kuriems buvo pažįstami tik vieno totalitarinio režimo nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai. Knygoje įdėta Profesoriaus birželio 21 d. Parlamente pasakyta kalba atskleidžia komunistinių režimų nusikaltimų įteisinimo kelią ir klišiutis bei Profesoriaus pastangas tas klišiutis pašalinti (p. 68–71).

Susidūrus su realiomis Vakarų civilizacijos nuostatomis, Profesoriumi kelia nerimą vertybių išmėtymas, filosofinis nihilizmas. Cituoju: „Vakarų civilizacijos plaukia be vairo. Jos nesukuria naujos, ikvėpiančios gyvenimo filosofijos, tik rūpinasi kaip čia nesumažinus vartojimo. Iš to nesiras nė vartotojų gerovė, veikiau žlugęs, o aršes tariamų „gerovės valstybių“ ir joms pavydinčiųjų skurdesnių tautų konfliktai“ (p. 310–311).

Europos yda Profesorius pripažįsta Europos formavimosi krikščioniško paveldo oficialų atmetimą. „Gerovės valstybės“ idėja, kaip Profesorius tvirtina, netapo bendru Europos siekiu ir „priėjo liepto galą“ (p. 167). Sužlugo ir multikultūrizmo idėja, kurią atmetė didžiosios ES narės. Buvo skatinamas europietiška nacionalinėse valstybėse. Pasigendama brolybės ir tolerancijos. Baigdamas vertinti europieziacijos slinktis, profesorius ragina „slopinti blogus europietiškus dalykus, skatinti gerus... Žinoma skatinti europietiška toleranciją“ (p. 168). Profesorius pasigenda brolybės jausmo stiprinimo.

Kaip pastovią vertybę Profesorius nuolatos prisimena Lietuvos laisvės kovas, netektis toje kovoje, nepriklausomybės atkūrimo kovas ir kelius, neleidžia užželti užmaršties piktžolėms. Pagerbia tų kovų dalyvius ir žuvusiuosius. Profesoriumi nekyla abejonių, kad tauta, kuri negerbia savo laisvės kovotojų, yra pasmerkta. Šiame kontekste Profesorius deklaruoja: „Didysis Lietuvos uždavinys yra labai paprastas – išlikti. Neišliksime, jei neturėsime šeimų ir vaikų. O šeimų ir vaikų neturėsime... jei neturėsime meilės, kuri save dalija ir kitą glaudžia. Nepadės naujų pranašų propaguojama meilė sau, kuri tik skiria ir atitolina, grobia ir skriaudžia“ (p. 311).

Šiame kontekste labai ryškus Profesoriaus nerimas dėl santykių su istoriniais kaimynais, buvusiais mūsų valstybės okupantais ir išlikusiais jų visuomenėse aneksionistiniais kompleksais. Profesoriaus nuostatos gerokai skiriasi nuo kai kurių viešumą mėgstančių oficialių, katedras ir tribūnas turinčių politologų ar į politologiją įbridusių kitų specialybių tyrinėtojų. Man atrodo, kad kai kurie iš jų primena buvusių

okupantų režimų pataikūnologus.

Knygoje daug vietos skirta santykių su Rusija ir Lenkija analizei ir komentavimui. Autorius lyg suklijuoja dviejų epochų mūsų kaimynų politinių, visuomeninių nuostatų Lietuvos atžvilgiu kaitą. Rusijos kaimyninis mentalitetas akcentuojamas nuo rusų tautos ir Jelcino baltiškos tolerancijos Lietuvos valstybės nepriklausomybės atkūrimo pradžioje iki pat Rusijos kaip Lietuvai nusikaltusių karinių ir politinių nusikaltėlių slėptuvės, iki dabartinio Molotovo-Ribentropo pakto ir sugriautos Sovietų sąjungos reabilitavimo, iki tęsiamos energetinio karo prieš Lietuvą, tautinių mažumų kurstymo prieš Lietuvos valstybę. Prisimindamas šimtą tūkstantines rusų solidarumo su Lietuva demonstracijas per Sausio agresiją, Profesorius klausia, kur dabar yra ta Rusija? Iš tikrųjų neseniai matėme tos Rusijos laisvėjimo žygius Maskvoje ir kt. miestuose.

Santykiai su Lenkija apžvelgiami poskyryje „Lenkiški vargai“. Profesoriaus akyse per 24 metus išryškėjusi tų santykių metamorfozė, kurią iš esmės reguliavo kaimynės radikalieji sluoksniai, yra labai panaši į santykių su Rusija metamorfozė. Nuo Lenkijos paramos ir supratimo Sausio agresijos ir integracijos į ES ir NATO iki žemiausio šovinizmo, Lietuvos pilietinės visuomenės skaldymo ir noro valdyti dalį Lietuvos piliečių. Todėl ir čia Profesoriumi kyla pagrįstas klausimas – „kas šeimininkauja Lenkijos politikoje“ (p. 679). Iki tokio principinio klausimo mūsų politologai beveik nepribrendo. Pagaliau jiems to ir nereikėjo, nes apkaltinimui pačios Lietuvos dėl santykių gadinimo pakako bet kokio Lenkijos šovinistinių jėgų priekaišto. Iš tikrųjų Lietuvos visuomenė iš esmės norėjo ir nori tik vieno – tai gerų, lygiateisių ir sąžiningų tarptautinių santykių ir kad Lenkija pasmerktų Suvalkų sutarties sulaužymą, pasmerktų agresiją ir Rytų Lietuvos su sostine Vilniumi okupaciją ir kilniai atsiprašytų. Juk agresijos metu buvo žudomi pasipriešinę mūsų kariai, šauliai. Jų kapai

Vilniuje, Maišiogaloje, Širvintose, Giedraičiuose, Seinuose, Varėnoje, Beržinyke, Troškunuose ir Andrioniškyje Anykščių rajone. Šios mūsų karių žūtys ir siekis atsiprašymo istorikui A. Bumblauskui primena naftaliną. Šitaip skrebai ir enkavedistai tyčiodovasi iš žuvusių partizanų. Jų patirtis nenuskendo. Manau, kad Krašto apsaugos ministerija apgins žuvusių karių ramybę ir garbę. O Profesorius dėl kaimynės orumo dvejuoja: „O ar oficialiosios Rusija su Lenkija kada nors pribres nuoširdžiam apgailestavimui dėl okupacijų – pamatysime“ (p. 674).

Ypač šilti ryšiai Profesorių siejo su pernai mirusiu čekų politinio sąžiningumo simboliu Vaclavu Havelu (Václav Havel), kuris „principingai ir tvirtai rėmė Lietuvos teisę atkurti valstybingumą“ (p. 709). Knygoje jam skirtas atskiras poskyris.

Knygoje Profesorius savo išvalgomis prausia Lietuvos visuomenės veidą nuo apžavų populistais, apvogusiais mūsų valstybę ir niekaip nenuteisiamais ir nepasodinamais sukčiais, smerkia žiniasklaidos sužadintą liguistą pasitikėjimą charizmatiškais pavojingais nusikaltėliais.

Profesorius pirmiausia politikas, negalintis būti abejingas viskam, kas yra svarbu Lietuvos valstybei, jos saugumui, kultūros plėtočiai. Šalia to jis nesitraukia nuo meno, nuo M. K. Čiurlionio asmenybės ir kūrybos tyrimo, komentavimo, populiarinimo.

Belieka padėkoti prof. V. Landsbergiui už veiklą ir už knygą, padedančią suprasti šiandienines Lietuvos problemas čia Lietuvoje ir Europos Sąjungos politiniame kontekste. Linkiu jums sėkmės ir energijos tęsti Lietuvai reikšmingą darbą.

*Vytautas Landsbergis. *Europos Parlamente VIII, 2011 sausis–gruodis*. EPP-Ed., 2011. 813 p.

Š. m. birželio 28 d. įvyko šios knygos sutiktuvės Signatarų rūmuose.

2012 06 28.

SENOJI KIBININĖ

„Senoji Kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus.
- * Edukacinė kibinų gamintojų pamokėlė.
- * Parodomoji šimtalapio gamintojų pamokėlė.
- * Specialus meniu grupėms.
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.
- * Dienos verslo pietūs.
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukas rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)
2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)
3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)
4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)
5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)
6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)
7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)
8. Ukmergės plentas 369, Vilnius (šalia BIG)
9. Gabijos g. 30, Vilnius (šalia „Maximos“)
10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)
11. Vydūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

**Ačiū,
kad esate
kartu!**

www.kibinas.lt

Pro memoria

A†A Eugenija Bulotienė

1914 10 26–2012 06 27

Birželio 27-osios rytui auštant, Vilniuje mirė Vilniaus krašto lietuvių sąjungos išeivijoje vicepirmininkė, iškili Tautos Fondo narė, „Vilnijos“ draugijos garbės narė ir konsultantė Eugenija Bulotienė. Birželio 28 d. 16 val. buvo pašarvota Vilniaus laidojimo namuose „Nutrūkusi styga“, birželio 29 d. 11.30 val. išlydėta į Čiobiškio kapines Širvintų rajone, kur palaidota jos mama. Šv. Mišios už velionę aukotos birželio 28 d. 18.30 val. Palaimintojo Jurgio Matulaičio bažnyčioje Vilniuje.

Eugenija Bulotienė gimė Vilniuje, vaikystėje gyveno netoli Šv. Onos bažnyčios, vėliau su šeima persikėlė į Širvintų rajoną.

Traukdamasi nuo sovietų kariuomenės, 1944 m. su šeima pasitraukė į Vakarų, gyvenę pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, vėliau apsigyveno JAV ir išitraukė į lietuvių visuomeninę veiklą, buvo tautininkė. Nuo 1956 m. priklausė Vilniaus krašto lietuvių sąjungai išeivijoje, ilgai buvo jos vicepirmininkė.

Nuo 1965 m. buvo ir Tautos Fondo įgaliotinė Detroito. Dalyvavo VLIK'o baigiamajame seime 1991 m. Čikagoje ir 1992 m. Vilniuje. Aplankė daugelį Rytų Lietuvos lietuviškų mokyklų, labai jomis rūpinosi, ilgai joms rinko aukas ir pati aukojo, knygomis ir materialiai padėjo nacionaliniam Lietuvos istorijos laikraščiu „Voruta“. Sūnaus Ramučio atminimui įkūrė fondą mokykloms šelpti.

Jos rūpesčiu ir lėšomis Lietuvoje išleistas poeto Stasio Jakšto (1906–1979) dvitomis „Manoji Lietuva“ (2000) ir „Gimtinių takais“ (2001).

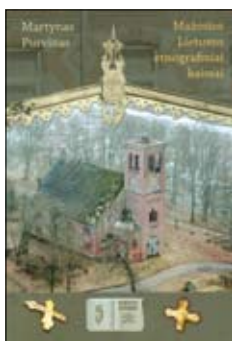
Ilgėdamasi Tėvynės, 2006 m. rugpjūtį grįžo į gimtąjį Vilnių.

Eugenija Bulotienė savo darbus ir meilę skyrė Tėvynei Lietuvai ir jos žmonėms.

„Vilnijos“ draugija

Į paskutinę kelionę Eugeniją Bulotienę išlydėjo Kazimieras Garšva, Nijolė Balčiūnienė, Aušrelė Šatienė, Nijolė ir Petras Rimkai, Arvydas Radžiūnas ir skautų atstovai Ričardas Simonavičius

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą *Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai*, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.

Knygą galite įsigyti Lietuvos knygynuose, Vilniaus centriname knygynė, Martyno Jankaus muziejuje

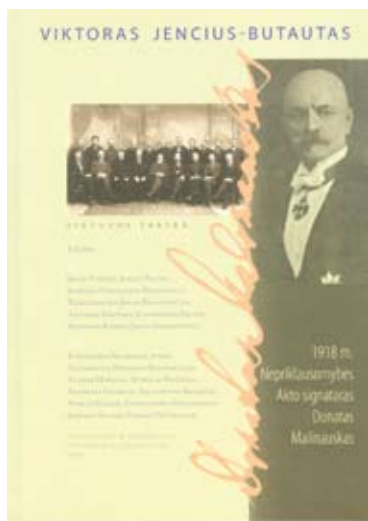
Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje.

buhalterija@voruta.lt

Vorutos fondas išleido Viktoro Jenciaus – Butauto knygą „1918 m. Nepriklausomybės Akto signataras Donatas Malinauskas“.

Knygą galima nusipirkti Lietuvos knygynuose bei Vilniaus centriname, „Humanitas“ knygynė, bei www.patogupirkti.lt bei **Vorutos** redakcijoje.

El. paštas:
buhalterija@voruta.lt

Šviesus atminimas apie **Eugeniją Bulotienę** išliks ją pažinojusių, kartu dirbusių atmintyje. Nuoširdžiai užjaučiame Eugenijos Bulotienės artimuosius ir liūdime drauge.

„Vilnijos“ draugija

Dėl Eugenijos Bulotienės mirties nuoširdžiai užjaučiame velionės šeimą, artimuosius ir liūdime kartu. Lietuva neteko Tėvynės patriotės, aktyvios visuomenininkės, aukštos kultūros skleidėjos, doros ir nuoširdaus Žmogaus, Rytų Lietuvos lietuviškų mokyklų bičiulės ir rėmėjos.

Tebūna Jai lengva Lietuvos žemė. Mūsų atmintyje Eugenija Bulotienė liks kaip kūrybingo, spinduliavusio nepaprastą dvasinę šilumą, visą savo veiklą skyrusio Tėvynei Lietuvai žmogaus pavyzdys.

Šalčininkų Lietuvos tūkstantmečio gimnazijos bendruomenė

Birželio 27-ąją į Amžinąją Dangaus Karalystę iškeliavo **Eugenija Bulotienė**. Dalijamės skausmu ir nuoširdžius užuojautos žodžius skiriame jos artimiesiems.

Lietuvių švietimo draugija „Rytas“

Dėl Eugenijos Bulotienės mirties nuoširdžiai užjaučiame velionės šeimą, artimuosius ir visus ją pažinojusiųs.

„Vorutos“ redakcijos darbuotojai

Skaudžią liūdesio valandą dėl mylimos mamos mirties nuoširdžiai užjaučiame laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiąjį redaktorių GEDIMINĄ ZEMLICKĄ.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centro darbuotojai

Dėl mylimos mamos mirties nuoširdžiai užjaučiame laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiąjį redaktorių GEDIMINĄ ZEMLICKĄ. Telydi Jus paguoda ir dvasios stiprybė šių sunkių netekties valandą.

„Trakų žemės“ ir „Vorutos“ redakcijų darbuotojai

Vydūno draugija dėl mamos mirties nuoširdžiai užjaučia laikraščio „Mokslo Lietuva“ vyriausiąjį redaktorių GEDIMINĄ ZEMLICKĄ.

Kviečiame paremti Pelesos lietuvių bendruomenę

Stipriausią Gudijoje lietuvių bendruomenę neseniai ištiko net keli smūgiai: manoma, kad dėl trumpojo elektros jungimo sudegė Pelesos lietuvių vidurinės mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus naujas namas, po to staiga mirė vietos kunigas K. Krikščiukaitis. Lankydami Pelesoje, gaisro padarinius matėme savo akimis.

Tėvynei nusipelnusią padėgėlių šeimą su dviem vaikais pirmiausia ėmėsi solidarai šelpti Pelesos mokytojai. Kviečiame galinčius prie šios kilnios misijos prisidėti. Mokyklos direktoriaus ir bendruomenės pirmininko Jono Matiulevičiaus sąskaita Lietuvoje esančiame AB DNB banke LT484010042400709942, Matiulevič Ivan (Gudijoje lietuvių vardai ir pavardės dokumentuose yra suslavintos).

Pagarbiai

„Vilnijos“ draugijos pirmininkas K. Garšva

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2012 m. liepos 21 d.

Voruta®

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratos indeksai
0135, 0136

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubrys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasilaišienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Algirdas Žemaitaitis, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2012. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraščio straipsnius kopijuojant ar platinant būtina nuoroda.

© Voruta, 2012. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt ketvirtieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą savaitę (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks: (8 528) 5 12 66, „Tėl2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, tel.: 860519302. Spausdino Media Regionalne Sp. z o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1600 egz.

Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas remia projektą Lietuvos istorinė lemtis, Rytų Lietuvos (Vilniaus krašto) XX a. kultūros paveldo savitumai ir interpretacijos

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66, El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt

Redakcija: Edita Komarova (ats. redaktorė, el. p. vorutosfondas@voruta.lt, tel. 860311117), Birutė Žemaitaitytė (Mazoji Lietuva), Jolanta Vasilaiškaitė (dizainerė, el. p. leidykla@voruta.lt), Stanislava Žuravskaitė (buhalterė, tel. 860311117, tel. faks: (8 528) 51266, el. p. buhalterija@voruta.lt), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė (publicistika, el. p. avirviciene@voruta.lt), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius, tel.: 860519302).